

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

BİR HİRİSTİYAN SAKRAMENTİ OLARAK TÖVBE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Sena Sultan TOPAL

DENİZLİ, 2024

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

BİR HİRİSTİYAN SAKRAMENTİ OLARAK TÖVBE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sena Sultan TOPAL

Tez Danışmanı: Doç. Dr. İsmet EŞMELİ

Enstitü Ana Bilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri

Enstitü Bilim Dalı: Dinler Tarihi

“Bu tez sınavı 18.07.2024 tarihinde yapılmış olup aşağıda isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oy birliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Doç. Dr. İsmet EŞMELİ	BAŞARILI
Doç. Dr. Muhammet YEŞİLYURT	BAŞARILI
Dr. Öğr. Üyesi Osman ERASLAN	BAŞARILI

BEYAN

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Sena Sultan TOPAL

06.06.2024

ÖN SÖZ

İlk insandan günümüze kadar var olan din kavramı gibi günah kavramı da dinlerle birlikte varlığını hep korumuştur. Tanrı tarafından seçim yapma hürriyetine sahip olarak yaratılan insan, eylemleriyle iyiyi ve kötüyü seçebilir. İnsana seçim yapabilme imkânı tanınması onun Tanrı'ya yaklaşmasına vesile olabileceği gibi Tanrı'dan uzaklaşmasına da sebebiyet verebilir. Hayatı boyunca sabit şekilde kalmayan insan, doğru yöne olduğu kadar yanlış yöne de gidebilir. İşte insanın her daim günah işleyebilme potansiyeli barındırması günah kavramının da güncelliğini korumasına sebep olmuştur. Günahtan bahsedildiğinde doğal olarak gündeme gelen bir diğer konu ise tövbe meselesidir.

Günah konusunun merkezi bir öneme sahip olduğu Hıristiyanlıkta bu meseleyi asli günah ve fiili günah olarak ele alabiliriz. Âdem ile Havva'nın işlediği günahtan ötürü nesilden nesile aktarılan günah anlamına gelen asli günah, bu dinin temel doktrinlerinden biri haline gelmiştir. Vaftiz aracılığıyla kurtulmanın söz konusu olduğu bu günah türünün yanında bir de fiili günah vardır. Fiili günah ise vaftizden sonra kişilerin kendi işledikleri günahları ifade etmekte olup bundan kurtulmak için günah itirafında bulunmak yani tövbe etmek gerekmektedir. Biz de “Bir Hıristiyan Sakramenti Olarak Tövbe” adlı çalışmamızda tövbe sakramentinin tarihi gelişimini inceleyerek bu sakramentin günümüze kadar geçirdiği aşamaları ele aldık. Bunun yanında mezheplerin tövbe sakramentine bakışına ve tövbenin uygulanışına da çalışmamızda yer verdik. Çalışmayı yaparken bilimsel bir çalışmanın gerektirdiği objektiflik ilkesine riayet etmeye çalıştık. Bizzat Hıristiyan kaynaklarında yer alan bilgiler ve yine bu kaynaklarda yer alan yorumlar doğrultusunda çalışmamızı ilerletmeye özen gösterdik.

Çalışmamız giriş, iki bölüm ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın konusu, amacı, yöntemi ve çalışmanın kaynaklarından bahsedilmektedir. Birinci bölümde ilahi dinlerde günah algısı ve Hıristiyanlıkta günah meselesine dair çeşitli başlıklar ele alınmıştır. İkinci bölümde ise tezin asıl konusu olan Hıristiyanlıkta tövbe sakramenti detaylı olarak incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmamızın sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılarak önemli ifadelere işaret edilmiştir.

Tüm bu süreç esnasında çalışmamızın başından sonuna kadar fikirleriyle yol gösteren danışman hocam Doç. Dr. İsmet EŞMELİ'ye her aşamadaki ilmi desteği için minnettarım. Yoğunluğuna rağmen vakit ayırıp tezimi inceleme nezaketinde bulunan Doç.

Dr. Osman AYDINLI hocama ve bilhassa teknik detaylarda yardımına başvurduğum Dr. Yasin BOSTAN hocama teşekkür ederim. Ayrıca eğitim hayatım boyunca benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyen sevgili aileme tüm kalbimle müteşekkirim.

Sena Sultan TOPAL

Denizli / 2024

ÖZET

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Bir Hıristiyan Sakramenti Olarak Tövbe	
Tezin Yazarı: Sena Sultan TOPAL	Danışmanı: Doç. Dr. İsmet EŞMELİ
Kabul Tarihi: 18.07.2024	Sayfa Sayısı: ix+ 91
Ana Bilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri	Bilim Dalı: Dinler Tarihi
<p>Tarihin başlangıcından günümüze kadar dinlerin merkezi konusu olan günah, Hıristiyanlıkta da önemli bir yere sahiptir. Asli günah, Âdem ile Havva'nın itaatsizliğinin bir sonucu olarak nesilden nesile aktarılan günahdır. Bu günahın temizlenmesi için vaftiz gereklidir. Ayrıca, insanların kendi işledikleri günahlar da mevcuttur. Vaftizden sonra işlenen günahların bağışlanmasının bir yolu olarak tövbe, başlangıcından bu yana Hıristiyanlığın temel öğretilerinden biri olmuştur.</p> <p>Bu çalışmada öncelikle Hıristiyanlıktaki günah algısı ve fiili günah kavramları konumuzla bağlantılı olarak incelenmiştir. Ardından, İsa Mesih'ten günümüze tövbe sakramentinin gelişimi ele alınmıştır. Bu bağlamda, havariler dönemi, kilise babaları dönemi ve sonraki dönemler boyunca tövbe sakramentinin gelişimi araştırılmıştır. Ayrıca çeşitli mezheplerin bu sakrament hakkındaki görüşleri ve Katolik Kilisesi'nin endüljansları uygulamaya koymasının Protestanlığın ortaya çıkışındaki etkisi de ele alınmıştır. Son olarak, tövbe sakramentinin yapılışı açıklanmıştır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Günah, Fiili Günah, Tövbe Sakramenti, Hıristiyanlık, Katolik, Ortodoks, Protestan	

ABSTRACT

Pamukkale University Institute of Islamic Sciences

Abstract of Master Thesis

Title of the Thesis: Repentance As A Christian Sacrament	
Author: Sena Sultan TOPAL	Supervisor: Assoc. Prof. İsmet EŞMELİ
Date: 18.07.2024	Nu. of Pages: ix + 91
Department: Philosophy and Religious Sciences	Subfield: History of Religions
<p>Sin, which has been a central topic in religions from the beginning of history to the present day, holds a prominent position in Christianity. Original sin is the transgression passed down from generation to generation as a consequence of Adam and Eve's disobedience. Baptism is required for the cleansing of this sin. In addition, there are also sins that people commit themselves. Repentance, as a means of absolving sins committed after baptism, has been a central tenet of Christianity since its inception.</p> <p>In this study, firstly the concepts of the perception of sin and actual sin in Christianity were examined as they related to our subject. Then, the development of the sacrament of penance was discussed from Jesus Christ to the present. In this context, the evolution of the sacrament of penance has been investigated through the apostolic period, the era of the Church Fathers, and subsequent periods. In addition, the views of various sects on this sacrament and the influence of the Catholic Church's introduction of indulgences on the emergence of Protestantism were also discussed. Finally, the practice of the sacrament of penance has been elucidated.</p>	
Keywords: Sin, Actual Sin, Sacrament of Penance, Christianity, Catholic, Ortodox, Protestant	

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
1. ÇALIŞMANIN KONUSU ve AMACI.....	1
2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ, KAPSAMI ve SINIRLARI	2
3. ÇALIŞMANIN KAYNAKLARI.....	3
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
HİRİSTİYANLIKTA GÜNAH ALGISI.....	4
1.1. SEMİTİK DİNLERDE GÜNAH	5
1.1.1. İSLAMİYET’TE GÜNAH.....	5
1.1.2. YAHUDİLİKTE GÜNAH	6
1.2. HİRİSTİYANLIKTA GÜNAH VE TANIMI.....	7
1.2.1. GÜNAHIN KAYNAĞI	11
1.2.2. GÜNAH SAYILAN FİLLER VE GÜNAHIN TASNİFİ	12
1.2.2.1. Asli Günah Doktrini.....	13
1.2.2.2. Fiili Günah	15
1.2.2.2.1. Ölümcül Günah (Peccatum Mortale).....	16
1.2.2.2.2. Hafif Günah (Peccatum Veniale).....	40
1.2.3. İSA MESİH’İN GÜNAH ANLAYIŞI.....	42
1.2.4. PAVLUS’UN GÜNAH ANLAYIŞI.....	44
1.2.5. AUGUSTINE’İN (354-430) GÜNAH ANLAYIŞI.....	46
İKİNCİ BÖLÜM	48
HİRİSTİYANLIKTA TÖVBE.....	48
2.1. SAKRAMENTLER	48
2.1.1. VAFTİZ	49
2.1.2. EVHARİSTİYA	50
2.1.3. KONFİRMASYON	51

2.1.4. TÖVBE	51
2.1.5. EVLİLİK	52
2.1.6. RAHİP TAKDİSİ.....	53
2.1.7. HASTALARIN YAĞLANMASI	54
2.2. TÖVBENİN TANIMI	55
2.3. TÖVBENİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	58
2.3.1. İSA MESİH'İN TÖVBE ANLAYIŞI	58
2.3.2. HAVARİLER DÖNEMİNDE TÖVBE ANLAYIŞI	59
2.3.3. KİLİSE BABALARI DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZE TÖVBE	62
2.4. MEZHEPLERİN TÖVBE ANLAYIŞI	68
2.4.1. KATOLİKLERE GÖRE TÖVBE.....	68
2.4.2. ORTODOKSLARA GÖRE TÖVBE.....	73
2.4.3. PROTESTANLARA GÖRE TÖVBE.....	75
2.5. TÖVBENİN UYGULANIŞI.....	79
SONUÇ.....	83
KAYNAKÇA	86

KISALTMALAR

bk.	: bakımız
c.	: cilt
çev.	: çeviren
ed.	: editör
Mat.	: Matta
Mar.	: Markos
Luk.	: Luka
TB	: Talmud Bavli
thk.	: Tahkik eden
Yu.	: Yuhanna

GİRİŞ

1. ÇALIŞMANIN KONUSU ve AMACI

Tarihin başlangıcından günümüze kadar günah ve ona bağlı olarak günahattan tövbe etmek, dinlerin ortak konularından biri olmuştur. Günah ve tövbe konusunun önemli bir yere sahip olduğu dinlerden biri de Hıristiyanlıktır. Hıristiyanlık asli günah öğretisiyle günah meselesini özel bir yerde konumlandırırken diğer taraftan fiili günaha da dikkat çekmiştir. Fiili günahattan kurtulmanın yolu olarak günah itirafında bulunmak yani tövbe etmek gerekmektedir. Çalışmada Hıristiyanlıkta günah itirafı olarak da bilinen tövbe sakramenti incelenmiştir. Hıristiyanlıkta günah algısı ve tövbe sakramentini gerekli kılan fiili günah meselesi de çalışmanın konuları arasındadır. Bu bağlamda öncelikle günah ve fiili günah meselesi izah edilmiştir. İkinci bölümde ise tövbe sakramentinin Hıristiyanlıkta ne şekilde algılandığı, tarihi süreç içerisinde ne şekilde geliştiği ele alınmıştır. Bu doğrultuda tövbenin Hıristiyanlığın doğduğu yıllarda ne durumda olduğu ve ne şekilde gerçekleştirildiği incelenerek günümüze kadar geçirdiği değişim ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca mezheplerin bu sakramente yaklaşımı ve sakramentin uygulanışı da çalışmanın konu kapsamına dahildir.

Çalışmamız Hıristiyanlıkta tövbe sakramentini farklı yönlerden bütüncül bir şekilde ele almayı amaçlamıştır. Öncelikli olarak Hıristiyanlıkta tövbe konusunun İsa Mesih'ten başlayarak ne şekilde anlaşıldığı araştırılmıştır. Bu bağlamda tövbe sakramentinin geçmişten günümüze geçirdiği süreçlerin neler olduğu ve ilk dönem Hıristiyanlarının nasıl bir tövbe algısına sahip olduğu sorularının cevabı aranmıştır. Hıristiyan mezheplerinin tövbe sakramentine bakışı ve Protestanlığın doğuşunun tövbe ve endüljans meselesiyle bağlantısını ortaya koymak da çalışmanın amaçları arasındadır. Bununla birlikte diğer sakramentlerin tövbe sakramentiyle bağlantısına da kısaca değinilmiştir. Ayrıca tövbe sakramentinin neden gerekli olduğunu tespit etmek, hangi günahların affedildiğini, affedilmeyen günahlar varsa bunların neler olduğunu ve tövbe edilmediği takdirde ne tür sonuçlarla karşılaşılacağını ve bu sakrament sayesinde kişinin günahlardan ne şekilde kurtulduğunu ortaya koymak da çalışmanın amaçları arasındadır. Bu sebeple konunun daha iyi anlaşılması açısından öncelikle fiili günaha detaylı bir şekilde yer verilerek tövbe konusu fiili günahla bağlantılı olarak ele alınmıştır.

2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ, KAPSAMI ve SINIRLARI

Çalışmamızda Kutsal Kitap başta olmak üzere Hıristiyanlıkla ilgili Türkçe ve İngilizce kaynaklardan elde edilen bilgiler doğrultusunda tövbe konusu incelenmiştir. Hıristiyanlık üzerine çalışmak isteyenlere referans olması düşüncesiyle birçok farklı kaynaktan yararlanılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda öncelikle konuyla ilgili literatür taraması yapılmış ve önemli görülen bilgiler derlenip sistematik bir çalışma ortaya konulması amaçlanmıştır. Elde edilen tüm bilgiler deskriptif yönetime bağlı kalınarak aktarılmıştır.

İlk bölümde günah konusuna girmeden önce karşılaştırma yapmaya imkân tanınması düşüncesiyle semitik dinlerde günaha dair bir başlığa yer verilmiştir. Ardından Hıristiyanlıkta günah konusu işlenmiştir. Çalışmanın asıl konusu tövbe sakramenti olmakla birlikte konunun daha iyi anlaşılması amacıyla tövbe sakramentinin günah meselesiyle birlikte ele alınması uygun görülmüştür. Bu nedenle ilk bölüm günah konusuna, ikinci bölüm ise tövbe konusuna ayrılmıştır. Bu bağlamda öncelikle günah başlığı altında asli günah meselesi ele alınmış ancak konunun kapsamı içerisinde yer almadığından kısaca izah edilmekle yetinilmiştir. Ölümcül ve hafif olmak üzere iki kısma ayrılan fiili günah ise içerisine aldığı yedi ölümcül günah kategorisiyle birlikte detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca günahın sözlük ve terim anlamları verilerek tanımı yapılmış ve Hıristiyanlıktaki önemli isimlerin günaha dair görüşlerine yer verilerek konu kapsamlı bir şekilde sunulmaya çalışılmıştır.

Asıl konunun yer aldığı ikinci bölümde ise tövbe sakramenti ele alınmıştır. Asıl konu başlığı olmaması nedeniyle sakramentler bölümünde fazla detaya girilmemiştir. Tövbe, sözlük ve terim anlamları açısından incelenmesinin ardından İsa Mesih'ten başlayarak önemli şahsiyetlerin tövbe hakkındaki görüşleri de zikredilmek suretiyle tövbe sakramenti, tarihi seyriyle sunulmaya çalışılmıştır. Ardından mezhepler bölümü Katolik, Ortodoks ve Protestan mezhepleriyle sınırlandırılarak bu mezheplerin tövbe sakramentine bakışı incelenmiştir. Son olarak tövbenin uygulandığı Katolik ve Ortodoks uygulamadaki farklılıkları üzerinden karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

3. ÇALIŞMANIN KAYNAKLARI

Çalışmamız esnasında günah ve tövbe konusunda yazılmış çeşitli eserlerden yararlanılmıştır. Öncelikli olarak Eski Ahit ve Yeni Ahit'ten alıntılanan pasajlar için Kitab-ı Mukaddes Şirketi'nin Türkçe Kutsal Kitap çalışmasına başvurulmuştur. Hıristiyan ahlakı ve doktrinleriyle alakalı birbiriyle bağlantılı konuların yer aldığı H. J. Thomas'ın *One Hundred Short Sermons* adlı eseri, Hıristiyanlıktaki temel öğretileri insanlara anlaşılır bir dille ulaştırmayı amaçlayan Ralph E. Knudsen'in *Christian Beliefs* adlı eseri günah konusunda başvurulan eserlerdendir. Bununla birlikte Ferruh Kahraman'ın İtikadi Açından Hıristiyanlık ve İslamiyet'te Günah adlı eserinden çeşitli yerlerde faydalanılmıştır. Ölümcül günahlar konusunda James Stalker'ın *The Seven Deadly Sins*, Orby Shipley'nin *A Theory About Sin* adlı eserleri gibi çeşitli kaynaklardan yararlanılmıştır.

Bernhard Lohse'nin *A Short History of Christian Doctrine* adlı çalışması, günah ve günahların bağışlanmasıyla ilgili William Telfer'in *The Forgiveness of Sins An Essay in the History of Christian Doctrine and Practice* adlı çalışması yararlanılan kaynaklardan bazılarıdır. Türkçe kaynaklar arasında başta Mehmet Katar'ın Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe adlı eserinden olmak üzere, Ali Erbaş'ın Hıristiyanlıkta Sakramentler adlı eserinden ve Muhammet Tarakçı'nın Protestanlıkta Sakramentler adlı eserinden de pek çok yerde yararlanılmıştır.

Dominik Pamir tarafından Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri adıyla Türkçeye çevrilen Katolik Kilisesi'nin temel esaslarının anlatıldığı *Catechism of the Catholic Church* adlı kitaba Türkçe çevirisiyle birlikte sıklıkla başvurulmuştur. Ortodoks Kilisesi özelinde ise John Anthony McGuckin'in *The Orthodox Church An Introduction to its History, Doctrine, and Spiritual Culture* adlı eserinden yararlanılmıştır.

New Catholic Encyclopedia, *The Catholic Encyclopedia*, *Encyclopedia of Religion and Ethics* ve TDV İslam Ansiklopedisi gibi çeşitli ansiklopedilerin ilgili maddelerinden istifade edilmiştir. Bunun yanında konuyla ilgili tezlere, çeşitli bilimsel makalelere ve internet sitelerine de yeri geldikçe başvurulmuş ve gerekli atıflar yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HIRİSTİYANLIKTA GÜNAH ALGISI

Dinlerin kendilerine has belli başlı öğretisi ve uygulamaları vardır. Bu öğretisi ve uygulamalar söz konusu dinin yaratıcısı tarafından konulmuştur. Din mensupları kimi zaman bu uygulamalara riayet ederken kimi zaman da bu uygulamaları terk ederek veya yasak olan fiilleri yapmak suretiyle günaha düşmüşlerdir. Dinler de insanları şu veya bu şekilde günaha karşı uyarılmış ve günahın helak edici yönüne vurgu yapmıştır.¹ Bütün dinler, kutsala karşı işlenmesi ve ilahi emirleri hiçe sayan yönü olması hasebiyle günah konusunda ortak görüşe sahiptir. Ancak günahın mahiyeti, tanımı ve çeşitleri noktasında dinler birbirlerinden ayrılmaktadır.²

Araştırmamızın asıl konusunu teşkil eden Hıristiyanlıkta günah anlayışı ve günah itirafı başlıklarına geçmeden önce kısaca semitik dinlerin günah algılarından bahsetmek konunun anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Tüm dinlerin günah algısını hem konumuzun içerisinde yer almadığından hem de konunun uzamasına sebebiyet vereceğinden burada ele almayacağız. Sadece semitik dinlerden olan Yahudilik ve İslam'ın günah konusundaki görüşlerine kısaca yer vereceğiz. Hıristiyanlık, her ne kadar sonradan Pavlus'un ortaya koyduğu düşünce çerçevesinde şekillenmiş olsa da Yahudi toplumunun içinden çıkması ve İsa Mesih'in tebliğini Yahudi toplumuna yapmış olması sebebiyle Yahudilikle yakından bağlantılı bir dindir.³ Bunun yanında her üç dinin tarih boyunca birbiriyle yakın etkileşim içerisinde olması, reddiyeler yazarak birbirlerini hatalı gördükleri konularda eleştirmeleri, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'ın bir arada okunmasını gerekli kılmaktadır.⁴ Böylelikle okuyucu bu dinlerin günah algıları hakkında temel düzeyde de olsa zihninde bir karşılaştırma yapma imkânı bulacak bilgilere sahip olacaktır.

¹ Kadir Albayrak, "Dinlerde Günah Kavramı ve Kurtuluş Yolları", *Dini Araştırmalar Dergisi* 4/12 (Haziran 2002), 88.

² Ferruh Kahraman, *İtikadi Açısından Hıristiyanlık ve İslamiyet'te Günah* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011), 17.

³ Mahmut Aydın, "Hıristiyanlık", *Yaşayan Dünya Dinleri*, ed. Şinasi Gündüz (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016), 86.

⁴ Yasin Meral, "Yahudi-Hıristiyan-Müslüman Reddiye Geleneği", *Dinler Arası İlişkiler El Kitabı*, ed. Ali İsmail Güngör (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 161-176.

1.1. SEMİTİK DİNLERDE GÜNAH

Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da günah, kişinin Tanrı'yla olan ilişkisinin bozulmasına sebebiyet verdiği için oldukça önemli görülmüştür.⁵ Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde detaylı bir şekilde ele alınacağı için Hıristiyanlıkta günah konusuna burada yer verilmeyecektir.

1.1.1. İSLAMİYET'TE GÜNAH

İslamiyet'te günah, "ilahi emir ve yasaklara aykırı davranma, doğrudan ayrılıp hataya yönelme" anlamlarına gelmektedir.⁶ İslam'a göre insan hem iyilik hem de kötülük yapabilecek potansiyelde yaratılmıştır. İnsanın böyle bir tabiatının olması onun iyilik yapması kadar günaha düşmesini de mümkün kılmıştır. İslam, günah olan davranışları yermekte ve kişilerin bu günahlara düştüğü takdirde dünyada ve ahirette çeşitli cezalara çarptırılacağını haber vermektedir. Allah'ın insana verdiği iyilik ve kötülük bilgisinden dolayı günah mümin kişiyi rahatsız eder. Hz. Muhammed bu durumu, "İyilik, ahlakın güzel olması, günah ise, kalbi tırmalayıp insanların da muttali olmasından hoşlanmadığın şeydir." sözüyle ifade etmiştir.⁷

İslamiyet'te insan günahsız bir şekilde doğar. Günahın bireyselliğine, insanın günah işleyebilen bir varlık olmasına vurgu yapan bu dine göre kişi, başkalarının günahını yüklenmez, sadece kendi günahlarından sorumludur.⁸ "İşte kim zerre ağırlığınca (imanla ve ihlasla) bir hayır işlerse, onu/n karşılığını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir şer işlerse, onu görecektir." ayetiyle ne eksik ne fazla kişinin kendi yaptıklarıyla hesaba çekileceği ifade edilmiştir.⁹ Kur'an-ı Kerim'de geçen başka bir ayette ise "Herkesin kazandığı ancak kendisinedir. Hiçbir günahkâr, diğerinin (işlediği günah) yükünü taşımaz." denilerek hem elde edilen kâr veya zararın bireyselliği hem de kişinin

⁵ Mehmet Katar, *Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe* (Ankara: Eskiye Yayınları, 2017), 16.

⁶ Muhammet Yılmaz, "Kur'an'da Büyük Günah Kavramı", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/2 (Aralık 2011), 256.

⁷ Ebu'l-Hüseyn Müslim, *el-Câmiu's-Sahih*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâu'l-Kütübü'l-Arabî, 1955), "Birr", 5; Katar, *Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe*, 18-19.

⁸ Salih Akdemir, *Hıristiyan Kaynakları ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. İsa* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1992), 234-235; Albayrak, "Dinlerde Günah Kavramı ve Kurtuluş Yolları", 93.

⁹ Feyzül Furkân Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali, çev. Hasan Tahsin Feyizli (İstanbul: Server İletişim, 2010), ez-Zilzâl 99/7-8.

başkalarının günahını yüklenmeyeceği açıkça ifade edilmiştir.¹⁰ Görülmektedir ki Hıristiyanlığın aksine İslamiyet asli günah doktrinini hiçbir şekilde kabul etmemektedir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'e göre Âdem ile Havva, işledikleri günahı tövbe etmiş, Allah da onların tövbesini kabul etmiştir.¹¹

1.1.2. YAHUDİLİKTE GÜNAH

Yahudilikte günah, Tanrı-insan ilişkisinde Tanrı'yı tercih etmeyi reddetmesinden dolayı insanın Tanrı'yla olan ilişkisinin bozulması olarak tanımlanmıştır.¹² Eski Ahit'te insan tabiatının günaha meyilli olduğunu anlatan ifadeler bulunmaktadır. Eski Ahit'te kalbin kötü düşünceleri, kuruntuları,¹³ yüreğin kirliliği,¹⁴ insan nefsi ve şeytan günahın kaynağı olarak gösterilir.¹⁵ Bilerek veya bilmeyerek işlenen her kötülük Yahudiliğe göre günahıdır. Ancak bu fiilin kasıtlı olarak yapılması Tanrı'nın emrine isyan etmek anlamına gelir.¹⁶

Yahudi din adamları insanın çatışan iki güç tarafından harekete geçirildiğini öne sürmüşlerdir. Bu iki güç iyi eğilim (yetzer tov) ve kötü eğilim (yetzer ha-ra)dir. Olumsuz bir anlama sahip gibi görünse de kötü eğilim temelde iyi bir amaca hizmet eder. Kötü eğilim, mülkiyet, zevk, güç ve hayatta kalma gibi temel insani dürtüler için genel bir terimdir. Bu dürtüler çok güçlü olduklarından ve kontrol edilmeleri zor olduğundan bir insanı başkalarına zarar vermeye yönlendirmesi oldukça kolaydır. İşte bu kötüye sapma eğilimini kontrol altında tutan şey ise dini ve ahlaki emirlerdir. Tevrat'ın amacı tam olarak budur. "Kutsal Olan, O kutsansın, İsrail'e konuştu: Çocuklarım, Kötü Eğilimi ben yarattım, ama aynı zamanda onun panzehiri olarak Tora'yı da yarattım; kendinizi Tora ile meşgul ederseniz, onun eline teslim edilmeyeceksiniz."¹⁷ Kişi emirlere düzgün bir şekilde uyduğu takdirde içindeki kötülüğü kontrol altına alıp günahı uzak kalmakta

¹⁰ el-En'âm 6/164.

¹¹ el-Bakara 2/37.

¹² Ömer Faruk Harman, "Günah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/280.

¹³ *Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur, İncil* (Güney Kore: Kitabı Mukaddes Şirketi - Yeni Yaşam Yayınları, 2018), Yar.6:5.

¹⁴ Mez.51:12.

¹⁵ Yar.8:21; Kahraman, *İtikadi Açından Hıristiyanlık ve İslamiyet'te Günah*, 28.

¹⁶ Katar, *Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe*, 17.

¹⁷ *Sefaria* (Erişim 25 Temmuz 2024), TB, Kiddushin, 30b:4.

ancak bu emirleri ihlal ettiğinde günaha düşmektedir. Yahudiliğe göre günah, insan üzerinde güçlü tesiri olan bir olgu olduğu için neredeyse günahsız kimse yoktur.¹⁸

Yaratılış Kitabı'nda geçen ilk günah Âdem ile Havva'nın yasak meyveden yemesi ile başlamıştır.¹⁹ Ancak Âdem ile Havva'nın işledikleri bu günah, Hıristiyanlıkta olduğu gibi asli günah doktrini şeklinde Yahudilikte yer almaz. Yahudi geleneğine göre kişi, yalnızca kendi yaptıklarının hesabını verir, tüm insanlığın cezasını çekmez.²⁰ Hıristiyanların aksine Yahudiler, insanın günah tarafından lekelenmemiş olarak doğduğuna inanırlar. Yahudiliğe göre iyi ile kötüyü ayırt etme yeteneğiyle dünyaya gelen insan, günah sebebiyle bu ayırt etme duygusunu yitirmekte ve Tanrı'dan uzaklaşmaktadır.²¹

1.2. HIRİSTİYANLIKTA GÜNAH VE TANIMI

Farsça kökenli bir kelime olan günah, Türkçede dini bakımdan suç sayılan iş veya davranış, vebal, kabahat gibi anlamlara gelen bir kavramdır.²² Latince de peccatum, Fransızca da peche, İngilizcede sin kelimeleriyle ifade edilen bu kavram; dini veya ahlaki bir kanunu çiğneme veya çiğneme suçu anlamında kullanılmıştır.²³ Bunun yanında günahın “dinsel kurallara aykırı olarak yapılan ve bunun karşılığı olarak manevi ve maddi cezalara konu olan durum ve davranışlar” olarak tanımlandığı görülmektedir.²⁴

Günahı konu edinmiş Hıristiyanlıkla ilgili çeşitli eserlerde de farklı tanımlarla karşılaşılmaktadır. Bu tanımlardan birine göre günah, Tanrı'nın açık iradesini göz ardı ettiği veya ona karşı geldiği düşünülen şeydir.²⁵ Katolik ilmihalde ise günah, “Tanrı'nın yasasının kasıtlı olarak çiğnenmesi” olarak belirtilmektedir.²⁶ Katolik Kilisesi'ne göre günah, “akla, gerçeğe ve dürüst vicdana karşı yapılan bir saldırı, bazı nimetlere duyulan

¹⁸ Joseph Rhymer, “Jewish and Christian Understandings of Sin”, *New Blackfriars* 70/832 (Kasım 1989), 472; Katar, *Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe*, 16; 1Kr.8:46; Vai.7:20.

¹⁹ Yar.3:1-24.

²⁰ Yas.24:16; Fatma Seda Şengül - Muhammet Tarakçı, “Yahudilikte Aslı Günah Eleştirisi: Hasday Crescas Örneği”, *İslami İlimler Dergisi* 11/2 (Aralık 2016), 161; Huriye Yetkin, *Yahudi Geleneğine Göre Ölüm Cezasını Gerektiren Eylemler* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 19; Aytunç Altındal, *Üç İsa* (İstanbul: Alfa Yayınları, 2004), 78.

²¹ Rhymer, “Jewish and Christian Understandings of Sin”, 472; Katar, *Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe*, 17.

²² Şükrü Haluk Akalın vd., *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2011), “günah”, 1003.

²³ *Cambridge Dictionary*, “Sin” (Erişim 14 Ekim 2023).

²⁴ Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü* (Ankara: Vadi Yayınları, 1998), 148.

²⁵ Rhymer, “Jewish and Christian Understandings of Sin”, 467.

²⁶ Ralph E. Knudsen, *Christian Beliefs* (Philadelphia: Judson Press, 1955), 86.

sapkın bağıllık nedeniyle Tanrı'ya ve insana duyulması gereken gerçek sevginin eksikliği" şeklinde tanımlanmıştır.²⁷ Tanrı'ya karşı isyan anlamına gelmesi sebebiyle günah, İsa'nın itaatiyle tamamen zıt bir durum teşkil etmektedir.²⁸ Tanrı'nın yarattığı bir varlık olarak insanın yaratılışına aykırıdır.²⁹

Günah, bireyi yaraladığı gibi komşularıyla olan ilişkisini de etkiler.³⁰ Bu açıdan bakıldığında günahın yalnızca Tanrı'yla ilgili olmadığı aynı zamanda insanlarla ilgili bir yönünün bulunduğu anlaşılmaktadır. Kişi, günah işleyerek yalnızca Tanrı'nın emrini çiğnemiş olmamaktadır. Aynı zamanda hem kendisine hem de içinde bulunduğu topluma zarar vermektedir.³¹ "Bazıları günahın "hedefi kaçırmak" olduğunu söylerken diğerleri "günah bencilliktir" der." Her ne şekilde tanımlanırsa tanımlansın açık olan bir şey varsa o da günahın gerçek olduğu ve insanın ahlaki başarısızlığını ifade ettiğiidir. Tanrı'ya itaat etmemek, Tanrı'yı takip etmemek ve Tanrı'yı sevmemek, tüm bunlar günahın sebepleridir ve günah kişiyi Tanrı'dan ayıran bir hakikattir.³²

İnsanın ahlaki açıdan iyi bir konumdayken daha aşağı duruma düşmesi günah olduğu gibi ahlaki olarak alt seviyedeysen daha üste çıkmayı reddetmesi de günah olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte istenmeyen fiilleri yapmak günah olduğu kadar istenilenleri yapmamak da günahdır. Nitekim Havarî Aziz Yakup "Bu nedenle, yapılması gereken iyi şeyi bilip de yapmayan, günah işlemiş olur." diyerek bu duruma işaret etmiştir.³³ Bu bağlamda Tanrı'nın emrine itaatsizlik etmek günah olduğu kadar Tanrı'nın davetini kabul etmeyi reddetmek de günahdır. Şehvetini tatmin etmek uğruna nefsinin isteklerini kabul etmek kadar Tanrı'nın yoluna uymayı reddetmek de günahdır.³⁴

Yeni Ahit'e baktığımızda günahın, insanın arzusunun Tanrı'nın iradesine muhalefeti anlamına geldiğini görürüz. Yuhanna İncili'nde geçen bir pasajda "Siz babanız İblis'tensiniz ve babanızın arzularını yerine getirmek istiyorsunuz."³⁵

²⁷ *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, çev. Dominik Pamir (İstanbul: Yayıncılık Matbaası, 2000), 436.

²⁸ *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, 437.

²⁹ John N. Sheveland, "Sin", *The Encyclopedia of Protestantism*, ed. Hans J. Hillerbrand (New York: Routledge, 2004), 4/1733.

³⁰ Knudsen, *Christian Beliefs*, 90.

³¹ Ömer Faruk Harman, "Endüljans", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/209.

³² Knudsen, *Christian Beliefs*, 86.

³³ Yak.4:17.

³⁴ William W. McLane, "A Christian Conception of Sin", *The Biblical World* 25/1 (Ocak 1905), 47.

³⁵ Yu.8:44.

ifadesinden yola çıkarak günah, şeytana uymak ve onun yolundan gitmek olarak yorumlanmıştır.³⁶ Günah, içinde hiçbir ahlaki kusur barındırmayan bir yoksunluk olarak görülmüştür ki bu da insanın daha iyi bir yaşama sahip olma konusundaki yetersizliğini ifade eder.³⁷ Matta İncili'nde ise insanın yüreğinden kaynaklanan ve insanı kirleten bir unsur olarak görülmüştür.³⁸ Yuhanna İncili'nde bir başka pasajda ise günah İsa'ya iman etmemekle eş değer olarak görülmüştür.³⁹ İsa Mesih, günahların bağışlanması için kendini feda etmiştir.⁴⁰ Dolayısıyla İsa, Tanrı'ya giden bir yoldur ve Tanrı'nın iradesine itaat etmenin yoludur.⁴¹

Dikkat edildiği üzere günahın tanımını yaparken onun Tanrı'nın yasasının ihlali olduğunu söyledik. Peki neden insanların koyduğu yasalardan bahsetmiyoruz? Çünkü insan ister ilahi yasayı isterse insani yasayı çiğnesin adil bir yasayı çiğnediği takdirde Tanrı'nın yasasını da çiğnemiş olur. Krallar Tanrı sayesinde hüküm sürer ve yine O'nun sayesinde adil yasalar koyar. Dolayısıyla adil bir insani düzene karşı gelen Tanrı'ya karşı gelmiş olur. Böyle yapıldığı takdirde de günah işlenmiş olur.⁴²

İnsanlar, Tanrı'nın koyduğu sınırları aşarak günaha düşmüştür. Onlar, kendilerini Tanrı'nın yerine koyarak neyin iyi neyin kötü olduğuna kendileri karar vermek istemişlerdir. İlk günah gibi diğer günahlar da insanların Tanrı'dan şüphe etmesi, ona güvenmeyi bırakması ve en nihayetinde kendilerini Tanrı yerine koymalarıyla olmuştur.⁴³ Bu bağlamda günah, kişinin kendini Tanrı'dan nefret edecek kadar sevmesi, onun sevgisini reddetmesi ve ona isyan etmesidir.⁴⁴

Özü itibariyle insan, çamurdan bir bedenden ve ölümsüz bir ruhtan oluşmaktadır. Tanrı insanı yaratırken kendi ruhundan üflemiştir. Bu sebeple insanların Tanrı'nın suretleri olması ancak ve ancak ruh sayesinde. Beden ise sadece bir giysidir. Bu nedenle hiçbir önemi yoktur. Oysa Tanrı'ya kulluk etmek, O'nu sevmek ruh sayesinde

³⁶ Kahraman, *İtikadi Açından Hıristiyanlık ve İslamiyet'te Günah*, 31.

³⁷ H. R. Mackintosh, "Sin (Christian)", *Encyclopedia of Religions and Ethics*, ed. James Hastings vd. (Edinburgh New York: T&T Clark Charles Scribner's Sons, 1981), 11/539.

³⁸ Mat.15:18-20.

³⁹ Yu.8:24.

⁴⁰ Mat.26:28.

⁴¹ Rhymer, "Jewish and Christian Understandings of Sin", 470.

⁴² H. J. Thomas, *One Hundred Short Sermons*, çev. G. A. Hamilton (Louisville, KY: Webb & Levering, 1859), 437.

⁴³ Don Fleming, *Bridgeway Bible Dictionary* (Brisbane: Bridgeway Publications, 2004), "Sin", 434-435.

⁴⁴ *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, 437.

olur.⁴⁵ Bu nedenle H. J. Thomas, asıl önemli olanın ruh olduğunu ve nefsanî arzuların kölesi haline gelmemek için dikkatli olunması gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Sadece bedenimizi görüyoruz, sadece bedenimizi seviyoruz. Beden dışında önemli bir şey yapmıyoruz; ama bedenimiz topraktan geldi ve toprağa dönecek. Ruhumuz ise Tanrı’dan geldi ve Tanrı’ya dönmesi gerekiyor. O halde şerefini lekelememeye ve cennetten doğan bu ruhu kaybetmemeye dikkat edin. Kendinizi aşağılık ve utanç verici tutkuların kölesi haline getirmek suretinde hayvanların seviyesine inmemeye dikkat edin. İnsanın kaderi böyle değildir, hayır, insan cennet için yaratılmıştır.”⁴⁶

Balçıktan yaratılmış aşağılık/sefil bir varlık olan insan, kendisi için yapılan tüm uyarılara karşı çıkıp kendi nefsanî arzularına ve menfaatlerine göre hareket ederek ruhunu kirletmektedir. Böyle yaparak insan, Yüce Varlık’a “adını kutsal kabul etmemi, sana hizmet etmemi, komşularıyla iyi geçinmemi, tutkularımın esiri olmamamı söylüyorsun fakat sana itaat etmeyeceğim ve istediğim şekilde yaşayacağım” demektedir. İşte bu sebeple günahkâr kişi Tanrı’ya karşı isyan halindedir. Günahkâr, bu şekilde davranarak Tanrı’ya karşı nankörlük etmektedir. Çünkü Tanrı, dünyayı insan için yaratmış ve kendi oğlunu insan için feda etmiştir. Tanrı insana akıl, kalp, göz, dil ve beden gibi nimetler vermiştir. İnsan, Tanrı’nın tüm bu nimetlerine karşı nankörlük ederken yine Tanrı’nın kendisine vermiş olduğu nimetleri kullanmaktadır.⁴⁷

Hıristiyanlıkta günah, insan üzerinde olumsuz etkileri olan önemli bir meseledir. İlk insanla birlikte başlayan karmaşık bir problemdir. Hıristiyanlar, insanların daha büyük iyiliklere ulaşması için Tanrı tarafından imtihana çekildiklerine inanır. Bu nedenle günahın nedeni olarak Tanrı’yı görmezler. Hıristiyanlıkta insanların özgür olarak yaratıldığına inanılmaktadır. Ancak bu özgürlük kötü yönde kullanıldığında insan, günaha düşmektedir.⁴⁸ Günah işlemekte ısrar eden kişiler, Tanrı’ya karşı isyan halinde olmakta ve Tanrı’nın yüceliğinden yoksun kalmaktadır.⁴⁹ Özgür iradesini iyi yönde

⁴⁵ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 54.

⁴⁶ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 55.

⁴⁷ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 434-435.

⁴⁸ Necati Sümer, “Katolik Mezhebinde Yedi Ölümcül Günah Problemi”, *Journal of Turkish Studies* 11/5 (Ocak 2016), 488.

⁴⁹ Rom.3:23.

kullanıp şeytana uymayanların ve kederlenip Tanrı'nın önünde kendini alçaltanların ise tekrar yüceltileceği ifade edilmiştir.⁵⁰

1.2.1. GÜNAHIN KAYNAĞI

İnsanın yaratılışından gelen iyi ve kötüye yönelim potansiyeli, içinde taşıdığı arzular ve iradesine hâkim olamayıp bu arzulara uyması, Hıristiyanlıkta günahın kaynağı olarak görülmüştür. Aslında günahın temel sebebi insanın irade sahibi bir varlık olmasındandır. Hem iyiyi hem de kötüyü tercih imkânı bulunan insanın iradesinde gerçekleşen istekli bir bozulma ve farklı dış uyaranların etkisiyle günaha zemin hazırlanmaktadır. Günahın bir başka kaynağı ise insan yüreğidir.⁵¹ “Çünkü kötü düşünceler, cinayet, zina, fuhuş, hırsızlık, yalan yere tanıklık ve iftira hep yürekten kaynaklanır. İnsanı kirleten bunlardır.” denilerek insan yüreğine işaret edilmektedir.⁵²

Günahın kaynağı olarak görülebilecek bir diğer unsur şeytandır.⁵³ Ancak şeytan, doğrudan insanı günaha sevk eden bir varlık olarak görülme de günaha sevk eden arzulara odaklanmalarını sağlayarak onları günaha teşvik eden bir varlık olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte asli günaha sebep olması bakımından şeytan, kısmen ve dolaylı olarak tüm günahların nedeni olarak görülmektedir.⁵⁴

Günahın bir başka kaynağı olarak yasayı saymak mümkündür. Bilhassa Pavlus'a göre yasa ve günah arasında yakın bir ilişki vardır. O, yasa olmasaydı günahın ne olduğunun bilinmeyeceğini söylemiştir. Günahın ortaya çıkması, birtakım eylemlerin yasayla günah kabul edilmesinden ileri gelmektedir. Şayet bu eylemler yasa ile engellenmeseydi onlara karşı bir arzu hissedilmeyecek böylece günah ortaya çıkmayacaktı. Yine de yasa bizatihi günah olarak değil günahın bilinmesine ve ortaya çıkmasına kaynaklık eden bir araç olarak görülmüştür.⁵⁵ Benzer şekilde Pavlus'un teolojisinde beden; günah, ölüm, kötülük ve sapkınlık gibi olumsuz özelliklere sahip olup

⁵⁰ Yak.4:7-10.

⁵¹ Kahraman, *İtikadi Açından Hıristiyanlık ve İslamiyet'te Günah*, 33.

⁵² Mat.15:19-20.

⁵³ 1Pe.5:8.

⁵⁴ I. McGuiness, “Sin”, *New Catholic Encyclopedia*, ed. Berard L. Marthaler vd. (Farmington Hills: Gale Research Inc., 2003), 13/154.

⁵⁵ Rom.7:1-10.

insanı Tanrı'dan uzaklaştırır. Beden, günahın hüküm sürdüğü yerdir. Dolayısıyla insanı günaha götürür. Bu açıdan beden de yasa gibi insanı günaha sürükleyen bir araçtır.⁵⁶

1.2.2. GÜNAH SAYILAN FİİLLER VE GÜNAHIN TASNİFİ

Yahudilikte günah sayılan fiillere paralel olarak Hıristiyanlıkta da günah olarak kabul edilen birtakım eylemler zikredilmiştir. Bunlar Tevrat'ın yanında İncillerde de kendine yer bulmuştur. Adam öldürmek, zina etmek, yalan yere yemin etmek, riya ve gösteriş yapmak, ana babaya itaatsizlik etmek, komşu hukukunu gözetmemek, adaletten sapmak⁵⁷ gibi konular günah kategorisinde değerlendirilmiştir.

Hıristiyan teolojisinde günah farklı şekillerde tasnif edilmektedir. Örneğin günahları kime karşı işlendiklerine göre değerlendirmek mümkündür. Böyle bir ayırım yapıldığında Tanrı'ya karşı işlenenler, insana karşı işlenenler ve kendi nefesine karşı işlenenler şeklinde bir sınıflandırma söz konusu olur. Bunun yanında günahlar tensel ve tinsel günahlar, sözle, eylemle ya da ihmal sonucunda işlenmiş günahlar olarak da çeşitli kategorilere ayrılabilir.⁵⁸

Pavlus günahla ilgili iki liste hazırlamıştır. Bu iki listesinden birincisinde her türlü haksızlık, kötülük, açgözlülük ve kinle dolu olanlar, kıskançlık, öldürme hırsı, çekişme, hile, kötü niyetle dolu olanlar, dedikoducu, yerici, Tanrı'dan nefret eden, küstah, kibirli, övünge, kötülük üreten, anne baba sözü dinlemeyen, anlayışsız, sözünde durmaz, sevgiden yoksun, acımasız insanlar yer alır. Romalılara Mektup'ta bu olumsuz davranışlarda bulunanların ölümü hak edecekleri ifade edilir.⁵⁹ Pavlus'un listesinin ikincisinde yer verilen günahların insanları Tanrı'nın Egemenliği'ni miras almaktan mahrum bırakacağı ifade edilerek bu günahlar şu şekilde açıklanmıştır:

“Benliğin işleri bellidir. Bunlar fuhuş, pislik, sefahat, putperestlik, büyücülük, düşmanlık, çekişme, kıskançlık, öfke, bencil tutkular, ayrılıklar, bölünmeler, çekememezlik, sarhoşluk, çılgın eğlenceler ve benzeri şeylerdir. Sizi daha önce uyardığım gibi yine uyarıyorum, böyle davrananlar Tanrı Egemenliği'ni miras alamayacaklar.”⁶⁰

⁵⁶ Şinasi Gündüz, “Pavlus Teolojisinde Gnostik Unsurlar”, *Dini Araştırmalar Dergisi* 2/6 (Haziran 2000), 66-67.

⁵⁷ Mat.5:21-22; Mat.5:27-28; Mat.5:33-35; Mat.6:1-6; Luk.20:47; Mat.19:19.

⁵⁸ *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, 437-438.

⁵⁹ Rom.1:28-32.

⁶⁰ Gal.5:19-21.

Bu sınıflandırmaların yanında Hıristiyanlıkta asli ve fiili olmak üzere günah temelde iki gruba ayrılmaktadır.⁶¹

1.2.2.1. Asli Günah Doktrini

Aziz Augustine (ö. 430) tarafından doktrinleştirilen ve ilk defa Pavlus tarafından ortaya konan asli günah, Hıristiyanlığın temel öğretilerinden biri haline gelmiştir. Asli günah doktrinine göre Âdem ile Havva'nın cennette yasak meyveden yemek suretiyle günah işledikleri ve bu günahın nesilden nesile insanlara aktarıldığı kabul edilir. İnsanların vaftiz olmak suretiyle bu günahahtan kurtulması gerekmektedir.⁶²

İnsanlığın günahla ilk tanışması aynı zamanda ilk atalar olan Âdem ve Havva vasıtasıyla olmuştur. Âdem'i yarattıktan sonra onu Aden'deki bahçeye koyan Tanrı, Âdem'e istediği ağacın meyvesini yiyebileceğini ama iyiyle kötüyü bilme ağacından yememesini eğer yerse ölümlü bir varlık olacağını söylemiştir. Yılan, iyiyle kötüyü bilme ağacından yedikleri takdirde ölmeyeceklerini aksine iyiyle kötüyü bilen Tanrı gibi olacaklarını söyleyerek Havva'yı, onun aracılığıyla da Âdem'i kandırmış, böylece ilk günah işlenmiştir.⁶³ Kutsal Kitap'ta Yaratılış Kitabı'nda yer verilen Âdem ile Havva'nın bu günahı Hıristiyanlar tarafından asli günah olarak nitelendirilmiştir.

Âdem'in görevi Tanrı'yı sevip O'na hizmet etmektir. Sadık kalsaydı ölüm, ruhunu bedeninden ayırmayacaktı ve Tanrı onu cennetine koyacaktı. Buna ulaşmak için kendisine her türlü imkân verilmişti. İnsan, Tanrı tarafından mükemmel bir şekilde yaratılmıştı. Cehaletten, mantıksızlıktan ve şehvetten uzaktı. Özgürdü ancak iradesi iyiliğe meyliyordu.⁶⁴ Bunun yanında Âdem, Tanrı'nın isteği doğrultusunda hareket edip günah işlemeseydi insanlık, Tanrı'nın Âdem'e sunduğu nimetlerden yararlanabilirdi.⁶⁵ Ancak yılan onu ve Havva'yı kandırıp meyveden yemelerini sağlamış böylelikle Âdem, merakına ve şehvetine yenik düşüp Tanrı'nın yasağına itaatsizlik edip

⁶¹ Kahraman, *İtikadi Açından Hıristiyanlık ve İslamiyet'te Günah*, 34-35.

⁶² Günay Tümer, "Asli Günah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/496.

⁶³ Yar.3:1-24.

⁶⁴ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 55.

⁶⁵ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 438.

ona uymamıştır.⁶⁶ Açıkça görüldüğü üzere ilk günah seçim sonucunda gerçekleşmiş ve Tanrı'nın iradesine aykırı bir durum olarak ortaya çıkmıştır.

Âdem'in binlerce yıl önce işlediği günah sonucunda insanlık suçlu olarak doğmaktadır. Nitekim Tanrı, Aziz Pavlus vasıtasıyla insanlara günahın dünyaya bir insan aracılığıyla, ölümün de günah aracılığıyla girdiğini söylemektedir.⁶⁷ Bu açıdan bakıldığında Tanrı'nın hükümleri anlaşılmalıdır. Ancak Hıristiyanlara göre bu dogma her ne kadar bir muamma olsa da akla karşı değildir. Sadece insanın sınırlı aklı bunu kavramaktan acizdir. Tanrı bu şekilde bir hüküm verdiyse yapılması gereken o hükme olduğu gibi inanmaktır.⁶⁸

Doğal olarak iyiliğe yönelmeyen bir mirasın varlığını insanlık tarihi ortaya koymaktadır. İnsan, iyilik yapmaya gücü yeten bir varlık olmasına rağmen her şartta ve her durumda iyilik yapan bir varlık değildir. İçinde taşıdığı günah işleme potansiyeli onun zaman zaman yanlış düşmesine sebep olur. Bu nedenle insan daimî olarak günahın esareti altındadır. Her ne kadar günah dünyaya Âdem ile Havva aracılığıyla girmiş olsa da insanlık Âdem ile Havva'nın işlediği günahlardan dolayı değil bizatihi kendi günahlarından ötürü mahkûm olur ve bunun için Tanrı'yla yüzleşir. Âdem ile Havva'nın işlediği günahta olduğu gibi insanların günahları da kasıtlı itaatsizlikten kaynaklanır. Hıristiyanlığa göre günah nesilden nesile aktarıldığı için insan her daim günahın esaretinde olur. Günah gerçektir ve insan tek başına günahkârlığından kurtulamaz. Bunun için birinin ona yardıma gelmesi gereklidir. İşte bu kişi İsa Mesih'tir.⁶⁹ Âdem'de ölen insanlık, İsa Mesih'le birlikte dirilmiştir. Âdem'le birlikte günahın içine düşen insanlık, bu günahtan kurtulmak için vaftiz olup İsa Mesih'e imanla kurtuluşa ermelidir.⁷⁰

Rabbin meleği rüyada Yusuf'a görünerek Meryem'i eş olarak almaktan çekinmemesini söylemiştir. "Meryem bir oğul doğuracak. Adını İsa koyacaksın. Çünkü halkını günahlarından o kurtaracak."⁷¹ Görüldüğü üzere İsa'nın gelişinin asıl amacı insanları günahlarından kurtarabilmektir.⁷² O, öğrencilerine merhametli, saf, uysal,

⁶⁶ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 56.

⁶⁷ Rom.11:33.

⁶⁸ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 439.

⁶⁹ Knudsen, *Christian Beliefs*, 86-88; Akdemir, *Hıristiyan Kaynakları ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. İsa*, 109-110.

⁷⁰ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 439-440.

⁷¹ Mat.1:20-21.

⁷² Knudsen, *Christian Beliefs*, 86.

barışçıl olmanın, doğruluk uğruna acı çekmenin değerini ve gerekliliğini öğütlemiştir. Çünkü hayat ve toplum bu değerlere bağlıdır. Günah ise insanı insan yapan tüm bu erdemlerin düşmanıdır. Hıristiyanlığın en önemli unsurlarından olan İsa Mesih'in böyle bir misyonunun olması günah meselesinin Hıristiyanlıkta ne derece önemli ve asli bir konu olduğunu da ortaya koymaktadır. İsa Mesih merkezli bu dinde insan, Tanrı'yla uzlaşınca ve onunla barışınca kadar asla tam ve özgür olamaz. Tanrı ve günah birlikte yaşayamaz çünkü Tanrı kutsaldır ancak günah kutsal değildir.⁷³

1.2.2.2. Fiili Günah

İkinci günah türü olan fiili günah ise doğuştan gelmeyip kişinin kendi iradesiyle işlediği günahlardır. Fiili günah olarak tanımlanan bu günahların tamamının kaynağı asli günahdır. Kişinin kendi eylemleri ve kendi özgür iradesiyle işlediği günah türü olduğundan kişi, fiili günahı ancak akli olgunluğa eriştiğinde işleyebilir. Kendi iradesiyle ortaya çıktığı için kişi, fiili günahı sorumludur.⁷⁴ Hıristiyanlar, insanın yaşam gayesinin Hıristiyanlık ve Tanrı sevgisi olduğuna inanmaktadırlar. Ancak insan bu konuda özgür bırakılmıştır. Tanrı'yı bilinçli olarak sevebileceği gibi reddetmesi de mümkündür. Bununla birlikte Tanrı'yı reddetmek suç ve günah olarak kabul edilmektedir.⁷⁵ Görüldüğü üzere fiili günahta esas olan kişinin iradesidir. Kişi istediği şekilde hareket edebilir. Ancak bunun kişi açısından birtakım sonuçları vardır. Kişinin Tanrı'nın isteği doğrultusunda hareket etmemesi günah olarak kabul edilmiştir.

Hıristiyanlıkta günah demek yasaya karşı gelmek anlamına gelir.⁷⁶ Bu nedenle bir kişi yasanın tüm şartlarını yerine getirdiği halde tek bir konuda ondan sapsa bile yasaya karşı suçlu hale gelmektedir.⁷⁷ İlahi ve tabii kanunların çiğnenmesi anlamına gelen fiili günah kasıtlı olarak işlenirse insan ebedî olarak cezalandırılır ve Tanrı'nın lütfundan mahrum olur.⁷⁸ Ayrıca Hıristiyanlıkta günah kişiseldir. İşlediği günahı dolaylı kişi

⁷³ Knudsen, *Christian Beliefs*, 87-91.

⁷⁴ Kahraman, *İtikadi Açından Hıristiyanlık ve İslamiyet'te Günah*, 35; Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 440.

⁷⁵ Kahraman, *İtikadi Açından Hıristiyanlık ve İslamiyet'te Günah*, 32.

⁷⁶ 1Yu.3:4.

⁷⁷ Yak.2:10.

⁷⁸ Kahraman, *İtikadi Açından Hıristiyanlık ve İslamiyet'te Günah*, 35.

yalnızca kendisi sorumludur. Ancak başkaları tarafından işlenen günaha ortak olursa kişi ondan da sorumlu olur.⁷⁹

Dünyada sayısız miktarda günah işlenmektedir. Bu günahlar düşünce, söz, fiil ve ihmal ile işlenen günahlar olarak dört grupta ele alınabilir. Hıristiyanlığa göre, birisine küfretmek, iftira atmak, asılsız yeminler etmek ve Tanrı'ya kötü söz söylemek gibi durumlarda kişi sözle günah işlemiş olur. Sözlü olarak işlenen günahların önemini Havari Aziz Yakup, dilin kötülük dünyası olduğunu ve bütün varlığımızı kirlettiğini söyleyerek ifade etmiştir.⁸⁰ Hırsızlık, komşuya kötü davranmak ve sarhoşluk gibi Tanrı'nın yasakladığı eylemlerde bulunmak ise fiili olarak günah işlemektir. Yalnızca yasaklanan eylemlerin yapılmasıyla değil aynı zamanda emredilen eylemlerin yapılmamasıyla da kişi günah işlemiş olur. Bu tür günahlar ihmal ile işlenen günahlar olarak kabul edilir. Her ne kadar insanlar ihmal sonucunda işlenen günahlarını önemsemeseler de oldukça önemlidir ve bu günahlar Tanrı tarafından cezalandırılacaktır. Hıristiyanlığa göre yalnızca söz, fiil veya ihmal ile değil aynı zamanda düşünceyle de günah işlenir. Kişi kötülük düşündüğünde veya kötülük yapmayı istediğinde bu düşüncesiyle de günah işlemiş olur. Bu sebeple Tanrı, yalnızca kötü eylemleri değil kötü düşünceleri de yasaklamaktadır. Günah kalpte başlar, sözler ve eylemler onun dışsal tezahürleridir. İlahi Kurtarıcı İsa Mesih'in, bir kadına şehvetle bakanın kalbinde o kadınla zina etmiş olacağını ifade etmesi, eyleme geçmeyen düşüncenin bile gūnahtaki yerinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.⁸¹

1.2.2.2.1. Ölümçül Günah (Peccatum Mortale)

Dört farklı grupta ele alınan fiili günahlar tehlike derecelerine göre ölümçül ve hafif olmak üzere iki kategoride değerlendirilmiştir. Kişi önemli bir konuda Tanrı'nın yasalarını bilerek ve isteyerek çiğnediğinde ölümçül günah işlemiş olur. Ölümçül günah, Tanrı'nın yasasını çiğnediği için insanın Tanrı'dan uzaklaşmasına sebebiyet verir. Ölümçül günah denilmesinin sebebi ise bu günahların ruhu öldürmesindedir. Ruhun ölmesiyle kastedilen şey, kişinin Tanrı'yla olan bağının kopmasıdır. Ruh bedenden

⁷⁹ *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, 441.

⁸⁰ Yak.3:6.

⁸¹ Mat.5:28; Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 440-441.

ayrıldığında bedeninin artık ölü olarak kabul edilmesi gibi Tanrı'yla bağı kopmuş bir ruh da ölü sayılmaktadır.⁸²

Bir günahın ölümcül olarak nitelendirilmesi için taşınması gereken bazı kriterler vardır. Bunlar, kişinin bilinçli olması, isteyerek yapması ve ciddi bir konuda işlenmesidir. Günahın ciddi bir konuda işlenmiş olması konusu Markos İncili'nde geçen İsa'nın şu ifadeleriyle açıklığa kavuşmaktadır: "Adam öldürmeyeceksin, zina etmeyeceksin, çalmayacaksın, yalan yere tanıklık etmeyeceksin, kimsenin hakkını yemeyeceksin, annene babana saygı göstereceksin."⁸³ Buradaki günahların da kendi aralarında derece farkı vardır. Örneğin adam öldürmek hırsızlıktan daha büyük bir günahdır. Kriterlerden bir diğeri olan kişinin bilinçli bir şekilde günahı işlemesinin gerekliliğine gelince burada da kişinin yapılan eylemin suç olduğunun ve Tanrı'nın yasasına aykırı olduğunun bilincinde olması gerekir. Örneğin bir kişi kötü bir niyeti olmaksızın istemeden komşusunu öldürse günah işlediği gerekçesiyle suçlanamaz. Mahkûmlar ve hasta kişiler pazar günleri ve zorunlu tatillerde ayinlere katılmadıkları gerekçesiyle günahkâr sayılamazlar. Çünkü onların ayine katılmalarını engelleyen mazeretleri vardır. Aynı şekilde Tanrı'yı gücendirme kastı bulunmayan biri unutkanlığından dolayı veya cehaletinden ötürü perhiz gününde et yiyerek Kilise yasasını çiğnese bu kişi günahkâr olarak kabul edilemez. Elbette bir konuda kasıtsız bir şekilde bilgi sahibi olmamak hafifletici bir sebep olarak görülebilir. Ancak yine de hiç kimse ahlak yasalarını bilmiyor olarak kabul edilemez. Ayrıca bu eylemin isteyerek yapılması da yukarıda da ifade ettiğimiz gibi ölümcül günah şartını sağlayan son kriterdir. Bu şekilde bilerek ve isteyerek işlenen günahlar ise en kötüsüdür.⁸⁴

Ölümcül günah sevginin yitirilmesine sebep olur. Sevginin yitirilmesi ise kişinin nurdan yoksun kalması anlamına gelir.⁸⁵ Tanrı günahattan nefret eder ve O'nun gözünde günahkârlar iyi bir konumda değildirler. Bu nedenle en tehlikeli yılandan kaçır gibi günahattan kaçmak gerekir. Kişi günah işleyip Tanrı'nın öfkesini üstüne çektiyse zamanı varken hemen tövbe etmeli ve O'nun öfkesinin yatışmasını sağlamalıdır. Bunun yanında kişi önceden kazandığı sevaplarını kaybetme riskiyle de karşı karşıya kalmaktadır.

⁸² *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, 438; Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 443.

⁸³ Mar.10:19.

⁸⁴ *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, 439; Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 436.

⁸⁵ *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, 439.

Nitekim Hezekiel Kitabı'nda "Doğru kişi doğruluğundan döner, günah işler, kötü kişinin yaptığı bütün iğrenç şeyleri yaparsa, yaşayacak mı? Onun yaptığı doğru işlerin hiçbiri anılmayacaktır. Sadakatsizliği yüzünden suçludur, günahları yüzünden ölecektir."⁸⁶ denilmiştir. Dolayısıyla kişi öncesinde iyi eylemlerde bulursa bile ölümcül günahlardan birini işleyip tövbe etmediği takdirde yaptığı iyiliklerin hepsini kaybeder.⁸⁷

Kişi tövbe ayinine katılıp günahlarından tövbe ettiğinde erdemleri yeniden geri gelir. Ancak günahlarında ısrar etmesi durumunda onları tekrar geri kazanamaz. İsteddiği kadar dua etsin, istediği kadar insanlara hayır yapsın bunların hiçbirinin böyle bir durumda Tanrı'nın gözünde değeri olmaz. Tanrı'nın gazabını yatıştırmak ve ilahi lütfu elde edebilmek günahı sevmekten, günahın içinde kalmaya devam etmemekten ve işlenen günahlara tövbe etmekten geçer. Günah işlemeden önce Tanrı'nın dostu olan günahkâr, günah işlediğinde şeytanın kölesi haline gelmiş ve Tanrı'nın nefret ettiği birisi olmuştur. Havari Petrus, yenilen kişinin fatihinin kölesi olduğu gibi şeytan insanı kandırdığı takdirde insanın da onun kölesi olacağını söylemiştir. Bu açıdan bakıldığında günahkârın bu dünyadaki durumu bile iyi değildir. Ama günahkârın öteki dünyadaki durumu daha kötüdür.⁸⁸ Eğer kişi yaptıklarından pişmanlık duyup Tanrı'dan bağışlanmayı dilemezse Mesih'in Krallığı'ndan atılma ve ebediyen cehennemlik olma riskiyle karşı karşıya kalır.⁸⁹ Bu acı hakikat şu cümleyle net bir şekilde ifade edilmiştir: "Sonsuz azaplarıyla cehennem, ölümcül günahın öldürdüğü ruhların mezarıdır." Bu kişiler yalnızca cehenneme girmekle kalmazlar. Tek bir tane ve en küçük ölümcül günah işlese dahi bu kişilerin adları yaşam kitabından silinecektir ve cennetin kapıları onlara kapanacaktır. Cennetten ve onun lezzetlerinden mahrum kalmanın yanında ölümcül günahtan dolayı kişi, Tanrı'nın dostluğunu ve lütfunu da kaybeder. Tek bir ölümcül günah bile kişiyi sonsuz bir ızdıraba sürükler.⁹⁰

Hıristiyanlıkta yedi ölümcül günah olarak adlandırılan ayrı bir günah kategorisi bulunmaktadır. Bu yedi günah, Hıristiyanlar tarafından Kutsal Kitap'a dayandırılarak tasnif edilmiştir. Yedi ölümcül günah bu haliyle Kutsal Kitap'ta yer almasa da çeşitli

⁸⁶ Hez.18:24.

⁸⁷ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 437,443.

⁸⁸ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 435,444.

⁸⁹ *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, 439.

⁹⁰ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 445-446.

yerlerde bu günahlardan tekil olarak bahsedilmiştir.⁹¹ Başta Galatyalılar⁹² olmak üzere, Markos⁹³ ve Süleyman'ın Özdeyişleri⁹⁴ kitapları yedi ölümcül günah için önemli birer referanstır.⁹⁵ Bu yedi günah; kibir, açgözlülük, şehvet, haset, oburluk, öfke ve tembellik olarak belirlenmiştir. Bunlar her zaman ölümcül değildir ancak diğer günahların kaynağı oldukları için bu şekilde adlandırılmıştır. Örneğin ölümcül günahlardan biri olan haset, bir insanın cinayet işlemesine sebep olabilmektedir.⁹⁶ Eskiden temel veya büyük olarak adlandırılan bu günahlar, son zamanlarda ölümcül günah olarak adlandırılmaya başlanmıştır.⁹⁷

Hıristiyan müellifler yedi ölümcül günahı çeşitli şekillerde kategorize etmiştir. Sevgi temelli bir ayrıma giden kimi müellifler kibir, haset ve öfkeyi sevginin bozulduğu günahlar olarak, tembelliği sevginin eksik/yetersiz olduğu günah olarak, açgözlülük, oburluk ve şehveti ise sevginin aşırı olduğu günahlar olarak sınıflandırmıştır.⁹⁸ Şehvet ve oburluğu bedenî, diğerlerini manevi günahlar şeklinde sınıflandıranlar da olmuştur.⁹⁹ Bunun yanında kibir, haset ve öfkeyi manevi, açgözlülüğü dünyevi, tembellik, oburluk ve şehveti bedenî günah kategorisine alanlar da vardır.¹⁰⁰

İlk olarak Aziz John Cassian (ö. 435) tarafından sistematize edilen yedi ölümcül günah, ilk dönem Hıristiyan yazarlar tarafından sekiz günah olarak belirlenmiştir. Ancak daha sonra Papa Büyük Gregory (ö. 604) bu günahların sayısını yedi olarak yeniden düzenlemiştir. Yapılan bu değişiklik Hıristiyan teologlar tarafından da benimsenmiştir.¹⁰¹ Bu günahların sayısının yedi olarak belirlenmesi yedi sayısının tüm eski din ve felsefelerde kutsal kabul edilen sayıların başında gelmesiyle izah edilmiştir.¹⁰² Böyle bir sınıflandırmanın yapılmasıyla insanların içlerindeki yanlış eğilimleri kontrol etmeleri amaçlanmıştır. Zira bu günahlar insanda o kadar derinlere kök salmıştır ki tamamen uzak

⁹¹ James Stalker, *The Seven Deadly Sins* (London: Hodder and Stoughton, 1901), 2.

⁹² Gal.5:19-21.

⁹³ Mar.7:21-22.

⁹⁴ Özd.6:16-19.

⁹⁵ Sümer, "Katolik Mezhebinde Yedi Ölümcül Günah Problemi", 489.

⁹⁶ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 452.

⁹⁷ H. V. S. Eck, *Sin* (London: Longmans, Green and Co., 1907), 118.

⁹⁸ Orby Shipley, *A Theory About Sin* (London: Macmillan and Co., 1875), XIX-XX.

⁹⁹ Muhammed Güngör, "Hıristiyanlıkta Yedi Ölümcül Günah", *Dini Araştırmalar Dergisi* 17/45 (Aralık 2014), 39.

¹⁰⁰ Eck, *Sin*, 124; Güngör, "Hıristiyanlıkta Yedi Ölümcül Günah", 39-40.

¹⁰¹ Güngör, "Hıristiyanlıkta Yedi Ölümcül Günah", 40.

¹⁰² Frederick Rogers, *The Seven Deadly Sins* (London: A. H. Bullen, 1907), 1-2.

durmak neredeyse mümkün olmadığı gibi bir taneyle sınırlı kalması da mümkün görünmemektedir. Üstelik bu günahların bireysel ve toplumsal sonuçlarının farkına varılmaması da büyük bir problemdir. Bilhassa modern çağda insan, günah işlemeye olan eğilimiyle mücadele etmek yerine onu benimsemeyi hatta kendi lehine kullanmayı tercih etmiştir.¹⁰³ Dolayısıyla bu günahların kategorize edilmesi ve üzerinde önemle durulması gereklidir.

Kibir: Günahların başı olarak kabul edilen kibir, Tanrı'nın nefret ettiği günahlar arasında sayılmıştır.¹⁰⁴ Kişinin kendisine gereğinden fazla sevgi duyması, kendisini her şeyin merkezinde görmesi ve Tanrı'dan yardım almadan her şeyi yapabileceğine inanmasıdır.¹⁰⁵ İsa Mesih kibri, insanın yüreğinden kaynaklanan ve onu kirleten bir kötülük olarak tanımlamıştır.¹⁰⁶ Kibirle ilgili tüm bu tariflere bakıldığında kibirli kişinin hem çevresindeki insanlara hem de Tanrı'ya karşı yanlış bir tutum içerisinde olduğu görülmektedir. Böyle bir durumda kişi, kendisini diğerlerinden üstün görmenin yanında Tanrı tarafından bahşedilen özelliklerin de kendisinden kaynaklandığını düşünmeye başlar. Kişinin Tanrı tarafından kendisine bahşedilen zenginliğe, yeteneklere, mükemmelliklere ve özel hasletlere çokça değer vermesinde herhangi bir sakınca yoktur. Ancak tüm bu nimetleri Tanrı'nın insana cömertliğinin bir göstergesi olarak verdiğini dolayısıyla insana ait olmadıklarını bilmek ve tüm bu nimetler için Tanrı'ya minnettar olmanın gerektiğinin bilincinde olmak gerekir. Kibirli insan ise bunun tam tersi davranış sergiler. Sanki sahip olduğu iyi özelliklerin kaynağı Tanrı değil kendisiymiş gibi düşünür. Hatta kendisinde olmayan şeylerin bile sahibi olduğu yanılgısına düşer. İşte bu yüzden Aziz Augustine kibrin dünyadaki en ağır suç ve insanın en büyük günahı olduğunu söylemiştir. Tanrı, insana bahşettiği nimetlerin kendi yüceliği için kullanılmasını isterken kibirli insan tüm bu nimetleri kendini yüceltmek için kullanır ve kendisini Tanrı'yla eşit görür.¹⁰⁷ Nefsini tanrılaştırıp adeta kendisini tanrı olarak gören kibirli kişinin bu durumu bir tür putperestlik olarak görülmüştür.¹⁰⁸

¹⁰³ Lisa Frank, "The Evolution of the Seven Deadly Sins: From God to the Simpsons", *The Journal of Popular Culture* 35/1 (Mart 2004), 96.

¹⁰⁴ Özd.6:16-17.

¹⁰⁵ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 452; Güngör, "Hıristiyanlıkta Yedi Ölümcül Günah", 40.

¹⁰⁶ Mar.7:20-23.

¹⁰⁷ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 452-453; Shipley, *A Theory About Sin*, 19.

¹⁰⁸ Stalker, *The Seven Deadly Sins*, 27.

Yanlış yaptığının farkına varan birisi tövbe edip doğruyu bulabilir. Ancak yanlış yolda olduğunun bilincinde olmayan bir kişiyi doğru yola yöneltmek mümkün değildir. Tanrı kurtarılması gerektiğini düşünmeyen birini kurtaramaz. Bu nedenle kibir, kurtuluşun önündeki en büyük engeldir. Kibrin bu kadar çok kınanmasının ve günah listesinde ilk sırada yer almasının asıl nedeni de budur.¹⁰⁹ Kibirli insan zaten kendisini tanrı olarak gördüğü için kibir, kişinin Tanrı'yı aramasına engel olmaktadır. Bu insanlar için makam, mevki, para ve güç gibi unsurlar önemli olduğundan kibir, onların sahip olduklarıyla yetinmemesine ve bundan dolayı huzursuz olmasına neden olmaktadır. Bunun yanında makam sahibi kişilere önem verip fakirlerden uzak durduğu için kibirli kişi, gittikçe çıkarıcı ilişkiler içerisine girmektedir. Kibirli insanlar her türlü bilgiye sahip olduklarını ve yanlış yapmadıklarını düşündüklerinden onlara bir şey öğretmek veya onları hatalarından döndürmek mümkün değildir.¹¹⁰ Sonuç olarak kibrin, her şeyi olduğundan farklı değerlendirmeye ve adeta çarpık bir algıya neden olduğunu, kişinin hem Tanrı'yla hem de diğer insanlarla ilişkisini yanlış temellere oturttuğunu söylemek mümkündür. Üstelik kibirli kişi, sahip olduğu özellikleri nasıl kullandığının hesabının sorulacağını bilincinde de değildir.¹¹¹

Kibirli insan komşusunu hor görür, ona iftira atar ve kardeşlerinin kusurlarını ortaya çıkartmaktan büyük zevk alır. Kendi kusurlarını ise gizler. Sahip olmadığı özellikleri bile kendisinde varmış gibi gösterir. Eğer kişi kibir duygusunu kalbinden atmak için çabalamazsa yalnızca iyilikleri lekelenmekle kalmaz aynı zamanda bu durum büyük suçlar işlemesine de sebep olur. Kibirli kişileri cezalandırmak için Tanrı, onların büyük suçlar işlemesine izin verir.¹¹² Zira Kutsal Kitap'ta kibrin yıkım ve düşüşe neden olacağı uyarısı yapılmaktadır.¹¹³ Nitekim şeytanın öz kızı olarak kabul edilen kibirten ötürü şeytan, cennetten kovulmuş ve bu gurur onu mahvetmiştir.¹¹⁴ Bu nedenle yapılması gereken şey,

¹⁰⁹ Stalker, *The Seven Deadly Sins*, 16.

¹¹⁰ Güngör, "Hıristiyanlıkta Yedi Ölümcül Günah", 41.

¹¹¹ Stalker, *The Seven Deadly Sins*, 18.

¹¹² Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 454-455.

¹¹³ Özd.16:18.

¹¹⁴ Simon Tugwell, "The Sin of Pride", *Wiley* 66/775 (Ocak 1985), 7; Harun Işık, "Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an'a Göre Şeytan", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/13 (Haziran 2018), 58; Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 453.

ben yumuşak huylu ve alçakgönüllüyüm diyen İsa Mesih'in¹¹⁵ tevazu dolu hayatını örnek almaktır.¹¹⁶

Açgözlülük: Kibir günahından hemen sonra açgözlülük gelir. Bunun sebebi ise her ikisinin de içerisinde bencilliği barındırmasıdır. Kibirli insan tüm onurlara sahip olmayı isterken açgözlü insan tüm zenginliklere sahip olmayı ister. Dünya malını aşırı sevmek, onları büyük bir hırsla biriktirmek, onları harcamaktan ve kaybetmekten korkmak açgözlülük anlamına gelir. Aziz Thomas ve Aziz Bernard yalnızca sahip olunan mallara karşı duyulan sevginin değil aynı zamanda sahip olunmak istenen mallara karşı duyulan sevginin de açgözlülüğün tanımını içerisinde yer aldığını söylemişlerdir. Bu anlamda açgözlülük günahının tek muhatabı zenginler değildir. Fakirler de bu tamahkârlık içerisinde olur, sahip olmadıkları mallara sahip olmayı aşırı bir şekilde isterler ve o mallara aşırı sevgi beslerlerse aynı günaha ortak olurlar.¹¹⁷ Dolayısıyla açgözlülük günahına düşmek bütün insanlar için potansiyel bir tehlike arz etmektedir. Üstelik günümüz dünyasının daha fazla şeye sahip olduğunda daha mutlu olunacağı yönündeki aldatıcı propagandasının insanları ne kadar etkilediği düşünüldüğünde daha dikkatli olmak gerektiği de açıkça görülmektedir. Bu noktada bir insanın açgözlü olması için zengin olması gerekmediği gibi her zengini de açgözlü olarak değerlendiremeyeceğimizi kısaca ifade edebiliriz.¹¹⁸

İlk bakışta paranın bizzat kötü olmadığını bilakis iyi olduğunu söyleyebiliriz. Onun aracılığıyla insanlar ihtiyaçlarını karşılar, sanat, bilim, teknoloji ve sağlık gibi unsurlar da aynı şekilde ona bağlıdır. Dolayısıyla paraya aşırı değer vermek kadar çok az önem vermek de aynı şekilde sorun teşkil eder. Erdem ise bu iki uç nokta arasında yani açgözlülük ve müsriflik arasında yer almaktadır ki o da cömertliktir.¹¹⁹ Bu bağlamda paranın kendisinin değil ona karşı tutumumuzun önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim Aquinas'a göre maddiyata sahip olmayı istemek bizatihi problem teşkil etmez. Asıl sorun bu isteğin aşırıya kaçmasıyla ortaya çıkar.¹²⁰ Bu sebeple ailesini ve kendisini iyi bir şekilde yaşatabilmek için veya hastalık, yaşlılık gibi durumları düşünerek para

¹¹⁵ Mat.11:29.

¹¹⁶ Stalker, *The Seven Deadly Sins*, 20.

¹¹⁷ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 457.

¹¹⁸ Shipley, *A Theory About Sin*, 221; Güngör, "Hıristiyanlıkta Yedi Ölümcül Günah", 49.

¹¹⁹ Stalker, *The Seven Deadly Sins*, 33.

¹²⁰ Güngör, "Hıristiyanlıkta Yedi Ölümcül Günah", 49.

biriktiren biri, parayı aşırı sevmeksizin bunu yaptığı takdirde açgözlü olarak değerlendirilemez. Zira bu kişi aşırı mal sevgisinden değil rahat bir yaşam sürebilmek adına bunu yapmaktadır. Bu tür kişiler açgözlü insanların aksine kendilerinde fazla olan malları fakirlere vermekten çekinmezler. Onların amacı Tanrı'yı memnun etmektir. Tanrı kendilerinden zenginliği alsa da onlar yine Tanrı'yı kutsamaya devam ederler.¹²¹

Maddi durumunun iyi olmasını istemek günah olarak kabul edilmese de açgözlülük ölümcül günah olarak kabul edilmiştir. Çünkü açgözlülük ileri boyutlara ulaştığında insanı çeşitli günahları işlemeye sevk etmektedir. Örneğin açgözlü biri para elde edebilmek uğruna yasaları çiğneyebilir, insanları dolandırıp hırsızlık yapabilir. Tüccar olan bir kişi ölçü ve tartıda hile yaparak daha fazla kazanç elde etmeye çalışabilir.¹²² Oysa Kutsal Kitap'ta Tanrı, insanları ölçü ve tartıda hile yapmamaları konusunda şu sözlerle uyarmıştır: “Torbanızda biri ağır, öbürü hafif iki türlü tartı olmayacak. Evinizde biri büyük, öbürü küçük iki türlü ölçü olmayacak. Tartınız da ölçünüz de eksiksiz ve doğru olacak.”¹²³ Bu uyarıları dikkate almayan açgözlü kişiler kusurunu gizlediği mallarını insanlara iyi diye satmaktan çekinmez. Daha fazla mal elde edebilmek için her türlü hileye başvurur.¹²⁴ Açgözlülüğün yol açtığı bir başka günah ise kumardır. Başlangıçta masum ve heyecan verici görünmesine rağmen kısa bir süre sonra insanı içine çeken bir bataklığa dönüşür. Para uğruna biten arkadaşlıklara, sonu hapisyanede sonlanan hikayelere sebebiyet verir.¹²⁵ Bu açıdan bakıldığında Aziz Pavlus, her türlü kötülüğün nedenlerinden birinin para sevgisi olduğunu, zengin olma arzusunun insanı yoldan çıkaracağını söylerken son derece haklıdır.¹²⁶

Kutsal Kitap'ta açgözlülükle ilgili çeşitli pasajlar görmekteyiz. Açgözlülüğün hırsızlık, cinayet ve zina gibi ahlaksızlıklarla aynı kategoride değerlendirilmesi onun Hıristiyanlıktaki konumunu ortaya koymasından oldukça önemlidir. Nitekim Markos İncili'nde insanı kirleten kötülüklerden biri olması nedeniyle açgözlülüğün sakınmak gerektiği bizzat İsa Mesih tarafından dile getirilmiştir.¹²⁷ Zira insanın hayatını

¹²¹ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 457-458.

¹²² Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 459.

¹²³ Yas.25:13-15.

¹²⁴ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 459-460.

¹²⁵ Stalker, *The Seven Deadly Sins*, 25-26.

¹²⁶ 1Ti.6:9-10.

¹²⁷ Mar.7:20-23.

ve Tanrı katındaki değerini belirleyen şey sahip olduğu mallar değildir.¹²⁸ Hatta bunların Tanrı açısından hiçbir değeri yoktur. İsa Mesih'in öğrencilerine bir diğer tavsiyesi ise ne yiyip içecekleri ya da ne giyecekleri konusunda kaygılanmamaları gerektiği yönündedir. O, hayvanları ve bitkileri bile yedirip giydiren Tanrı'nın onlardan çok daha değerli olan insanı bunlardan yoksun bırakmayacağını bundan dolayı da insanın bunlar için endişelenmemesi gerektiğini söylemiştir. Yalnızca bu dünyada işlerine yarayacak malları biriktirmek yerine mallarından sadaka verip bitmek tükenmek bilmeyen ve Tanrı katında değerli olan bir hazineyi elde etmenin onlar için iyi olacağına işaret etmiştir.¹²⁹

Hıristiyan anlayışına göre açgözlülüğün doğasını anlamak için yine Kutsal Kitap'a başvurmamız gerekmektedir. Ölümcül günahlardan biri olan kibrin bir tür putperestlik olduğunu ilgili bölümde daha önce ifade etmiştik. Açgözlülük de tıpkı kibir gibi bir putperestliktir.¹³⁰ Ancak kibrin aksine açgözlülükte kişi kendisini değil kendisinin dışında dünyevi ve maddi olan bir şeyi tanrı yerine koyar ki bu da paradır. Para sevgisi insanın kalbinde yer edinir ve insan parayı her türlü derdine deva olacak bir kurtarıcı olarak görmeye başlar.¹³¹ Başlangıçta yalnızca ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak para kazanmayı hedefleyen kişi bir süre sonra bununla yetinmeyip daha zengin olmayı arzulamakta ve ilerleyen süreçte paraya düşkün hale gelmektedir.¹³² Kişiye hiçbir faydası olmayan putlara tapmak nasıl akılsızca bir işse paraya tapmak da aynı şekilde akıl dışıdır. Putlar gibi paranın da kişiye bir yararı dokunmaz. Yalnızca ihtiyaçlarımızı karşıladığı için bir değer taşır.¹³³ Öte yandan hiçbir uşağın iki efendiye kulluk edemeyeceği dolayısıyla açgözlü kişinin hem paraya hem de Tanrı'ya aynı anda kulluk etmesinin mümkün olmayacağı belirtilmiştir.¹³⁴ Bundan dolayı kişinin kalbinde yer edinen para sevgisi, Tanrı'nın emirlerine uymasına da engel olmaktadır.¹³⁵

Genel konuşacak olursak insanlar nasıl yaşarlarsa öyle ölürler. İyi bir yaşam sürdürmüşlerse ölümleri de iyi olur. Ancak kötü bir hayat yaşadılarsa ölümleri de aynı

¹²⁸ Luk.12:15.

¹²⁹ Luk.12:22-33.

¹³⁰ Ef.5:5; Kol.3:5.

¹³¹ Stalker, *The Seven Deadly Sins*, 27-28.

¹³² Vai.5:10.

¹³³ Hunolt, *Sermons on the Seven Deadly Sins*, 1/88-89.

¹³⁴ Luk.16:13.

¹³⁵ Hasan Tahsin Feyizli, "Kur'an Perspektifinden Put Edinme ve Putlaş(tır)ma Psikolojisi", *Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21 (Haziran 2015), 294; Hunolt, *Sermons on the Seven Deadly Sins*, 1/99.

şekilde kötü olur. Kötü bir hayat yaşayan ve ölüm anına kadar tövbeyi geciktirenlerin durumu böyledir. Bu kişiler genellikle günahlarından ötürü gerçek anlamda pişmanlık duymadan ölürlür. Özellikle açgözlüler için bu durum geçerlidir. Onlar, ömürleri boyunca Tanrı'yı ihmal ettiklerinden ölürlen de benzer durum gerçekleşir ve hakiki bir şekilde tövbe etmeden ölürlür. Bazı kötü alışkanlıklar zamanla veya yaş ilerledikçe ortadan kaybolur. Örneğin gençken gösterişli giyinip kibirli tavırlar içinde olan biri yaşlandığında bunları dert etmeyi bırakabilir. Ancak açgözlülük azalmak yerine daha da artar. Aziz Thomas ise bu durumu duyuları etkileyen tutkuların yaşlandıkça etkisini yitirmesi, açgözlülüğün ise ruha yerleştiği için gittikçe daha da şiddetlenmesiyle izah etmiştir. Çeşitli ahlaksızlık eylemleri bulunan kişiler ölüm döşeginde bunlardan pişman olurlar ve cennette mükafat elde edebilmek için iyi işler yapmış olmayı dilerler. Ancak parayı tanrı edinmiş biri böyle şeyler düşünmez. İçinde bulunduğu günahattan ötürü değil yalnızca parasından ayrılacağı için üzüntü duyar. Ona cennetteki hazinelerden ve cehennemdeki azaptan bahsetmenin bir anlamı yoktur. Çünkü o tüm bunlara yabancısıdır ve kalbinde yalnızca bu dünyadaki servetinin sevgisini taşır.¹³⁶

Açgözlülük konusunda insanın aklında tutması gereken üç husus vardır. Bunlardan ilki vicdan, sağlık gibi paradan daha değerli şeylerin olduğudur. İnsan para olmadan da bunlarla mutlu olabilir. İkinci husus ise paranın amaç değil araç olduğudur. Böylece insan onun kölesi olmak yerine kendi istekleri doğrultusunda onu kullanıp paranın efendisi haline gelebilir. Son husus ise dünyaya nasıl gelindiye öyle gidileceği paranın sonsuza kadar insanla kalmayacağıdır.¹³⁷ Bunun yanında açgözlülüğün kaçınmak için Hıristiyanların Tanrı'ya güvenmesi gereklidir. Kuşları aç bırakmayan Tanrı, insanları kuşlardan daha fazla değerli gördüğüne göre onları da aç bırakmayacaktır. Tanrı'nın kendisini gözeteceğinin bilincinde olan insan, üzerine düşen vazifeleri yapıp, kalbini zenginlik sevgisinden uzak tutmalı ve gelecek kaygısı taşımamalıdır. İnsan dünyaya gelirken beraberinde bir şey getirmediği gibi ölürlen de yanında bir şey götürmeyecektir. Üstelik insan ne kadar zenginse bu zenginlikten ayrılmak o kadar zor gelecektir. Dağdaki Vaaz'ında İsa Mesih, takipçilerine dünyada hazine biriktirmektense göklerde gerçek bir hazine biriktirmeleri tavsiyesinde bulunmuştur. Zira gökteki bu hazine yok olmadığı gibi

¹³⁶ Hunolt, *Sermons on the Seven Deadly Sins*, 1/112-114.

¹³⁷ Vai.5:15; Stalker, *The Seven Deadly Sins*, 34-40.

insanın yüreğini de oraya bağlayacaktır.¹³⁸ Bu sebeple bir Hıristiyan cennette elde edeceği mükafatları düşünmeli, hırstan, açgözlülükten ve bunların yol açtığı çeşitli ahlaksızlıklardan kaçınmalıdır.¹³⁹

Şehvet: Şehvet, tenasül organlarında deneyimlenen bedensel hazza karşı aşırı derecede istek duymak ve bu hazza olan düşkünlük olarak tanımlanmaktadır.¹⁴⁰ Hıristiyanlığa göre Tanrı, kesin ve daha kolay gerçekleştirilmelerini sağlamak amacıyla birey ve toplum için gerekli bazı eylemleri hazla birleştirmiştir. Örneğin yeme ve içme insana zevk veren şeyler olmasaydı çoğu insan gerekli olan bu tür bir eylem için zahmete girmezdi. Benzer şekilde Tanrı, neslin devamı için gereken eylemlere insanları yönlendirebilmek maksadıyla şehvet gibi bir hazzı yaratmıştır. Bunun ise ancak evlilik yoluyla gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Evlilik dışında gerçekleştirilmesi uygun görülmemiş ve günah olarak kabul edilmiştir.¹⁴¹ Üstelik şehvet hafif bir günah olarak değil, insanlara ve topluma zarar veren en büyük suçlardan biri olarak görülmektedir.¹⁴²

Şehvetin insana özgü olması nedeniyle bazı kişiler bu durumu şehveti savunmak için bir argüman olarak kullanmakta ve söz konusu arzunun tatmin edilmesinde herhangi bir sakınca görmemektedirler. Oysa insandan beklenen, doğuştan getirdiği bu arzulara göre hareket etmesi değil onları kontrol altına alarak kendini onlardan korumasıdır. Ancak bu şekilde dürtülerine hâkim olup özdenetimini sağlarsa bir insan gibi davranmış olur. Aksi takdirde kendisini bu dürtülere teslim ederse hayvandan bir farkı kalmaz. Bu açıdan şehvet, bahsi geçen özdenetimin uygulanmasını gerektiren en önemli örneklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun karşılığında alınacak ödül de hem bireysel hem ailevi hem de toplumsal anlamda büyük olacaktır.¹⁴³

Hıristiyan teologlar şehveti, zina, ensest, tecavüz ve homoseksüellik gibi çeşitli şekillerde değerlendirmişlerdir.¹⁴⁴ Oldukça kötü olarak telakki edildikleri için bu tür günahlardan bahsetmek ayıp olarak görülmektedir. Bu da konu hakkında konuşmayı zorlaştırmaktadır. Fakat Kutsal Kitap'a bakıldığında onun bu mevzuda sessiz kalmadığı

¹³⁸ Mat.6:19-21.

¹³⁹ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 461-462.

¹⁴⁰ Joseph F. Delany, "Lust", *The Catholic Encyclopedia*, ed. Charles G. Herbermann vd. (New York: Robert Appleton Company, 1910), 9/438.

¹⁴¹ Thomas Slater, *A Manual of Moral Theology* (London: Burns, Oates and Washbourne, 1925), 1/100.

¹⁴² Delany, "Lust", 9/438.

¹⁴³ Stalker, *The Seven Deadly Sins*, 58-59.

¹⁴⁴ Delany, "Lust", 9/438.

bilakis bu hususa genişçe yer verdiği görülmektedir.¹⁴⁵ On Emir'den biri olan zina etmeme emrine birçok yerde rastlamaktayız.¹⁴⁶ Bunlardan belki de en etkileyici olanı İsa Mesih'in, "Zina etmeyeceksin dendiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki, bir kadına şehvetle bakan her adam, yüreğinde o kadınla zina etmiş olur."¹⁴⁷ ifadeleridir. Zira doğrudan zina eyleminin değil buna götürebilecek her türlü kötü niyetli bakışın da benzer şekilde değerlendirilmesi söz konusudur. Bu açıdan ölümcül günahlar içerisinde dikkat edilmesi gerekenlerin başında şehvetin geldiği ortaya çıkmaktadır. Nitekim bedenleri nefsanî arzulara yöneldiğinden dolayı Tanrı'nın, Sodom ve Gomora'yı gökten gönderdiği ateşli kükürtle yakıp kül etmesi durumunun ne kadar ciddi olduğunu açıkça göstermektedir.¹⁴⁸ Bir başka Kutsal Kitap pasajında ise "Fuhuştan kaçının. İnsanın işlediği bütün öbür günahlar bedeninin dışındadır; ama fuhuş yapan, kendi bedenine karşı günah işler."¹⁴⁹ denilerek insan, bedenini bu günahıtan koruması konusunda uyarılmaktadır. Çünkü vaftiz ayiniyle İsa'nın bedeninin üyeleri haline gelen Hıristiyanlar, Kutsal Ruh'un kalplerine inmesiyle Tanrı'nın yaşayan tapınakları haline gelmiş olurlar. Bundan dolayı bedeninin arzularına uymak hem İsa'nın bedenine saygısızlıktır hem de Tanrı'nın tapınağını kirletmektir. Bu korkunç günahı işleyenler asla Tanrı'nın Krallığı'na giremeyecektir.¹⁵⁰ Bunun yanında Kutsal Kitap'ta insanı ayartıp yanlış yöne sürükleyen Tanrı değil insanın kendi arzuları olduğu, bu arzuların da günahı ve ölümü getirdiği ifade edilmekte ve insan bu arzularına karşı dikkatli olmaya çağrılmaktadır.¹⁵¹

Diğer ölümcül günahlarda olduğu gibi şehvetin de çeşitli menfi durumlara yol açtığı görülmektedir.¹⁵² Öncelikle şehvetle ilgili en önemli husus onun insanları adeta kurtulamayacakları bir esarete sevk etmesidir. Çünkü onun etkisi altına bir kez giren kişinin bir daha ondan kurtulması neredeyse imkânsız hale gelmektedir.¹⁵³ Kutsal Kitap bu meseleye "O (ahlaksız) kadının evi insanı ölüme, yolları ölümlere götürür. Ona gidenlerden hiçbirini geri dönmez, yaşam yollarına erişmez."¹⁵⁴ ifadeleriyle işaret etmiştir.

¹⁴⁵ Stalker, *The Seven Deadly Sins*, 43-44.

¹⁴⁶ Çık.20:14.

¹⁴⁷ Mat.5:28.

¹⁴⁸ Yar.19:24-25.

¹⁴⁹ 1Ko.6:18.

¹⁵⁰ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 464.

¹⁵¹ Yak.1:14-15; 1Yu.2:15-17; Eyü.31:1; Mar.7:20-22; 2Ti.2:22.

¹⁵² Güngör, "Hıristiyanlıkta Yedi Ölümcül Günah", 54.

¹⁵³ Stalker, *The Seven Deadly Sins*, 61.

¹⁵⁴ Özd.2:16-19.

Yine de Tanrı için hiçbir şey imkânsız değildir. Nitekim İsa Mesih, insanları diğer günahlardan olduğu gibi bu günahdan da kurtarmaya gelmiştir.¹⁵⁵ İnsanı etkisi altına almasının yanında şehvet, aklın işlevini yerine getirememesi, maymun iştahlı olma ve dünyaya meyiletme gibi olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir.¹⁵⁶ Benzer şekilde Kutsal Kitap'ta da şehvetin insanı kötü hallere sokacağı açıkça dile getirilmektedir.¹⁵⁷ Yol açtığı çeşitli hastalıklar da hesaba katıldığında, şehvet kadar insanın hem ruhunu hem bedenini hem de sahip olduğu serveti böylesine mahveden başka bir günah yoktur.¹⁵⁸

Bedenin kirliliği için duyulan ölçsüz bir arzu olarak şehvet, Hıristiyan erdemlerine aykırıdır. Karı koca birbirlerini sevmek, çocukların eğitimi konusunda birbirlerine yardım etmek, para kazanmak için yardımlaşmak gibi görevleri yerine getirmeleri gerekirken bu korkunç günaha kendilerini kaptırdıklarında evde huzursuzluk baş gösterir, karı koca birbirlerine saygılarını yitirir ve birbirlerini aldatırlar. Çocuklarıyla ilgilenmezler ve işlerini ihmal ederler. Bunun gibi daha pek çok kusur ve günah işlerler. En nihayetinde bu durum intiharlara, cinayetlere hatta çocukların anne babalarının kanıyla ellerini kirletmelerine sebebiyet verebilir. Görüldüğü üzere bazılarının basite indirgediği tek bir şehvet suçu, silsile halinde birçok günahın işlenmesine neden olmaktadır. Üstelik bu günahların hepsinin işlenmeyeceğini varsaysak bile yalnızca şehvet dahi tek başına büyük bir günahdır. Çünkü insanı ahlaksızlığa sevk ederek zihnini ve kalbini karartmaktadır.¹⁵⁹

Şehvetle ilgili düşüncelerin gizliden bile olsa hoş karşılanması sadece insanın ayartmaya açık hale gelmesine yol açmaz. Aynı zamanda bu tür düşüncelerin kendisi de ruhu derinden kirletir. Bu düşünceler ne kadar sık tekrar edilirse zihinde o kadar kalıcı hale gelmektedir.¹⁶⁰ Nitekim Aziz Bernard (ö. 1153) şehvet konusunda şu sözleriyle insanları uyarmıştır:

“Aklınıza edep dışı bir düşünce gelir gelmez buna şiddetle direnin, o sizi terk edecektir. Ama eğer onu zihninizde barındırır ve onun üzerinde durursanız kalplerinizde

¹⁵⁵ Stalker, *The Seven Deadly Sins*, 62.

¹⁵⁶ Güngör, “Hıristiyanlıkta Yedi Ölümcül Günah”, 54.

¹⁵⁷ Özd.6:24-29.

¹⁵⁸ Stalker, *The Seven Deadly Sins*, 57; Yeşim Uncu - Gaye Çelikcan, “Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyon Hastalıklarında Tarama Yöntemleri ve Korunma”, *Klinik Tıp Aile Hekimliği Dergisi* 9/2 (Mart 2017), 28-31.

¹⁵⁹ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 463, 466.

¹⁶⁰ Stalker, *The Seven Deadly Sins*, 47.

masumiyetiniz için ölümcül bir zevk üretecektir. Bu zevk sizi rızaya, rızayı amele, ameli alışkanlığa, alışkanlığı zarurete ve zarureti de ebedî ölüme götürecektir.”¹⁶¹

İşte bu yüzden yalnızca fiili olarak işlenenden değil şehvetin her türlüşünden uzak durulmalıdır. Kalplerde yavaş yavaş kendine yer edinen şehvet hem kalıcı hale gelmekte hem de gittikçe daha büyük günahların işlenmesine sebep olmaktadır. Bunun yanı sıra Aziz Francis de Sales’in (ö. 1622) şu öğüdü son derece önemlidir: “Ahlaklarının şehvetle lekелendiğini bildiğiniz kişilerle ilişki kurmayın.” diyerek insanları bu konuda uyarmaktadır. Bunların yanı sıra kötü bir kitap okumak, edepsiz bir sohbet hatta bir düşünce bile insanın ruhunu mahvetmesi ve ebedî olarak lanetlenmesi için yeterli olarak görülmüştür.¹⁶²

Ölümcül günahlardan biri olan şehvetten kurtulabilmek için bazı tavsiyelerde bulunulmuştur. Öncelikle insanlar, bu günahın cezasız kalmayacağını unutmadan kendilerinin de bu günaha düşebileceğinin bilincinde olmalıdır.¹⁶³ İnsanlar bu günaha birdenbire değil yavaş yavaş düştükleri için dikkatli olmaları daha da önem kazanmaktadır. Eğer bu arzu hissedilirse yılanın başı küçükken ezilmelidir. Bu tarz düşüncelere sevk edecek her türlü resimden ve bununla ilgili diyaloglardan uzak durulmalıdır. Böyle bir ortamda bulunan kişi derhal o ortamı terk etmelidir. Kötü fikirlerden zihni uzak tutmak, evvela iyi fikirlerle zihni doldurarak mümkün olabilir. Bu nedenle bir insanın ilgi alanları ne kadar çok olursa onu gayri meşru düşüncelerden uzak tutmak o kadar kolay olur. Zihin büyük ölçüde bedene bağlı olduğundan onu egzersizle ve birtakım güzel uğraşlarla meşgul etmek hastalıklı düşüncelerle mücadelede oldukça etkili olacaktır. İyi bir evlilik, insanları bu hususta yanlış düşmekten alıkoyduğu için evliliklerin güçlendirilmesine çaba gösterilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte bu günahı uzak kalmak için Tanrı’ya dua etmek de oldukça önemlidir.¹⁶⁴

Kıskançlık: Kıskançlık, bir insanın başkalarının başarıları karşısında üzüntü duyması, başkalarının başarısını kendi onurunu incitici ve çıkarlarına aykırı bir durum olarak görmesi ve onların başlarına gelen felaketlere sevinmesidir.¹⁶⁵ Aziz Thomas ve tüm Hıristiyan teologlar kıskançlığı, kendi onurumuzu ve mükemmelliğimizi azalttığı

¹⁶¹ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 467.

¹⁶² Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 464-467.

¹⁶³ Mat.5:27-30; 1Ko.10:12.

¹⁶⁴ Güngör, “Hıristiyanlıkta Yedi Ölümcül Günah”, 53-55; Stalker, *The Seven Deadly Sins*, 48.

¹⁶⁵ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 468.

düşüncesiyle başkalarının sahip olduğu nimetlerden dolayı üzüntü duymak olarak tanımlamışlardır. Kıskançlık konusunda dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. O da başkalarının üstünlüklerine veya başarılarına duyulan her üzüntünün kıskançlık olarak değerlendirilemeyeceği mevzusudur. Bize zararı dokunan bir düşmanımızın elde ettiği başarıya üzülme, kıskançlık değil kin veya nefret olarak görülmelidir. Yahut herhangi bir makama layık olmayan, bu sebeple de topluma zarar verebilecek birisinin itibar görmesine üzülme kıskançlık olarak kabul edilemez. Bu üzüntü bazen adalet ve dindarlık duygusundan kaynaklanabilir. Davud Peygamberin “Çünkü kötülerin gönencini gördükçe, Küstahları kıskanıyordum.”¹⁶⁶ ifadesi bu durumun kıskançlık olarak görülemeyeceğinin bir kanıtıdır. Her ne kadar doğru görünse de kötülerin sahip olduğu refahı ve elde ettikleri başarıları kıskanmayıp onların Tanrı'nın takdiri olduğunu bilip bu duruma boyun eğmek gerekmektedir. Hangi sebeple olursa olsun bu tür insanlara özenilmemesi gerektiği açıkça ifade edilmiştir.¹⁶⁷ Başkalarının sahip olduğu nimetlerin kendisinde de var olmasını istemek anlamına gelen gıpta ise kıskançlıktan farklı kabul edilmiştir. Yine de gıpta kolayca kıskançlığa dönüşebileceği düşünülerek tehlikeli görülmüştür. Başkaları kadar erdemli ve dindar olmadığı için üzülmüş onlar gibi güzel hasletlere sahip olmayı istemek ise övgüye değer bir çaba olarak değerlendirilmiştir.¹⁶⁸

Tarih, kıskançlığın sebep olduğu birçok suçla doludur. Kabil'in Habil'i öldürmesine neden olan şey kıskançlıktır.¹⁶⁹ Kardeşlerinin Yusuf'u öldürmeyi düşünmeleri ve onu bir kuyuya atmaları da yine kıskançlıklarının bir sonucuydu.¹⁷⁰ Kıskançlık kişiyi nefret, dedikodu, iftira, zulüm, adaletsizlik ve hatta cinayet gibi günahları işlemeye sevk eder.¹⁷¹ Bilhassa dilin işlediği günahların çoğu kıskançlıktan kaynaklanmaktadır.¹⁷² Tüm bu suçlara yönelten kıskançlığın dünyada asker, müzisyen, bilim insanı gibi çeşitli mesleklerden ve kadın erkek demeden her türlü insan arasında oldukça yaygın bir günah olması da dikkat edilmesi gereken bir başka husustur.¹⁷³

¹⁶⁶ Mez.73:3.

¹⁶⁷ Mez.37:1.

¹⁶⁸ 1Ko.12:31; Hunolt, *Sermons on the Seven Deadly Sins*, 1/211.

¹⁶⁹ Yar.4:1-8.

¹⁷⁰ Yar.37:1-36.

¹⁷¹ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 470; Güngör, “Hıristiyanlıkta Yedi Ölümcül Günah”, 41.

¹⁷² Stalker, *The Seven Deadly Sins*, 71.

¹⁷³ Hunolt, *Sermons on the Seven Deadly Sins*, 1/212-213.

Kıskançlık, ruhu öldüren insanlık dışı bir günahtır.¹⁷⁴ Kıskanç kişi başkasının üstünlüğünün ve başkasıyla rekabet etmenin kendi değerini düşüreceğinden endişe etmektedir.¹⁷⁵ Benzer şekilde başkalarının başarısızlığını veya kendisinden herhangi bir konuda daha düşük bir seviyede olmasını kendisi için bir avantaj olarak kabul etmektedir. Bu durum “Kıskanç kişi komşusu bacağını kırarsa kendisinin daha iyi yürüyeceğini düşünür.” denilerek net bir şekilde ifade edilmiştir.¹⁷⁶ Aslında insan, diğer insanların başarılarını, güzelliklerini, zenginliklerini ve mutluluklarını kıskanırken Tanrı’nın takdir etmiş olduğu şeylere karşı çıkmış olur. Kıskanç insan tabiri caizse Tanrı’nın adaletsiz bir dağıtım yapmasından şikâyetçidir. Onun kalbinde Tanrı’nın iradesine teslimiyet söz konusu değildir.¹⁷⁷ Bir kişinin manevi özelliklerine karşı yapılan kıskançlık ise Kutsal Ruh’a karşı işlenen bir günah olduğu gerekçesiyle en kötü kıskançlık olarak kabul edilmiştir.¹⁷⁸

Kendini seven kişi, kendi iyiliği için çaba gösterir ve kendini rahatsız edecek her türlü durumdan uzak durur. Kendi çıkarları doğrultusunda hareket edip bir şeyler elde etmek için çabalar. Diğer günahları işleyenlerin en azından bazı kazançları söz konusudur. Örneğin açgözlü insanın eline para geçebilir, obur insan yiyecek elde edebilir, kindar insan intikam alabilir. Ancak kıskançlık o kadar ahmakça bir tutkudur ki kişi, yalnızca Tanrı’ya gücendirdiğiyle kalır, bundan herhangi bir fayda sağlayamaz. Acı ve ızdıraptan başka bir şey elde edemez. Ne itibar kazanabilir ne de kıskandığı kişinin zenginliğine sahip olabilir. Sadece başkalarının zenginliklerinden ve başarılarından aldıkları keyfi izlemeye mahkûm olur. Üstelik fiziksel ve ruhsal sağlığı da sıkıntıya girer. Zira kıskanç kişiler kalplerini kemiren duygu ve düşüncelerinden ötürü fazlasıyla kaygı ve stres yaşarlar. Böylece kıskançlık, Aziz Peter Chrysologus’un (ö. 450) dediği gibi etkilenenlere eziyet eder. Kutsal Kitap’ta ise kıskançlığın insanı için için yiyip bitireceği söylenerek bu durum açıkça ifade edilmiştir.¹⁷⁹ Sonuç olarak bakıldığında kişinin kıskançlıktan bir kârı olmadığı gibi bir de kendi kendini cezalandırdığı görülmektedir. Bu tür kişilerin hak ettiği

¹⁷⁴ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 468.

¹⁷⁵ Shipley, *A Theory About Sin*, 20.

¹⁷⁶ Stephen McKay, “Envy”, *Seven Deadly Sins A new look at society through an old lens* (Swindon: Economic and Social Research Council, 2005), 28.

¹⁷⁷ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 468-470.

¹⁷⁸ Joseph F. Delany, “Jealousy”, *The Catholic Encyclopedia*, ed. Charles G. Herbermann vd. (New York: Robert Appleton Company, 1910), 8/326.

¹⁷⁹ Özd.14:30.

şey itibar ya da herhangi bir menfaat değil yalnızca cehennemdir. Kısacası hem kendileri hem de Tanrı onları böylesi bir akıbeta sürüklemektedir.¹⁸⁰

Günümüz insanları kıskançlığı olumlu bir durum olarak kabul eder. Nitekim modern toplum, kıskançlığı yalnızca doğal bir duygu olarak değil, aynı zamanda rekabet ortamı yaratarak insanın kendisini geliştirmesine yardımcı olan bir araç olarak görür.¹⁸¹ Ancak unutulmuş bir nokta vardır ki o da yukarıda da ifade ettiğimiz gibi yalnızca kıskançlık yaparak bir şeyler elde edilemeyeceğidir. Kişinin elde etmek istediği şey uğruna bireysel olarak çabalaması gerekmektedir. Nitekim bir kişi, servetini kıskandığı bir zengin o servete ulaşabilmek için gösterdiği gayreti göstermiyorsa herhangi bir kazancı söz konusu olmaz. Hatta bir kazanç elde edemediği gibi kendisini de sıkıntıya sokar. Üstelik Tanrı'nın takdirinden şikâyet edip kaderi suçlar. Oysa suçlaması gereken asıl kişi kendisidir.¹⁸² Bu tür insanlar istedikleri zenginliğe veya başarıya kavuşsalar bile kıskançlık duygusundan kurtulmadıkları sürece bu duygu onları içten içe rahatsız etmeye devam edecektir. Kaldı ki insanın elde ettiği başarı ya da zenginlik yalnızca bu dünya için geçerli olacağından Tanrı katında bir değer ifade etmediği gibi cehenneme götürme tehlikesi de söz konusudur.

Hıristiyanların Tanrı'ya benzemesini sağlayan şey gerçek bir hayırsever olmaktır. Bu da ancak kardeşinin hem sevincine hem üzüntüsüne ortak olmakla gerçekleşir. Zira Hıristiyanlar başı İsa Mesih olan tek bir beden organlarıdır. İnsan vücudunu oluşturan organlar arasında büyük bir birlik vardır. Organlardan biri acı çektiğinde diğerleri de bundan etkilenir, sağlıklı olduğunda ise diğerleri de aynı şekilde ona ortak olur. Bir Hıristiyan da tıpkı bunun gibi olmalıdır. Komşusu, kardeşi sevindiğinde o da sevincine ortak olmalı, üzüldüğünde ise üzüntüsünü paylaşmalıdır. Kutsal Kitap'ta "Sevinenlerle sevinin, ağlayanlarla ağlayın."¹⁸³ tavsiyesinde bulunularak sevinç ve üzüntülere ortak olmanın öneminden bahsedilmiştir. Kıskançlıktan kurtulmak için insanlara, başkalarını umursamak yerine kendi sahip olduklarını düşünmeleri öğütlenmiştir. Sağlığımız, bizden daha zengin olan birine göre çok daha iyi olabilir. Benzer şekilde birçok hizmetçisi bulunan bir kişiden çok daha huzurlu olabiliriz. Zevk ve sefa içinde yaşam süren birine

¹⁸⁰ Hunolt, *Sermons on the Seven Deadly Sins*, 1/215-216.

¹⁸¹ Frank, "The Evolution of the Seven Deadly Sins: From God to the Simpsons", 99.

¹⁸² Stalker, *The Seven Deadly Sins*, 77-78.

¹⁸³ Rom.12:15.

göre cennete daha kolay girebiliriz. Kıskanç kişinin başkalarının sahip olduklarıyla ilgilenmek yerine kendi sahip olduklarına odaklanması, hem yetersizlik hissi yaşamasına engel olacak hem de Tanrı'nın kendisine cömertçe verdiği nimetlerin farkına varıp bunun tadını çıkartmasını sağlayacaktır.¹⁸⁴

Oburluk: Ölümcül günahların beşincisi olan oburluk, yeme içmeye olan aşırı düşkünlük olarak tanımlanmaktadır.¹⁸⁵ Başka bir deyişle yeme içmenin tatmininden kaynaklanan hazza karşı duyulan aşırı istektir.¹⁸⁶ İştahlı bir şekilde yemek saatlerini dört gözle beklemek, lezzetli yemekler istemek, her şeyi silip süpürürcesine aşırı yemek ve yemeklerin hazırlanmasında gereğinden fazla özen göstermek oburluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte gerekli ve uygun miktardaki yemekleri aşırı bir iştahla yemek de oburluğa işaret eden bir başka durumdur. Üstelik oburlukla ilgili bu son durum zevke düşkünlüğün açık bir işareti olduğundan diğerlerinden daha kötü kabul edilmiştir. Oysa yeme ve içmede aşırıya kaçılmaması Hıristiyanlıkta önem arz etmektedir. Bundan dolayı, sağlığı korumak ve kuvvet kazanmak için gerekli olan ölçünün, kişinin içinde yaşadığı toplumun standartlarının da göz önüne alınarak uygun bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir.¹⁸⁷

Normal şartlarda yemek ve içmek Tanrı tarafından insana verilmiş bir nimettir. Ancak her şeyin fazlasının zararlı olması gibi yeme içmede dengenin bozulması da sıkıntı teşkil etmektedir.¹⁸⁸ Oburluk Hıristiyanlıkta bizatihi ölümcül günah değil hafif günah olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte iştahı tatmin etmek için haddinden fazla yiyip içmek doğru değildir. Zira bu konuda aşırıya giden insanlar çoğu zaman ölümcül günah işlemektedirler. İşte bu nedenden ötürü normalde hafif günah olarak kabul edilen oburluk belli durumlarda ölümcül günaha dönüşmektedir. Oruç ve perhiz gibi ibadetlerin yerine getirilmesine engel olması bu durumlardan biridir. Bir diğeri ise sebep olduğu sağlık sorunlarıdır.¹⁸⁹ Bilindiği üzere yeme ve içmede dengenin bozulması, hastalık olarak kabul edilen ve günümüzde de ciddi manada yaygınlaşan obeziteye neden olmaktadır.¹⁹⁰

¹⁸⁴ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 469; Hunolt, *Sermons on the Seven Deadly Sins*, 1/219-220.

¹⁸⁵ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 473.

¹⁸⁶ Shipley, *A Theory About Sin*, 249.

¹⁸⁷ Slater, *A Manual of Moral Theology*, 1/102; Shipley, *A Theory About Sin*, 271.

¹⁸⁸ Güngör, "Hıristiyanlıkta Yedi Ölümcül Günah", 55.

¹⁸⁹ Slater, *A Manual of Moral Theology*, 1/102; Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 473.

¹⁹⁰ Ziya Berberoğlu - Çiçek Hocaoğlu, "Küresel Sağlık Sorunu 'Obezite': Güncel Bir Gözden Geçirme", *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 8/3 (Eylül 2021), 543-552.

Beraberinde getirdiği sağlık sorunlarıyla insan sağlığını tehdit etmesinin yanında oburluk, anlayışta donukluğa yol açması, kişiyi hantallaştırması ve şehvete sevk etmesi gibi istenmeyen durumlara yol açmaktadır.¹⁹¹ En önemli olan durumlardan biri de sarhoşluktur. Zira o, en tehlikeli oburluk olarak kabul edilmiştir. Aziz Pavlus, alkolik kişileri midelerini Tanrı edinen ve midelerine kulluk eden kimseler olarak tanımlamıştır.¹⁹² Bu kimseler paralarını boşa harcadıkları için ailelerini perişan ederler. Üstelik para bulamadıklarında hırsızlık yaparak başka suçlara da karışırlar.¹⁹³ Dolayısıyla Hıristiyanların bu konuda dikkatli olmaları gerektiğinden onlar şu sözlerle uyarılmıştır:

“Şarap içmekte sınır tanımayanların, içkileri karıştırıp içmekten çekinmeyenlerin, rüşvet uğruna kötüyü haklı çıkaranların, haklıların hakkını elinden alanların vay haline! Alev alev yanan ateş, samanı nasıl yiyip bitirirse, kuru ot alevin içinde nasıl birden tutuşup yok olursa, onlar da kökten çürüyüp gidecek, çiçekleri toz gibi havaya savrulacak.”¹⁹⁴

Yine Kutsal Kitap’ın başka bir pasajında “Şarabın kızıl rengine, kadehte ışımasına, boğazdan aşağı süzülürmesine bakma. Sonunda yılan gibi ısırır, engerek gibi sokar.” denilerek insanların bu hususta uyarıldığı görülmektedir.¹⁹⁵ Bunun yanında Kutsal Kitap ayyaş ve oburların yoksullaştığı gerekçesiyle onlarla arkadaşlık yapılmaması gerektiği konusunda insanları uyarmıştır.¹⁹⁶

Oburluktan kurtulmak için bazı önerilerde bulunulmuştur. Bunlardan ilki ve en önemlisi obur kişinin kendi durumunun farkına varması ve yeme içme konusunda aşırıya gittiğinin bilincinde olmasıdır. Bunun dışında daha az ama daha sağlıklı beslenmeye gayret etmelidir. Tanrı’ya verdiği nimetlerden ötürü bilhassa yemeklerden önce dua etmesi de oldukça önemlidir.¹⁹⁷ İnsanın, sağlığını bozan, kendini alçaltan ve Tanrı’nın gözünde kötü bir duruma düşüren bu günahtan mümkün olduğunca uzak durması gerekir. Aslında Hıristiyanların uyması gereken temel esas “yemek için yaşamayıp yaşamak için yemek” olmalıdır.¹⁹⁸ Bunun yanı sıra Kutsal Kitap’ta da geçtiği üzere Hıristiyanların “ne

¹⁹¹ Güngör, “Hıristiyanlıkta Yedi Ölümcül Günah”, 55.

¹⁹² Flp.3:19; Rom.16:18.

¹⁹³ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 473-476.

¹⁹⁴ Yşa.5:22-24.

¹⁹⁵ Özd.23:31-32.

¹⁹⁶ Özd.23:20-21.

¹⁹⁷ Güngör, “Hıristiyanlıkta Yedi Ölümcül Günah”, 56-57.

¹⁹⁸ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 473-475.

yyip ierlerse ne yaparlarsa yapsınlar her Şeyi Tanrı'nın yüceliği için yapmaları" dikkat edilmesi gereken en temel prensiptir.¹⁹⁹

Öfke: İnsanın kendisini rahatsız eden Şeylere karşı verdiği aşırı tepki olarak tanımlanan öfke, Tanrı tarafından hoş görülmeyen bir durumdur. Her ne kadar günümüzde öfkemizi içimizde tutmamamız, onu dışa vurup ne hissettiğimizi ifade etmemiz gerektiği söylene de Hıristiyanlıkta öfke, gerekli birtakım şartlar dışında günah kabul edilmektedir. İntikam isteği olarak da tanımlanan öfke, ancak makul ölçülerde ve birtakım haklı gerekçelere bağlı olduğunda günah değildir. Tanrı'nın onurunu ve insanların erdemini korumak için söz konusu olduğunda öfke, meşru ve haklı olarak kabul edilmiştir.²⁰⁰ Herhangi bir haksızlık veya merhametsizlik karşısında öfkelenmek bu duruma örnek olarak verilebilir.²⁰¹ Bu ve benzeri durumlarda kişi, anlık bir duygu patlamasının neticesinde değil bilakis iyilik yapma düşüncesiyle hareket ettiğinden bu türde bir öfke haklı görülmüştür ve Hıristiyanlığa göre övgüye layıktır.²⁰²

Ancak suçsuz bir kişiden intikam alma niyetiyle yapıldığında, bir kişiye hak ettiğinden fazla tepki gösterildiğinde, kanunlara aykırı olduğunda veya haksız yere intikam almak söz konusu olduğunda öfkenin günah olarak kabul edilmesi söz konusudur. Kısacası öfke, adalete uygun olmadığında ölümcül günah kategorisine girmektedir. Benzer Şekilde öfkede aşırıya gidilmemesi de önemlidir. Zira Tanrı veya komşu sevgisine ters düşecek kadar aşırıya gidilmediği sürece bu tür bir öfke hafif günah olarak kabul edilmektedir.²⁰³ Kutsal Kitap'ta da öfkenin günah işlenmesine neden olacak boyutlara ulaşmaması gerektiğine işaret edilmiştir.²⁰⁴ Bu bağlamda Aristo'nun şu sözü hem haklı ve meşru bir öfkenin nasıl olması gerektiğini hem de bu tür bir dengeyi sağlamanın ne kadar zor olduğunu adeta özetler mahiyettedir:

“Nasıl, kime karşı, neye ve ne kadar öfkelenmemiz gerektiğini, birinin hangi noktaya kadar doğru ya da hatalı davrandığını belirlemek zordur. Uygun Şekilde öfkelenmek

¹⁹⁹ 1Ko.10:31.

²⁰⁰ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 478-480; Frank, “The Evolution of the Seven Deadly Sins: From God to the Simpsons”, 100.

²⁰¹ Güngör, “Hıristiyanlıkta Yedi Ölümcül Günah”, 45.

²⁰² Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 481.

²⁰³ Joseph F. Delany, “Anger”, *The Catholic Encyclopedia*, ed. Charles G. Herbermann vd. (New York: Robert Appleton Company, 1907), 1/489.

²⁰⁴ Ef.4:26.

övgüye layık görülmüşken az veya çok olması ise eleştiriye maruz kalmıştır.”²⁰⁵ Dolayısıyla insan doğasının bir parçası olan öfke ancak istenmeyen seviyelere ulaştığında ölümcül günah olarak kabul edilmektedir.²⁰⁶

Öfkenin başlıca sebepleri olarak, fiziksel acılar, hoş olmayan fiziksel durumlar, sosyal stres ve kasıtlı ya da ihmalkâr davranışlar gösterilmektedir.²⁰⁷ Aile fertlerinden birinin en ufak hatası, birinin düşüncesizce ettiği herhangi bir söz, çocuklarının ağlaması, hizmetçilerin beceriksizliği ve dahi kendi kusurları bile bazı insanların öfkelenmesi için yeterlidir. Sert esen bir rüzgâr, kırılan bir fincan gibi elimizde olmadan gerçekleşen küçük ve önemsiz olaylar dahi bu tür insanları öfkeden deliye çevirebilir. Bu gibi durumlar insanın sinirlenmesi ve çevresindeki kişileri rahatsız etmesi için yeterli sebepler değilken bu kişiler sinirlenmekte kendilerini haklı bularak birtakım mazeretler üretirler. Diğerlerinin kusurlu davranışlarını öfkeleri için haklı bir gerekçe olarak sunarlar. Oysa öfkelenmelerine neden olan şey eşleri, çocukları veya komşuları değil, bizzat kendileridir. Karşılaştıkları her sıkıntıya karşı aşırı hassasiyet göstermeleri, her şeyin kendi istedikleri şekilde gerçekleşmesini istemeleri ve ufak meseleleri büyütmeleri gibi kendilerinden kaynaklanan huysuzluklar öfkelerinin gerçek nedenidir. Zira bu şekilde çabuk öfkelenen bir kişi aynı olayı öfkesi geçtikten sonra düşündüğünde, meseleyi gerçekte görüldüğünden çok daha büyük algılayarak abartmasına neden olan etkenin kendi öfkesi olduğunu fark eder.²⁰⁸

Öfke kontrol edilmediği takdirde küfür, kavga, kin ve hatta cinayete varan çeşitli günahların işlenmesine neden olur.²⁰⁹ Nitekim tarih, öfkenin sebep olduğu birçok üzücü olayla doludur. Ülkesi için savaşıp birçok başarı elde eden Davut’u kıskanan Kral Saul, içinde ona karşı büyük bir öfke beslemeye ve onun ölümünü istemeye başlamıştır.²¹⁰ Tanrı kendi kurbanını kabul etmediği için adeta deliye dönen Kabil, bu öfkeyle Habil’i

²⁰⁵ Aristotle, *Nicomachean Ethics*, çev. Terence Irwin (Indianapolis: Hackett Publishing Company, 1999), 62.

²⁰⁶ Mez.4:4.

²⁰⁷ Eirini Flouri, Heather Joshi, “Anger”, *Seven Deadly Sins A new look at society through an old lens* (Swindon: Economic and Social Research Council, 2005), 12.

²⁰⁸ Hunolt, *Sermons on the Seven Deadly Sins*, 1/324-326.

²⁰⁹ Hunolt, *Sermons on the Seven Deadly Sins*, 1/327.

²¹⁰ 1Sa.18:1-30.

öldürmüştür.²¹¹ Bunlar gibi daha pek çok örnek mevcuttur. Bunların Tanrı tarafından cezasız bırakılmayacağı vurgulanarak insanlar bu konuda uyarılmaktadır.²¹²

Kutsal Kitap'ta öfkenin akılsızların bağrında barınacağı söylenerek öfke ve aklın bir arada bulunmadığına ve insanın öfkelenildiğinde adeta aklını ve kontrolünü kaybettiğine işaret edilmektedir.²¹³ Kişi kontrolünü kaybettiği için kendi yaptıklarının farkına bile varamaz. Kişilerdeki bu öfke, bireyde ve toplumda huzursuzluğa neden olmakla kalmaz, sonu çeşitli şiddet vakalarına kadar varan kötü neticeler doğurur.²¹⁴

Öfkeli kişinin tavırlarından en çok etkilenenlerin yakın çevresi olduğu düşünülebilir. Ancak bu doğru değildir. Ani ve agresif tavırlarıyla çevresindeki kişileri rahatsız eden ve onların saygısını yitiren öfkeli kişi yalnızca çevresine zarar vermekle kalmaz, sahip olduğu öfkeden kendisi de etkilenir. Hatta bu kişiler belki de en çok kendilerine zarar vermektedirler. Çünkü öfke patlamalarının çeşitli hastalıklara neden olup ani ölümlere yol açtığı bilinmektedir.²¹⁵ Kısacası çabuk öfkelenen insanlar akılsızca davranıp kontrollerini kaybetmekten, kendi sağlıklarına zarar vermekten ve insanlar nezdinde saygınlıklarını yitirmekten başka bir şey elde edememektedirler.²¹⁶ Bu nedenle Hıristiyanların her türlü öfke halinden uzak olmaları gerekmektedir.²¹⁷

Öfkeden kurtulmak için yapılabilecek bazı şeyler vardır. Öncelikle İsa Mesih'in takipçileri olarak tüm Hıristiyanların onun izini takip etmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda İsa Mesih'in yumuşak huylu ve alçakgönüllü oluşunu Hıristiyanlar kendilerine örnek almalı, sabırlı olup güzel işlerde birbirlerini desteklemelidirler.²¹⁸ Bunun yanında hem öfkeli kişiyle muhatap olanlara hem de öfkeli kişilere yönelik olarak bazı tavsiyeler verilmiştir. Öncelikle öfkeli kişiyle muhatap olanlar onların öfkeleneceklerini bildikleri şeyleri yapmaktan kaçınmalı ve onlarla tartışmaya girmemelidirler. Buna rağmen öfkelenirse o zaman öfkesi geçinceye kadar istediğini yapmasına ve söylemesine müsaade etmelidirler. Gördüğü bu sakinlik karşısında öfkesi yatışan kişi, kendine

²¹¹ Yar.4:1-8.

²¹² Mat.5:22.

²¹³ Vai.7:9.

²¹⁴ Çiğdem Soykan, "Öfke ve Öfke Yönetimi", *Kriz Dergisi* 11/2 (Haziran 2003), 20.

²¹⁵ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 480.

²¹⁶ Öz.14:17; Hunolt, *Sermons on the Seven Deadly Sins*, 1/326-327.

²¹⁷ Ef.4:31.

²¹⁸ Mat.11:29; Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 478.

geldiğinde yaptıklarından utanç duyup karşısındakine daha fazla saygı ve sevgi duyacaktır.²¹⁹

Öfkeli kişilerden sonra çabuk öfkelenen kişilere de bazı tavsiyelerde bulunulmuştur. Çabuk öfkelenen kişiler, öfkelerini tetikleyen durumların neler olduğunu düşünmeli ve öfkelendiklerinde kendilerini kontrol etme konusunda kararlı olmalıdırlar. Düzenli olarak egzersiz yapmak da sakin kalmada yardımcı olacak bir diğer öneridir. Öfkeli kişiler böyle zamanlarda kendilerini sakinleştirecek cümleler söylemelidirler. Mümkünse buldukları ortamdan uzaklaşıp sakinleşmeyi beklemelidirler. O anda başka bir yere gitme imkânları yoksa tek bir kelime bile etmeden ve herhangi bir şey yapmadan öfkelerinin geçmesini beklemeleri gerekmektedir.²²⁰ Nitekim Kutsal Kitap “Öfkelenebilirsiniz, ama günah işlemeyin; İyi düşünün yatağınızda, susun.”²²¹ ifadeleriyle bu duruma dikkat çekmiştir. Tüm bu kararlılığına rağmen hala öfkesini yenmeyi başaramayan kişi hatasından dolayı tövbe etmeli ve kendisini affetmesi için Tanrı’ya yalvarmalıdır. Daha sonra bu konuda iç muhasebe yapmalı ve öfkesinin kendisini sıkıntıya sokmaktan başka bir işe yaramadığının farkına varmalıdır. Bu konuda kararlılıklarını sürdürürlerse Tanrı’nın yardımıyla öfkelerine galip gelecekleri ifade edilmiştir.²²²

Tembellik: Tembellik genel olarak çalışmaya ve gayret etmeye yönelik isteksizlik olarak tanımlanmaktadır. Umursamazlık tembellik için kullanılan bir diğer nitelemedir. Aziz Thomas ise tembelliği kişinin elde etmesi gereken manevi iyiliklere duyulan bir tür üzüntü olarak açıklamıştır. Zahmetli oldukları için manevi iyiliklerden hoşlanılmaması söz konusudur. Aziz Thomas tembelliği ilahi iyilik karşısında uyuşukluk göstermek olarak tanımlamış ve hayırseverliğin karşıtı olarak görmüştür.²²³ Tembelliğin başka bir anlamı ise insanın görevlerini yerine getirmesine engel olan bir tür uyuşukluk halidir. Aynı zamanda insanı uyuşukluğa iten bir olgudur.²²⁴

İlk bakışta diğer büyük günahlar gibi kötü görünmese de derinlemesine incelendiğinde tembelliğin tehlikeli bir durum olduğu anlaşılmaktadır. Zira tembellik

²¹⁹ Hunolt, *Sermons on the Seven Deadly Sins*, 1/327-328.

²²⁰ Soykan, “Öfke ve Öfke Yönetimi”, 24.

²²¹ Mez.4:4.

²²² Hunolt, *Sermons on the Seven Deadly Sins*, 1/331.

²²³ Joseph F. Delany, “Sloth”, *The Catholic Encyclopedia*, ed. Charles G. Herbermann vd. (New York: Robert Appleton Company, 1912), 14/57; John Casey, “Sloth”, *Wiley* 81/948 (Şubat 2000), 82.

²²⁴ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 482; Özd.19:15.

kişinin önemli bir görevi yerine getirmesine engel olduğunda büyük günah olarak kabul edilmektedir. İnsanın dini konularda uyuşukluk gösterdiği belli dönemler vardır. Böyle zamanlarda dua etmek konusunda ihmalkârlık gösterilebilir ya da Kutsal Kitap'ı okumak keyifle yapılan bir eylemden ziyade bir görev haline gelebilir. Bununla birlikte dünyevi konularda dikkatli hareket eden ancak Tanrı'ya hizmet etme söz konusu olduğunda ihmalkâr ve tembel davranan kişiler de bulunmaktadır. İbadetlerde ciddiyetsiz davranan toplumlarda bu tür manzaralarla yaygın bir şekilde karşılaşmaktadır. Tanrı, onların hepsine iyiliği ve merhametiyle muamele etmiş ve kendilerine birçok nimet vermiş olmasına rağmen onlar, Tanrı'ya şükretmek için herhangi bir çaba sarf etmezler. Bu bağlamda kilisenin tembellikten daha büyük bir düşmanı yoktur.²²⁵ Önemli görevler konusunda ihmalkârlık gösteren ve Tanrı'nın emirleri konusunda umursamaz davranan kişiler Tanrı'yı seviyor olarak kabul edilemez ve kendileri de Tanrı tarafından sevilmez.²²⁶ Peygamber Yereyia şöyle der: “Lanet olsun Rabbin işini savsaklayana!”²²⁷

Kutsal Kitap'ta tembelliğe işaret eden bazı pasajlar yer almaktadır. Bunlardan Pavlus'a ait olan “Çalışmak istemeyen yemek de yemesin! Çünkü aranızda bazılarının boş gezdiğini duyuyoruz. Bunlar hiçbir iş yapmıyor, başkalarının işine karışıp duruyorlarmış.” ifadeleri tembelliğe işaret etmekte ve insanları bu duruma karşı uyarmaktadır.²²⁸ Bunun yanında tembelliğin istenmeyen sonuçlara neden olabileceği “Tembellikten dam çöker, Miskinlikten çatı akar.” sözleriyle ifade edilmiştir.²²⁹ Tembel insanların çalışması gerektiği ise karınca örneği üzerinden anlatılmıştır. Tıpkı karıncaların başlarında kendilerine liderlik eden biri olmamasına rağmen erzak toplayıp hiç durmadan çalışmaları gibi tembel kişilerin de yan yatmayı bırakıp karıncaları kendilerine örnek almaları gerektiği söylenmiştir.²³⁰

Tembellikten kurtulmak amacıyla çeşitli yöntemler önerilmiştir. Burada karşımıza tek bir yöntem çıkmamaktadır. Zira tembellik hangi konularda baş gösteriyorsa ona göre bir yol çizilmelidir. Örneğin Tanrı sevgisine karşı bir isteksizlik söz konusuysa Tanrı'nın sevgisini kazanmak için çabalamak gerekir. Eğer görevleri yerine getirme noktasında

²²⁵ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 482-483; Stalker, *The Seven Deadly Sins*, 137-140.

²²⁶ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 483.

²²⁷ Yer.48:10.

²²⁸ 2.Se.3:7-12.

²²⁹ Vai.10:18.

²³⁰ Özd.6:6-11.

üşengeçlik söz konusuysa bunun üstesinden gelebilmek için çalışkan ve azimli olmaya gayret etmek gerekmektedir. Sorun bencillikten kaynaklanıyorsa fedakârlık yapmak bir çözüm olabilir. Bu örneklerden de anlaşıldığı üzere tembellik neyle ilgiliyse onun üzerine gitmek ve o hususta yeterli çabayı göstermek bu gûnahtan kurtulmak için etkili olan metotlardandır.²³¹ İnsan, tutkularına yenik düşmeye meyilli olmasına rağmen iradesini güçlü kıldığı takdirde kendi yolunu çizebilir.²³² İstekli, kararlı ve azimli bir şekilde ilerlediğinde de başarılı olmasının önünde bir engel kalmaz. Kendi iradesinin yanında insana bu hususta yardımcı olabilecek en önemli şey ise duadır. Havari Yakup şöyle demiştir: “İçinizden birinin bilgelikte eksiği varsa, herkese cömertçe, azarlamadan veren Tanrı'dan istesin; kendisine verilecektir.”²³³ Dolayısıyla kişi arzuları tarafından yönlendirilmemek ve erdemli biri olmak için Tanrı'ya dua ettiğinde Tanrı kendisine istediğini verecektir. Duanın yanında kişi dikkatli ve uyanık olmaya devam etmelidir. Kişi kendisine güvenmemeli, günah işlemesine imkân tanıyabilecek ortam ve durumlardan uzak durmalıdır.²³⁴ Daha önce de ifade ettiğimiz gibi ölümcül günah insanın Tanrı'dan uzaklaşmasına sebebiyet vermekte bunun yanında önceden yaptığı iyi amellerini de kaybetmesine neden olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ölümcül günahlara karşı hafif denilen günahlara göre çok daha fazla dikkat edilmesi gerekmektedir.

1.2.2.2. Hafif Günah (Peccatum Veniale)

Bir diğer günah türü olan hafif günah ise önemsiz bir konuda ahlak yasasının belirttiği koşullara uyulmaması, ciddi bir konuda ise ahlak yasasına tam bilinçli olmadan ya da tam rıza göstermeden karşı gelinmesi halinde gerçekleşir.²³⁵ İnsanlar iki şekilde hafif günah işler. Birincisi insanın cehaleti, düşüncesizliği ve yapısındaki zafiyet yoluyla gerçekleşir. Hıristiyan azizler bile bu tür günahları işlemekten kurtulamamışlardır. İkincisi ise küçük bir günahı kasıtlı işlemek yoluyla gerçekleşir. Bu günahları günah olduklarını bilerek vicdan azabı duymaksızın işlemek, Tanrı'yı gücendirmekten korkmamak kişiyi daha da suçlu hale getirir.²³⁶

²³¹ Shipley, *A Theory About Sin*, 158.

²³² Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 489.

²³³ Yak.1:5.

²³⁴ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 489-490.

²³⁵ *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, 439.

²³⁶ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 447-448.

Hafif günahın insan üzerinde bazı sonuçları bulunmaktadır. Hafif günah insanın dünya nimetlerine karşı yanlış bir eğilim içinde olmasına sebep olur. Eylemler ve ahlaki uygulamalar noktasında ruhun ilerleme kaydetmesini engeller. Yine de hafif günahlar Tanrı ile yapılan anlaşmanın bozulmasına sebep olmaz. Sadece Tanrı ile olan ilişkiyi kısmen zayıflatır. Bu tür günahlar kişinin ruhunu kirletir ve Rabbin gözündeki konumunu alçaltır. Ölümcül günahın aksine hafif günahta sevgi incinir fakat yine de var olmaya devam eder.²³⁷

İnsanın hafif kabul edilen günahları işlemesi kaçınılmazdır. Yine de kişinin bunlardan kaçınmak için dikkatli olması gerekir. Zira küçük meseleleri hafife almak kişiyi yavaş yavaş batırır.²³⁸ Bu sebeple hafif günahlar basite indirgenmemeli, büyük talihsizlikler olarak değerlendirilmelidir. Hafif günahta da tıpkı ölümcül günahta olduğu gibi bir itaatsizlik söz konusudur. Bu nedenle Aziz Basil (ö. 379) Tanrı'nın hem bu dünyada hem de öteki dünyada bir şekilde cezalandırdığı bu günah türünün hafife alınamayacağını söyler.²³⁹ Bunlara hafif denmesi zararsız oldukları anlamına gelmez. Birçok damlanın bir araya gelerek bir nehir oluşturması gibi hafif günahlar da çoğaldıkça daha büyük günahların ortaya çıkmasına sebep olabilir.²⁴⁰ Aziz Bernard "İnsan asla bir anda büyük bir günahkâr olmaz." diyerek bu durumu çok net bir şekilde ortaya koymuştur. Zirveye ulaşmanın adım adım olması gibi insanın çöküşü de yavaş yavaş gerçekleşir. Eğer şeytan, insana ilk olarak ölümcül günahı sunarsa insanın bundan çekineceğini bilir. Bundan dolayı insanı ilk olarak hafif günahlara yönlendirir ve insan bu günahları işleyerek yavaş yavaş ölümcül günahın esaretine düşer.²⁴¹ Hafif günahların bu durumu şu ifadelerle açıklanmıştır: "İsteyerek yapılan ve pişmanlık duyulmayan hafif günahlar bizleri yavaş yavaş ölümcül günahları işlemeye götürür." "Günah, günah işleme alışkanlığını getirir; aynı davranışların yinelenmesiyle de kötülüğü doğurur. Kötü eğilimler insanın vicdanını karartır ve insanı iyi ile kötünün somut değerlendirmesini

²³⁷ *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, 438-440; Güngör, "Hristiyanlıkta Yedi Ölümcül Günah", 38; Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 448.

²³⁸ *Holy Bible with the Apocryphal/Deuterocanonical Books* (China: HarperCollins Publishers, 2007), Sir.19:1.

²³⁹ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 448-449.

²⁴⁰ *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, 440.

²⁴¹ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 450.

yapamadığı bir duruma sokar.”²⁴² İşte bu nedenle ölümcül veya hafif günah olmasına bakılmaksızın insanların tüm günahlardan kaçınması gerekir.

Hıristiyanlıkta günahın cezası mahiyetine göre değişmektedir. Ölümcül günah işleyen kişinin cezası ebediyen cehennemlik olması iken hafif günahın cezası ise arınma yeri olan arafta azap çekmektir. Bununla birlikte hafif günahın ibadet ve iyi işlerle silinmesi de mümkündür. Günah işlendikçe alışkanlık haline gelir. İşlenen kötü fiiller insanın vicdanını karartır ve insan iyi ile kötü ayırımını yapamaz hale gelir. İşlendikçe güçlenme eğilimine rağmen günah, kişinin ahlakını tamamen ortadan kaldıramaz.²⁴³

1.2.3. İSA MESİH’İN GÜNAH ANLAYIŞI

İsa Mesih’e göre insan, Tanrı bilinciyle, Tanrı’ya itaat edecek şekilde ve Tanrı’nın Krallığı’nda yeniden doğmak üzere yaratılan bir varlıktır. İnsan, Tanrı’nın Krallığı için yaratıldığından onun bu krallıkta doğması gerekmektedir. Bu da ancak Tanrı-insan ilişkisinin doğru bir şekilde gerçekleşmesiyle olur. Zira insan, sahip olduğu güçleri ancak Tanrı’ya hizmet ederek geliştirebilir ve insanın söz konusu doğum için gerekli şartları yerine getirmemesi bizatihi günahdır. İsa Mesih’e göre Tanrı sevgisine karşı duyarsızca yaşamak en büyük günah olarak kabul edilmiştir. İsa Mesih şöyle demiştir: “Yargı da şudur: Dünyaya ışık geldi, ama insanlar ışık yerine karanlığı sevdiler.”²⁴⁴

İsa Mesih’in benzetmeleri de günah anlayışını yansıtmaktadır. Onun anlayışında Tanrı’nın Krallığı, büyük bir şölen hazırlayıp birçok kişiyi davet eden adama benzetilmiştir. Davetlilerin hepsinin de farklı mazeretler öne sürerek davete icabet etmemeleri üzerine adam öfkelenip “İlk çağrılan o adamlardan hiçbiri benim yemeğimden tatmayacaktır” demiştir.²⁴⁵ Aynı şekilde başka bir kıssada Tanrı’nın Krallığı, oğlu için düğün şöleni hazırlayan, davet ettiklerini çağırması için kölelerini gönderen ama davetlilerinin düğününe katılmadığı bir krala benzer. Bağ kiracıları,²⁴⁶ düğün şöleninde düğün giysisi giymeyen adam²⁴⁷ benzetmeleri gibi İsa Mesih’in başka anlatımları da aynı prensibi açıklamaktadır.

²⁴² *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, 440.

²⁴³ *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, 439-440; Harman, “Günah”, 14/282.

²⁴⁴ Yu.3:19; McLane, “A Christian Conception of Sin”, 48.

²⁴⁵ Luk.14:16.

²⁴⁶ Mat.21:33-44.

²⁴⁷ Mat.22:11-14.

İsa Mesih'e göre Tanrı'nın lütfunu alma konusundaki isteksizlik, Tanrı'ya olması gerektiği gibi davranmamak ve bunun sonucunda onun krallığına girmeye layık olmamak günahdır. Doğru yolda yürümeyi günah olarak kabul eden İsa Mesih'e göre bu günahın temelinde, kurtuluşa ulaştıracak olan ve nasıl yaşanacağını öğreten Tanrı'nın lütfunu reddetmek yatar. Oysa Tanrı'nın Krallığı insanlara açıktır. Tanrı, gerekli tüm koşulları sağladığı halde bu krallığa girememek kalıcı kınamaya maruz kalmak demektir. İsa Mesih, insanlar için Tanrı'ya yönelip evvela Tanrı'nın Krallığı'nı aramalarını ve onun için dua etmelerini söylemiştir. Tanrı'nın Krallığı yakın olduğundan insanların tüm suçlarını bağışlaması için Tanrı'ya yönelmelerini ve tövbe etmelerini vaazlarında öğütlemiştir.²⁴⁸

Günahı ahlaki bir trajedi olarak gören İsa Mesih, yalnızca eylemlerde değil eylemlerin arkasındaki güdülerde de günahın bulunduğunu söylemiştir.²⁴⁹ İsa Mesih, Yahudi Tevrat yasasını desteklemiş hatta bu yasanın lafzının ötesine geçerek şunları söylemiştir: "Atalarımıza, 'Adam öldürmeyeceksin. Öldüren yargılanacak' dendiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki, kardeşine öfkelenen herkes yargılanacaktır."²⁵⁰ " 'Zina etmeyeceksin' dendiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki, bir kadına şehvetle bakan her adam, yüreğinde o kadınla zina etmiş olur."²⁵¹ Böylelikle günah onun anlayışında mükemmellikten sapma olarak görülmüştür. "Bu nedenle, göksel Babanız yetkin olduğu gibi, siz de yetkin olun."²⁵² ifadesiyle bu duruma işaret edilmiştir.

İsa Mesih, vaazlarında yalnızca bireysel günahlara değil aynı zamanda bu günahların altında yatan yozlaşmış kalbe de işaret etmiştir. "Çünkü kötü düşünceler, cinayet, zina, fuhuş, hırsızlık, yalan yere tanıklık ve iftira hep yürekte kaynaklanır. İnsanı kirleten bunlardır."²⁵³ Kötü kalp, başkaları tarafından kişinin yoluna koyulan engeller ve şeytanın kişiyi ayartması fiili günahın kaynaklarıdır. İnsanın bunların farkında olup kendini bunlara karşı koruması mümkündür. İsa Mesih, insanları özellikle öfke, şehvet, saf olmayan bakış ve arzu gibi günah türlerine karşı uyarmıştır.²⁵⁴ Ona göre günah hem gerçektir hem de korkunç bir şeydir ve ne pahasına olursa olsun hayattan çıkarılmalıdır. Bu nedenle İsa Mesih, zamanını iyi olduğunu düşünenlerle değil, günahkâr

²⁴⁸ Hoş.14:2; Mat.3:1-2; McLane, "A Christian Conception of Sin", 49-50.

²⁴⁹ Knudsen, *Christian Beliefs*, 91.

²⁵⁰ Mat.5:21-22.

²⁵¹ Mat.5:27-28.

²⁵² Mat.5:48; Rhymer, "Jewish and Christian Understandings of Sin", 469-470.

²⁵³ Mat.15:19-20.

²⁵⁴ Mackintosh, "Sin (Christian)", 11/538.

olduklarının bilincinde olanlarla geçirmiştir. O, günahı yeniden tanımlamakla ilgilenmeyip kendini fakirlere, vergi tahsildarlarına ve günahkâr insanlara adanmış, bundan dolayı çevresindekilerden tepki görmüştür.²⁵⁵ Bunun üzerine İsa Mesih onlara şunları söylemiştir:

“Sizlerden birinin yüz koyunu olsa ve bunlardan bir tanesini kaybetse, doksan dokuzu bozkırda bırakarak kaybolanı bulana dek onun ardına düşmez mi? Onu bulunca da sevinç içinde omuzlarına alır, evine döner; arkadaşlarını, komşularını çağırıp onlara, ‘Benimle birlikte sevinin, kaybolan koyunumu buldum!’ der. Size şunu söyleyeyim, aynı şekilde gökte, tövbe eden tek bir günahkâr için, tövbeyi gereksinmeyen doksan dokuz doğru kişi için duyulandan daha büyük sevinç duyulacaktır.”²⁵⁶

Luka İncili’nde geçen bu ifadelerden sonra kaybolan para ve kaybolan oğul anlatımlarında da benzer durum görülür. Günahkâr olup tövbe eden kişiler önce kaybolup sonra bulunan kişiler olarak görülmüştür.²⁵⁷ İsa tarafından onların kaybolmaları günahkârlıkları, bulunmaları ise tövbeleri olarak yorumlanmıştır.²⁵⁸ Bu şekilde tek bir günahkârın tövbesiyle bile büyük sevinç duyulacağı ifade edilmiştir. İsa’nın tüm bu insanlara vermiş olduğu değer aslında onun, insanları kendilerini perişan eden günden kurtarmakla ne kadar ilgili olduğunu açıkça göstermektedir. Yalnızca İsa değil Tanrı da insanların bağışlanmak için kendisine dönmelerini bekler.²⁵⁹

1.2.4 PAVLUS’UN GÜNAH ANLAYIŞI

Günah, genel olarak Tanrı’nın yasasına karşı çıkma anlamına gelir ve insan günah bilincine yasa aracılığıyla varır. Pavlus’un günden anladığı, Tanrı’nın yasalarını ihlal etmek, Tanrı’nın standartlarına uymamak ve O’nun yönetimine isyan etmektir. Bu özellikler ise hem Yahudiler hem de diğer milletler için geçerlidir. Bu nedenle Tanrı’nın karşısında herkes suçludur.²⁶⁰ Günah, yalnızca yasaya karşı işlenmiş kasıtlı bir suç değil aynı zamanda Tanrı’ya yönelik kasıtlı bir isyandır.²⁶¹ Günah hem kendi seçimlerimizle

²⁵⁵ Lucinda Mosher - David Marshall (ed.), *Sin, Forgiveness and Reconciliation: Christian and Muslim Perspectives* (Washington D.C.: Georgetown University Press, 2016), 25; Knudsen, *Christian Beliefs*, 89-91.

²⁵⁶ Luk.15:1-7.

²⁵⁷ Luk.15:8-31.

²⁵⁸ Mosher - Marshall, *Sin, Forgiveness and Reconciliation: Christian and Muslim Perspectives*, 25.

²⁵⁹ Knudsen, *Christian Beliefs*, 89.

²⁶⁰ Rom.3:19; E. M. B. Green, *The Meaning of Salvation* (Philadelphia: The Westminster Press, 1965), 156.

²⁶¹ D. E. H. Whiteley, *The Theology of St. Paul* (Philadelphia: Fortress Press, 1966), 209.

gerçekleştirdiğimiz gönüllü bir eylem hem de sadece karar vererek etkisinden kurtulamayacağımız bir güçtür. Bu açıdan Pavlus, günahı kişiye doğruluğu seçme imkânı tanımayan bir olgu olarak tanımlanmıştır.²⁶² İradi açıdan ise günah, Tanrı'dan daha küçük şeylere yönelmektir.²⁶³ Pavlus'a göre insan seçim yapabilen bir varlık olduğu için günah, insanın bu seçim özgürlüğünün sonucunda var olmuştur. Ona göre günah bir irade meselesidir.²⁶⁴

Pavlus, yalnızca ölümün değil günahın da dünyaya girişini Âdem'le ilişkilendirmiştir.²⁶⁵ “Ölüm bir insan aracılığıyla geldiğine göre, ölümden diriliş de bir insan aracılığıyla gelir. Herkes nasıl Âdem'de ölüyorsa, herkes Mesih'te yaşama kavuşacak.”²⁶⁶ Pavlus'a göre günah, bir kanuna uymamaktan ziyade Hıristiyanların İsa ile birliğinde başarısızlığıdır. Pavlus bu anlayışa Üçüncü Misyonerlik Yolculuğu esnasında ulaşmıştır.²⁶⁷ Ona göre günahın gerçekliği konusunda herhangi bir şüphe yoktur. Zira o, bizzat kendi hayatında bunu tecrübe etmiştir. Hatta kendisini günahkârların başı olarak adlandırmıştır.²⁶⁸

Pavlus, günahla beden arasında bir ilişki kurmuştur. Beden, insanın günaha olan esareti anlamına gelmektedir. Nitekim Pavlus “Ölüme götüren bu bedenden beni kim kurtaracak?” diyerek bu durumu ifade etmiştir.²⁶⁹ Günah, yalnızca bedene göre yaşamak olarak değil²⁷⁰ bedende olmak olarak da tanımlanabilir.²⁷¹ Beden, Tanrı'dan uzaklaşma ve O'na karşı olma anlamında günahdır. Pavlus'un günah ve beden ile ilgili ifadelerinden hareketle bu ikisi arasında doğrudan bir ilişki kuranlar mevcuttur.²⁷² Bununla birlikte beden, günahın nedeni olarak görülse de aslında bedenin tek başına günaha kaynaklık etmediği söylenebilir. Var olan hiçbir şeyin bizatihi kötü olmadığından hareketle bedenin,

²⁶² Rom.7:13-23.

²⁶³ Rom.1:18-32; John Ziesler, *Pauline Christianity* (Oxford New York: Oxford University Press, 1990), 75; Fuat Aydın, *Pavlus ve Din Anlayışının Yansımaları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000), 199-200.

²⁶⁴ Knudsen, *Christian Beliefs*, 89-90.

²⁶⁵ Rom.5:12.

²⁶⁶ 1Ko.15:21-22; Aydın, *Pavlus ve Din Anlayışının Yansımaları*, 202.

²⁶⁷ Rhymer, “Jewish and Christian Understandings of Sin”, 470.

²⁶⁸ 1Ti.1:15; Knudsen, *Christian Beliefs*, 89.

²⁶⁹ Rom.7:24.

²⁷⁰ Rom.8:5.

²⁷¹ Rom.7:5; Rom.8:8.

²⁷² Herman Ridderbos, *Paul: An Outline of His Theology* (London: SPCK, 1977), 124-125.

günahın hâkimiyeti altında, onun bir vasıtası olarak hizmet gördüğü şeklinde bir yorum da mümkündür.²⁷³

Pavlus, insanların hayata başlarken içlerinde kötülük potansiyeli barındırdıklarına ve günahkâr bir ırka ait olduklarına inanır. O, İsa Mesih'ten önceki dönemde bütün insanların günahkâr olduğunu, doğru yaşama çabalarına rağmen Tanrı tarafından takdir edilen hedefe ulaşamadıklarını ifade etmiştir.²⁷⁴ Günahla ilgili genel kanaati bu şekilde olan Pavlus, bunun yanında günahın evrensel olduğunu düşünmüştür. Romalılar bölümünde bunu “Çünkü herkes günah işledi ve Tanrı'nın yüceliğinden yoksun kaldı.” cümlesiyle ifade etmiştir.²⁷⁵ Ona göre, bütün insanlar günaha bulaşmıştır ve insanların arada iyilikler yapması bu durumu değiştirmeyecektir. Pavlus'un bu günah algısında Eski Ahit'in etkisi olduğu kabul edilmektedir.²⁷⁶ Pavlus, günahın evrenselliğini ortaya koymak için Yahudilerin ve Yahudi olmayanların yaşamını incelemiş, Eski Ahit'ten alıntı yapmış, ölümün evrenselliğinden ve cezasından yola çıkarak Mesih'in günahlara kefarete olarak ölmesinden geriye dönük olarak çıkarımda bulunmuştur. O, günahın şeytani güçlerle bağlantısına nadiren değinmiştir.²⁷⁷

1.2.5. AUGUSTINE'İN (354-430) GÜNAH ANLAYIŞI

354 yılında doğan Augustine, çeşitli yönlerde sapsa da nihayetinde 386 yılında Hıristiyan olmuştur. İlerleyen yıllarda üstlenmiş olduğu piskoposluk görevinin Augustine'in teolojik gelişimi noktasında oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır.²⁷⁸

Tanrı'nın yasasına karşı gelecek şekilde her türlü düşünce, söz ve eylem Augustine tarafından günah tanımı içerisine alınmıştır.²⁷⁹ Augustine'e göre kötülük başlı başına var olan bir cevher değil iyiliğin olmaması halidir. Ona göre günah, Tanrı'nın kutsiyet ve hikmetine bir saldırıdır. Augustine, Özgür İrade Üzerine adlı eserinde insanın özgür iradeye sahip olduğunu, günahın bu iradenin bir hareketi olduğunu ifade etmiştir. Ona göre günahkâr olmak, isteyerek Tanrı'dan uzaklaşmaktır. İnsan daha önce ifade ettiğimiz

²⁷³ Aydın, *Pavlus ve Din Anlayışının Yansımaları*, 202.

²⁷⁴ Rom.3:9.

²⁷⁵ Rom.3:23; Knudsen, *Christian Beliefs*, 90.

²⁷⁶ Yar.6:5; 1Kr.8:46; Eyü.4:17; Eyü.15:14; Vai.7:20; Özd.20:9.

²⁷⁷ Mackintosh, “Sin (Christian)”, 11/538; Aydın, *Pavlus ve Din Anlayışının Yansımaları*, 204-205.

²⁷⁸ Bernhard Lohse, *A Short History of Christian Doctrine*, çev. F. Ernest Stoeffler (Philadelphia: Fortress Press, 1978), 110-111.

²⁷⁹ Thomas, *One Hundred Short Sermons*, 433.

günaha kaynaklık eden etkenlere kendini kaptırmakta ve ilahi kanuna ve Tanrı'ya yüz çevirerek günah işlemektedir. İnsan, özgür iradeye sahip olmasaydı günah işlediğinde Tanrı tarafından verilecek cezayı ızah etmek mümkün olmazdı.²⁸⁰

Sahip olduğu dini görevlerden dolayı üstlendiği kutsal yazılar üzerine yapmış olduğu çalışma Augustine'in, Hıristiyan olduğu zamanlarda Batı'da yaygın olduğu için tanıştığı günah ve lütuf kavramlarını geliştirmesine katkıda bulunmuştur. Günah, insanlara ölümlülüğü getirmekle kalmayıp yeni günah için bir arzu da meydana getirmiştir. İnsanların kendi imkânlarıyla günahtan kurtulmaları mümkün değildir. Bu ancak Tanrı'nın lütfuyla mümkün olabilir ki o da tamamen Tanrı'nın seçimine bağlıdır. Augustine "Açıkça görülüyor ki Tanrı merhamet etmedikçe irademizi kullanmak bizim için anlamsızdır." demektedir. Ona göre günahın ikili bir doğası vardır. Bir yanda gurur diğer yanda ise şehvet. Ancak gururdan ziyade şehvet, onun anlayışında daha ön plandadır. O, üremenin ancak şehvetle ilişkilendirilirse günah olacağı kanaatindedir. Bunun yanında şehvet yalnızca cinsellik demek değildir. Şehveti aynı zamanda nefsin yanlış çabasıyla ilişkilendirir. Günahı, Âdem'in düşüşünden bu yana insanlığın yanlış yönelimi olarak görür ve kimse bu yanlış yönelimden kurtulamaz.²⁸¹ Ona göre günah tüm insanlara bulaşmıştır. Asli günah doktrinini sistemleştiren kişi olarak Augustine bu inanca sıkı sıkıya bağlıdır.²⁸² Augustine'e göre insanlar doğuştan getirdikleri günahlara ek olarak kendileri de günah işlemektedir.²⁸³

²⁸⁰ Lohse, *A Short History of Christian Doctrine*, 111; John N. Sheveland, "Sin", *The Encyclopedia of Protestantism*, ed. Hans J. Hillerbrand (New York: Routledge, 2004), 4/1733; Kahraman, *İtikadi Açından Hıristiyanlık ve İslamiyet'te Günah*, 32-33.

²⁸¹ Mircea Eliade - Ioan P. Couliano, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, çev. Ali Erbaş (İstanbul: İnsan Yayınları, 2021), 138; Lohse, *A Short History of Christian Doctrine*, 111-114.

²⁸² Harman, "Günah", 14/281.

²⁸³ Katar, *Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe*, 83.

İKİNCİ BÖLÜM

HİRİSTİYANLIKTA TÖVBE

2.1. SAKRAMENTLER

Kilise, sakrament kelimesi için tam bir tanım vermemiştir. Sacrament kelimesi Latince sacramentum kelimesinin İngilizce karşılığıdır. Latince de yemin, vaat ve bağ anlamlarına gelen sacramentum kelimesi genel kullanımda kutsal olan her şeye denilmektedir. Sakrament “İsa Mesih tarafından seçilen, Kutsal Ruh’un gücüyle ve Kilise görevlilerinin aracılığıyla İsa Mesih’in paskalya sırrına iştirak etmek için ritüel olarak kutlanan görünür alametler” olarak tanımlanmıştır.²⁸⁴ Tertullian (ö. 225), Yeni Ahit’in orijinal metinlerinde bin yıldan fazla bir süre kullanılan ve gizem anlamına gelen Grekçe mysterion kelimesini Latinceye sacramentum olarak çevirmiş ve III. yüzyıldan sonra bu kelime mysterion kelimesinin Latince karşılığı olarak kullanılmaya başlamıştır.²⁸⁵

“İnsan yaşamına yönelik belirli dini düzenlemeler olan bütün sakramentlerin bizzat İsa Mesih tarafından tesis edildiğine ve ilahi rahmetin bir tezahürü olduğuna inanılır. Sakramentler özü itibarıyla birer gizem olarak anlaşılmalı, bunlar aracılığıyla Tanrı’nın inayetinin ve rahmetinin görünür şekilde ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bir başka ifadeyle, bu ayinlerde, görünür şekil ve anlamların ötesinde Mesih sırrına ve kurtuluşa yönelik gizemlerin/sırların bulunduğu inanılmaktadır. Bu sebeple olsa gerek, bazı sakramentlerin teolojik anlamı ya da neliği konusunda çeşitli kiliseler arasında farklı anlayışlar bulunmaktadır.”²⁸⁶

Başlangıçta tüm Hıristiyan ayinleri sakrament olarak değerlendirilmekteydi. Bu terimin yedi ayine ad olarak verilmesi XII. yüzyıldan sonra gerçekleşmiştir. O zamana gelinceye kadar sakrament kelimesi kullanılmadığı gibi sakramentlerin sayısı da belli değildi. Önceleri Hıristiyanları dini açıdan ilgilendiren her şey bir sakrament olarak kabul

²⁸⁴ K. W. Irwin, “Sacramental Theology”, *New Catholic Encyclopedia*, ed. Berard L. Marthaler vd. (Farmington Hills: Gale Research Inc., 2003), 12/465; Muhammet Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler* (Bursa: Emin Yayınları, 2012), 19.

²⁸⁵ Christopher O’Donnell O.Carm, “Sacrament, Church As”, *Ecclesia (A Theological Encyclopedia of the Church)* (Collegeville Minnesota: The Liturgical Press, 1996), 414; Ali Erbaş, *Hıristiyanlıkta İbadet* (İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2003), 78-79; Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 19-20.

²⁸⁶ Emine Bülbül, *Sakramentler ve Pavlus’un Evharistiya Anlayışı* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 27.

edilirken daha sonra bu terim yalnızca yedi sakramente özgü olarak kullanılmaya başlanmıştır. Haç, kutsal su, yağ, dualar ve diğer kilise merasimleri ise faydalı birtakım işaretler olarak değerlendirilerek “sakramental” (sakramentle ilgili) şeklinde isimlendirilmiştir.²⁸⁷

2.1.1. VAFTİZ

Suya daldırma, yıkama anlamına gelen Grekçe kökenli vaftiz kelimesi Hıristiyanlıkta cemaate katılımın göstergesi olarak icra edilen dini törendir. İsa Mesih havarilerine “bütün ulusları öğrencileri olarak yetiştirmelerini ve onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz etmelerini söylemiştir.²⁸⁸ Yeni Ahit’te vaftiz, günahtan arınma,²⁸⁹ sudan ve Ruh’tan yeniden doğma ve Tanrı’nın Krallığına girme,²⁹⁰ İsa Mesih’le birlikte birlikte ölüp onunla dirilme²⁹¹ ve kurtuluş vasıtası²⁹² şeklinde karşımıza çıkmaktadır.²⁹³

İman, amel ve tövbenin bir arada bulunduğu vaftizin, asli günahı ve bütün şahsi günahları sildiğine inanılmaktadır. Bunun yanında vaftiz, dini hayata ve kilise cemaatine katılmaya vesile olmaktadır.²⁹⁴ Vaftiz, genellikle din adamları tarafından icra edilse de başkaları tarafından da vaftiz yapılmasına müsaade edilmiştir.²⁹⁵ Yeniden doğuşun simgesi olan vaftizin bebeklere mi yoksa yetişkinlere mi uygulanacağı konusunda kiliseler farklı görüşlere sahiptir. Anabaptistler, Pentekostalistler, Baptistler ve Yedinci Gün Adventistleri gibi gruplar yetişkin vaftizini (inananların vaftizi) kabul ederken Katolikler, Ortodokslar, Anglikanlar ve Metodistler gibi kiliseler bebek vaftizini uygulamaktadırlar. Çoğu kilise vaftiz esnasında tamamen suya daldırılmayı gerekli

²⁸⁷ Richard P. McBrien, *Catholicism* (New York: HarperCollins Publishers, 1994), 800; Erbaş, *Hıristiyanlıkta İbadet*, 80; Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 25.

²⁸⁸ Mat.28:19; Serhat Karakurt, *Dinlerde Su ile Arınma ve Hıristiyanlıkta Vaftiz Anlayışı* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 64-66.

²⁸⁹ Elç.2:38; Elç.22:16.

²⁹⁰ Yu.3:3-6.

²⁹¹ Rom.6:3-4.

²⁹² Mar.16:16; Tit.3:5-7.

²⁹³ Salime Leyla Gürkan, “Vaftiz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/424; Christopher O’Donnell O.Carm, “Baptism”, *Ecclesia (A Theological Encyclopedia of the Church)* (Collegeville Minnesota: The Liturgical Press, 1996), 41.

²⁹⁴ Mustafa Erdem, “Hıristiyanlıktaki Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34/1-4 (Haziran 1993), 141-143; Erbaş, *Hıristiyanlıkta İbadet*, 130-132.

²⁹⁵ Erdem, “Hıristiyanlıktaki Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma”, 148.

görürken diğer pek çok kilise de bebekler için kolay olmasından dolayı başa su serpmeyi tercih etmektedir.²⁹⁶

2.1.2. EVHARİSTİYA

Şükran ve kutsama anlamlarına gelen evharistiya kelimesi, İsa Mesih'in son akşam yemeğine verilen isimdir ve bu yemeğin hatırasına kutlanan sakramenti ifade etmektedir.²⁹⁷ Hıristiyanlıkta bu kavram, ayindeki ekmek ve şarap dolayısıyla değil, İsa Mesih'in kendini feda ettiği ölümüne atfen kullanılmaktadır.²⁹⁸ Kendisinden kurban olarak bahseden İsa Mesih, ekmek ve şarabı kendi bedeni ve kanıyla özdeşleştirmiştir.²⁹⁹ İsa Mesih'in çarmıhta kendini feda etmesi Tanrı'ya kurban olarak adanmasını ifade ettiğinden Rabbin Sofrası da bu kurbanın simgesi ve dahi tekrarı olmaktadır.³⁰⁰

Hıristiyanlar bu ayinle ilgili olarak Yeni Ahit'te bazı pasajlara atıfta bulunmaktadırlar. Evharistiyanın toplu olarak kutlanmasının bizzat İsa Mesih tarafından ortaya konduğu bu pasajlardan anlaşılmaktadır.³⁰¹ Evharistiya bir diğer adıyla da komünyon, Hıristiyanların tamamına yakını tarafından uygulanan ancak mezhepler arasında derin farklılıkların olduğu bir sakramenttir. Kimi mezhepler ayin sırasında ekmek ve şarabın gerçek anlamda İsa Mesih'in bedeni ve kanına dönüştüğüne inanırken (transubstantiation) kimileri de bunun sadece bir hatıra yemeği olduğunu kabul etmektedir.³⁰²

²⁹⁶ Mahmut Aydın, *Hıristiyanlık: Tarih, İnanç ve Uygulama* (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021), 339-340; McBrien, *Catholicism*, 812; Halil Temiztürk, "Hıristiyanlıkta Bebek Vaftizinin Meşruiyeti Üzerine Tartışmalar", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 24/1 (Haziran 2020), 34.

²⁹⁷ Walter Farquhar Hook, *Church Dictionary* (London: John Murray, 1880), "Eucharist", 320.

²⁹⁸ Aydın, *Hıristiyanlık: Tarih, İnanç ve Uygulama*, 343.

²⁹⁹ McBrien, *Catholicism*, 821; Kürşat Haldun Akalın, "Yunan-Roma Uygarlığında İnsan-Tanrılara Tapınma Töreni Olarak: Kilise Ekmek-Şarap Ayini", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41 (Haziran 2014), 134-135.

³⁰⁰ Ahmet Hikmet Eroğlu, "Ekmek-Şarap Ayini (Evharistiya) Konusunda Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Anlayış Farklılıkları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39/1 (Haziran 1999), 444; Christopher O'Donnell O.Carm, "Eucharist and the Church", *Ecclesia (A Theological Encyclopedia of the Church)* (Collegeville Minnesota: The Liturgical Press, 1996), 160.

³⁰¹ Mar.14:22-25; 1Ko.11:23-26.

³⁰² Canan Seyfeli, "Evharistiyada İsa Mesih: Sembol ve/veya Gerçek", *Dicle İlahiyat Dergisi* 24/1 (Haziran 2022), 64-65; Eroğlu, "Ekmek-Şarap Ayini (Evharistiya) Konusunda Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Anlayış Farklılıkları", 443-452; Ahmet Hikmet Eroğlu, "Hıristiyanlık", *Dinler Tarihi El Kitabı*, ed. Baki Adam (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 166-167; McBrien, *Catholicism*, 826-827.

2.1.3. KONFİRMASYON

Konfirmasyon, daha önce vaftiz edilmiş kişilerin Hıristiyanlık görevlerini yerine getirmeleri için onaylanması, pekiştirilmesi ve Kiliseyle bağlarının kuvvetlendirilmesi için gerçekleştirilen bir ritüeldir.³⁰³ Yeni Ahit'ten birtakım deliller getirilen bu sakramente³⁰⁴ Doğu Kiliselerinde kristmasyon (christmation) ya da meyron (myron) Batı Kiliselerinde ise konfirmasyon (confirmation) denilmiştir.³⁰⁵ İlki vaftiz olmak üzere evharistiya ve konfirmasyon ile inisiyasyon ayinleri olarak bilinen Hıristiyanlığa giriş sakramentleri tamamlanmış olur.³⁰⁶ Vaftizin tamamlanması ve mükemmelleşmesi ayini olarak görülen konfirmasyonla insan, devam ettirmek üzere İsa Mesih'in görevini üstlenmektedir.³⁰⁷

Vaftiz edilenler, yetişkinler olduğunda vaftizden hemen sonra konfirmasyon ayini gerçekleştirilir. Ancak bebek vaftizi söz konusu olduğunda konfirmasyon vaftiz töreninden ayrılır ve çocuk belli bir yaşa geldiğinde bu ayin gerçekleştirilir. Konfirmasyon ayininde piskopos ya da onun tayin ettiği rahip kişinin alınına yağ sürer, ellerini üzerine koyar ve bu şekilde kişinin Kutsal Ruh'la mühürlenmesini sağlar.³⁰⁸ Kiliseler arasında konfirmasyon konusunda farklılıklar vardır. Katolik ve Ortodokslara göre konfirmasyon, İsa Mesih tarafından kurulan bir sakrament iken Protestanlar ve Anglikanlara göre ise konfirmasyon yerine iman itirafı vardır.³⁰⁹

2.1.4. TÖVBE

Hıristiyanlıkta tövbe sakramenti, Hıristiyanların işledikleri suçlar için bağışlanma elde ettikleri ve Kilise'yle tekrar barıştıkları bir ayindir.³¹⁰ Tövbe sakramentinin İsa

³⁰³ P. Turner, "Confirmation", *New Catholic Encyclopedia*, ed. Berard L. Marthaler vd. (Farmington Hills: Gale Research Inc., 2003), 4/84; Hook, "Confirmation", 237.

³⁰⁴ Elç.1:6-8; 1Yu.2:20.

³⁰⁵ *Catechism of the Catholic Church* (Vatican City Washington, DC: Vatican Publishing House United States Catholic Conference, 2000), 327.

³⁰⁶ Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 183; O.Carm, "Baptism", 41.

³⁰⁷ Necati Sümer, "Initiation Ceremony in Primitive Tribes and Some Religions", *Dini Araştırmalar Dergisi* 21/54 (Aralık 2018), 76; Erbaş, *Hıristiyanlıkta İbadet*, 174.

³⁰⁸ Richard Challoner, *The Catholic Christian Instructed in the Sacraments, Sacrifice, Ceremonies and Observances of the Church* (Baltimore: John Murphy & Co., 1878), 42; Eroğlu, "Hıristiyanlık", 167-168; *Catechism of the Catholic Church*, 329, 332.

³⁰⁹ Erbaş, *Hıristiyanlıkta İbadet*, 179.

³¹⁰ J. Dallen, "Penance, Sacrament Of", *New Catholic Encyclopedia*, ed. Berard L. Marthaler vd. (Farmington Hills: Gale Research Inc., 2003), 11/66.

Mesih tarafından kurulmasına delil olarak Yeni Ahit'ten bazı pasajlar gösterilmektedir.³¹¹ Yılda bir gerçekleştirilen itiraf ve kefarete uygulamalarıyla Hıristiyan bireylerin günahlarından kurtulması mezheplerin bakış açısına göre tavsiye edilmektedir.³¹² Tövbe sakramentini daha sonra geniş bir şekilde ele alacağımız için burada kısaca bilgi vermekle yetineceğiz.

2.1.5. EVLİLİK

Evlilik, bir kadınla bir erkeğin yaşam boyu sürecek bir ortaklık kurarak eşlerin güzel ve mutlu birlikteliğine ve doğacak çocukların iyi bir şekilde eğitilmesine yönelik olarak yapılan bir sözleşmedir.³¹³ Hıristiyanlıkta, bilhassa Katolikler'de evlilik, İsa Mesih tarafından kurulan kutsal bir ayindir. Havva'yı Âdem'e eş olarak veren Tanrı, evlilik sakramentinin temelini atmıştır.³¹⁴ Bu ayinin papaz başkanlığında yürütülmesi evliliğin dini bir ayin olduğunu ortaya koymaktadır.³¹⁵

Hıristiyanlıkta bekâretin yüceltilmesine rağmen³¹⁶ evlenip aile kurmaya da saygı gösterildiği görülmektedir.³¹⁷ Nitekim Kutsal Kitap'ta kadın ve erkeğin birbirleri için yaratıldığı ifade edilmektedir.³¹⁸ Tanrı'nın birleştirdiğini insan ayırmasın ifadesiyle evliliğin bozulmasına müsaade edilmemiştir.³¹⁹ Bununla birlikte İsa Mesih'in boşanıp başkasıyla evlenenin zina etmiş olacağına dair sözleri de bu bağlamda önemlidir.³²⁰ Ancak daha sonraları zina söz konusu olduğunda boşanmaya müsaade edilmiştir.³²¹ Boşanan kişilerin yeniden evlenmeleri, Tanrı yasasıyla ters düşmelerine neden olmaktadır. Bu durum devam ettiği sürece bu kişiler komünyon alamazlar. Bazı kilise

³¹¹ Yu.20:21-23; Mat.16:19; Mat.18:18.

³¹² Mehmet Katar, "Tövbe (Diğer Dinlerde)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/287.

³¹³ *Catechism of the Catholic Church*, 400.

³¹⁴ Mat.19:4-6; Yar.1:28; Yar.2:24; Azime Avcı, "Süryani Kadimde Evlilik Sakramenti", *Fikriyat* 1/2 (Aralık 2021), 133; Erbaş, *Hıristiyanlıkta İbadet*, 198.

³¹⁵ *Catechism of the Catholic Church*, 407.

³¹⁶ Mat.19:11-12; 1Ko.7:8; 1Ko.7:25-28.

³¹⁷ 1Ko.7:1-7; Kol.3:18-21; İbr.13:4; Ömer Yılmaz, "Hıristiyan Mistik ve İslam Tasavvuf Geleneğinde Kadın İmgesi ve Evlilik Konusuna Kısa Bir Bakış", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13/2 (Haziran 2012), 57.

³¹⁸ Yar.2:18.

³¹⁹ Mat.19:6.

³²⁰ Mar.10:11-12.

³²¹ Nazan Alija, *Hıristiyanlıkta Evlilik Sakramenti* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 66; Mustafa Erdem, "İlahi Dinlerin Kutsal Kitaplarında Helal ve Haram Anlayışı Üzerine Bir Araştırma", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37/3-4 (Aralık 1997), 162; Asife Ünal, "Hıristiyanlıkta Evlilik Anlayışı ve Evlenme Törenleri", *Dinlerde Nikah* (Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, İstanbul: İslami İlimler Araştırmalar Vakfı (İSAV), 2012), 301.

sorumluluklarını da üstlenemezler. Tövbe sakramenti ise yalnızca tövbe edip iffetli bir şekilde yaşamaya kararlı olmaları durumunda verilebilir.³²² Katolikler bu anlayışı benimsemişken Ortodokslar bazı durumlarda boşanmaya müsaade etmiştir. Protestan Kiliseleri ise evliliği bir sakrament olarak görmeyip evliliğin bozulmasına müsaade edilmemesini çok sert bulmuşlardır.³²³

2.1.6. RAHİP TAKDİSİ

Rahip takdisi, İsa Mesih'in havarilerine emanet ettiği görevin Kilise'de yerine getirilmesini sağlayan sakramenttir.³²⁴ Hıristiyanlara göre İsa Mesih, kutsal din adamlığı yetkilerini havarilerine vermiş, onlar da kendilerinden sonra gelenlere bu görevi devretmişlerdir.³²⁵ Sadece piskoposlar tarafından yönetilen rahip takdisi sakramentiyle bu görev sonraki nesillere aktarılmaktadır. Bu sakrament vasıtasıyla kişiye ekmek ve şarabı İsa Mesih'in bedeni ve kanına dönüştürme ve günahları affetme yetkisi verilmektedir.³²⁶ Bu ilahi yetkileri alan ruhban sınıfındaki kişiler günahlardan ve insani zayıflıklarından tamamen korunmuş değillerdir.³²⁷ Yine de kişi, rahip takdisi sakramentinden sonra kalıcı olarak damgalandığı için, kişinin görevinden azledilmesi ya da uygunsuz davranışlar sergilemesi sakramentin etkisini ortadan kaldırmaz.³²⁸

Din adamları hiyerarşisi Hıristiyan mezhepleri arasında farklılık göstermektedir. Katolik ve Ortodoks Kiliseleri'nde piskoposluk, papazlık ve diyakozluk olmak üzere üç farklı mertebe bulunmaktadır. Esas olan mertebeler piskoposluk ve papazlık olup diyakozun görevi piskopos ve papaza yardım etmektir.³²⁹ Protestan Kilisesi'nde yalnızca tüm Hıristiyanlara yönelik ortak bir kutsal görev bulunmaktadır. Bunun dışında özel bir görevlendirme yoktur. Protestan Kiliseleri'nin kendi içlerinde de bu sakrament konusunda büyük değişiklikler bulunmaktadır.³³⁰

³²² *Catechism of the Catholic Church*, 412.

³²³ Erbaş, *Hıristiyanlıkta İbadet*, 202-203; McBrien, *Catholicism*, 859; Ünal, "Hıristiyanlıkta Evlilik Anlayışı ve Evlenme Törenleri", 291.

³²⁴ *Catechism of the Catholic Church*, 383.

³²⁵ Erbaş, *Hıristiyanlıkta İbadet*, 212.

³²⁶ Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 230, 239.

³²⁷ *Catechism of the Catholic Church*, 387.

³²⁸ *Catechism of the Catholic Church*, 395-396.

³²⁹ Kürşat Demirci, *Bir Hıristiyan Mezhebi Olarak Ortodoksluğun Teolojisi* (İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2018), 55; *Catechism of the Catholic Church*, 388.

³³⁰ Nadide Şahin, *Hıristiyanlıkta Ruhbanlık Anlayışı* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 64-67; Erbaş, *Hıristiyanlıkta İbadet*, 214-215.

Katoliklerde piskopos ve papazların bekâr olarak yaşaması gerekmektedir. Ortodokslarda ise papazların bekâr olması teşvik edilmekle birlikte bir kişinin diyakozluk makamına atanmadan önce evlenmesi mümkündür. Ancak rahip takdisi yapıldıktan sonra gerek diyakoz gerekse papaz evlenemez. Bu açıdan bakıldığında evliler diyakoz ve papaz olabilirken piskoposların bekâr olması gerekmektedir. Protestanlarda ise rahiplerin evlenmeleri mümkündür.³³¹

2.1.7. HASTALARIN YAĞLANMASI

Son yağlama olarak da adlandırılan bu sakrament ciddi hastalık ve yaşlılık durumunda olan Hıristiyanlara uygulanan hastayı mesh etme uygulamasıdır.³³² Yağla mesh etmenin sakrament olduğuna dair Yakup Kitabı'ndan delil getirilmektedir.³³³ Bunun yanında İsa Mesih'in şifa hizmetinde bulunduğu İnciller'de geçmektedir.³³⁴ İsa Mesih, insanların ruhları kadar bedenlerini de iyileştirmeye gelen bir hekimdi. Ayrıca o, insanların günahlarını da bağışlıyordu.³³⁵ İsa Mesih'in bu hizmeti havarilerine de emrettiği aynı şekilde İnciller'de geçmektedir.³³⁶ Havarilerden sonra ise bu görevi Kilise devam ettirmiştir. İlk dönemlerde uygulanmaya başlanan bu ritüelin sakrament olarak ortaya çıkışı ise IX. yüzyılda olmuştur.³³⁷

Yalnızca ölümü kesin görülenlere değil hasta veya yaşlılık nedeniyle ölüm tehlikesiyle karşı karşıya olanlara da bu sakrament uygulanır. Hasta sağlığına kavuşup yeniden hastalığa yakalandığında ya da aynı hastalık devam ederken durumu ciddileştiğinde sakrament tekrarlanabilir. Riskli bir ameliyattan önce de bu sakramentin uygulanması mümkün görülmüştür.³³⁸

Bu sakramentin hastanın çektiği acıları hafifletme ve şifa bulmasını sağlamanın yanında ölüme hazırlamak gibi bir amacı da bulunmaktadır. Öncelikle hastayı iyileştirmek, şayet kişinin ölümü yaklaşmışsa onu ölüme hazırlamak ve onu şeytana

³³¹ Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 239-240; Ünal, "Hıristiyanlıkta Evlilik Anlayışı ve Evlenme Törenleri", 291.

³³² J. P. McClain - J. M. Donohue, "Anointing of the Sick, 1: Theology of", *New Catholic Encyclopedia*, ed. Berard L. Marthaler vd. (Farmington Hills: Gale Research Inc., 2003), 1/480.

³³³ Yak.5:14-15.

³³⁴ Mat.9:35.

³³⁵ McBrien, *Catholicism*, 848; *Catechism of the Catholic Church*, 376.

³³⁶ Mat.10:1; Luk.9:1.

³³⁷ Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 217, 219.

³³⁸ *Catechism of the Catholic Church*, 379.

uymaması için güçlendirmek hedeflenmektedir. Bu sakrament, küçük günahların ve hasta itiraf edemeyecek durumda olduğu takdirde büyük günahların affedilmesini sağlar.³³⁹ Burada yağlamanın günahların affına yönelik olması günahların affedilmesine yönelik olan vaftiz ve günah itirafı sakramentleriyle farkının ne olduğu sorusunu gündeme getirmiştir. Bu soruya iki cevap verilmiştir:

“Bu soruya verilen ilk cevap, vaftizin asli günahı, günah itirafının büyük günahları, son yağlamanın ise, küçük günahları, bilhassa itiraf edilmemiş olanları affettirdiği şeklinde olmuştur. Aynı soruya verilen ikinci cevaba göre, günah itirafı büyük ve küçük bütün günahları affettirir; son yağlama ise, günden geriye kalan ve insan ruhunu zayıflatan şeyleri, ayrıca bu günah artıklarından dolayı hak edilmiş cezaları affettirir.”³⁴⁰

Mezheplerin hastaların yağlanmasına bakışı ise birbirinden farklıdır. Katolikler ve Ortodokslar İsa Mesih’in havarilerine kutsal yağlama yetkisi verdiğiğine inanmaktadırlar. Ancak Ermeni Kilisesi hastaların yağlanması sakramentini kabul etmez. Benzer şekilde Protestanların ve Anglikanların da böyle bir uygulamaları bulunmamaktadır.³⁴¹

Yalnızca piskopos ve papazlar tarafından gerçekleştirilebilen hastaların yağlanması sakramenti üç uygulamayı içerir. Bunlar dua, ellerin hastanın üzerine konulması ve yağla mesh edilmesidir. Hıristiyanların yeni yaşamını mühürleyen vaftiz ve bu yaşam mücadelesinde onları güçlendiren konfirmasyon sakramentleriyle birlikte son olarak hastaları yağlama sakramenti yapılarak kutsal meshetme ritüelleri tamamlanmış olur.³⁴²

2.2. TÖVBENİN TANIMI

Neredeyse bütün dinlerde insan, günah işleme potansiyeline sahip olarak görüldüğü için işlediği günahtan pişman olduğunda tövbe edip bunu telafi etmesine imkân tanıyacak kefarete uygulamaları bulunmaktadır.³⁴³ Hıristiyanlığa bakıldığında günahların bağışlanması için gerçekleştirilen pek çok uygulamanın olduğu görülecektir. Asli günahı ve fiili günahı temizleyen vaftiz, kişisel günahlardan arınmayı sağlayan evharistiya ve hastaları yağlama sakramentleri bunlardan bazılarıdır. Bununla birlikte kilise tarihinde

³³⁹ Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 218; McBrien, *Catholicism*, 843-844.

³⁴⁰ Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 221-222.

³⁴¹ Erbaş, *Hıristiyanlıkta İbadet*, 183.

³⁴² McClain - Donohue, “Anointing of the Sick, 1: Theology of”, 1/483; *Catechism of the Catholic Church*, 379, 381.

³⁴³ Mehmet Katar, “Dinlerde Keffarete Anlayışı”, *Dini Araştırmalar Dergisi* 1/1 (Haziran 1998), 44-45.

dua, sadaka ve oruç gibi uygulamaların da günahları affettireceğine inanılmıştır. Öte yandan günahların affi söz konusu olduğunda akla ilk gelen sakramentin tövbe olduğunu söylemek mümkündür.³⁴⁴

Arapça kökenli olan tövbe kelimesi, işlenen bir günahtan ya da yapılan bir kötü davranıştan pişmanlık duyarak bunu bir daha yapmama konusunda söz vermek olarak tanımlanmaktadır.³⁴⁵ Tövbe konusunda bunun gibi pek çok tanım yapılmıştır. Bu tanımların temelinde günahı terk edip Tanrı'ya yönelme anlamı vardır.³⁴⁶ Tövbenin tarifinden de anlaşıldığı üzere burada üç aşama bulunmaktadır. İlki yapılan kötülüğün farkına varılması, ikincisi bu kötülükten ötürü pişmanlık duyma ve son olarak da günahı terk ederek Tanrı'nın rızası doğrultusunda yaşamaktır.³⁴⁷

Bir Hıristiyan sakramenti olarak tövbe ise, Hıristiyanların Tanrı'ya karşı işledikleri suçlar için Tanrı'nın merhametiyle bağışlanma elde ettikleri ve günahlarıyla yaraladıkları Kilise ile barıştıkları kutsal bir ayin olarak kabul edilir. Bu ayin anlayışı ve yapılan uygulamalar yüzyıllar boyunca değişmekle birlikte günahkârları tövbeye çağırarak, bu çağrıya kulak verenleri desteklemek ve tövbe edenleri affetmek gibi temel unsurlar aynı kalmıştır.³⁴⁸

Tövbe sakramentinin en eski adı, Yunanca “metanoia”nın Latince çevirisinden gelen “paenitentia secunda” idi.³⁴⁹ Hıristiyanlık öncesi Grekçe’de pişman olmak, tavır ve düşünce değiştirmek anlamlarında kullanılan “metanoia” ve “metameleia” kelimeleri, Hıristiyanlık sonrası dönemde Grekçe yazılan Yeni Ahit metinlerinde tövbe anlamında kullanılmaya başlanmıştır.³⁵⁰ İngilizce ve Fransızca da ise kötü bir şey yapmaktan dolayı üzgün olmayı ve bunu yapmamış olmayı dilemek anlamında “repentance” kelimesi kullanılmaktadır.³⁵¹ Tövbe için kullanılan bir diğer kelime ise “penitence” kelimesidir. Bu da yapılan kötü bir şeyden dolayı pişmanlık duyma hissini ya da bunu göstermeyi ifade etmektedir.³⁵²

³⁴⁴ Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 196-197.

³⁴⁵ Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 371.

³⁴⁶ Fleming, “Repentance”, 394.

³⁴⁷ Katar, “Tövbe”, 41/287.

³⁴⁸ Dallen, “Penance, Sacrament Of”, 11/66.

³⁴⁹ Dallen, “Penance, Sacrament Of”, 11/66-68.

³⁵⁰ Katar, *Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam’da Tövbe*, 75.

³⁵¹ *Cambridge Dictionary*, “Repentance” (Erişim 23 Ekim 2023).

³⁵² *Cambridge Dictionary*, “Penitence” (Erişim 23 Ekim 2023).

Tövbe sakramentiyle ilgili olarak en yaygın kullanılan terimlerden biri “confession” (itiraf) kelimesidir. Orta Çağ'ın başlarında bu kelime, ritüelistik önemi nedeniyle olağan bir terim haline gelmiş ve günümüze kadar kullanılmaya devam etmiştir.³⁵³ Confession terimi, VIII. yüzyıldan itibaren günahların rahibe açıklanmasını, özellikle de tüm tövbe sakramentini ifade etmek için kullanılmıştır. İtiraf iki şekilde yapılmıştır. Birincisi halka açık şekilde gerçekleştirilen açık itiraf, diğeri ise yalnızca rahibe yapılan gizli itiraftır.³⁵⁴

Tövbe sakramentini ifade eden bir diğeri terim ise “penance” (kefaret) kelimesidir. Yirminci yüzyılda yaygın kullanım olarak penance terimine geri dönüldüğü görülmektedir. Penance kelimesi, tüm sakrament sürecini belirtmenin yanında tövbe eden kişinin yerine getirdiği kefareti de ifade etmiştir.³⁵⁵

II. Vatikan Konsili'nde ise “reconciliation” (uzlaşma) terimi vurgulanmıştır.³⁵⁶ II. Vatikan Konsili, çeşitli bağlamlarda uzlaşmadan bahseder. Bunlar, Hıristiyanlar arasında birlik, uluslar arasında barış ve uzlaşma/tövbe sakramentidir. Ancak birincil referans her zaman Mesih tarafından sağlanan temel uzlaşmadır. Uzlaşma görevi (the ministry of reconciliation), yalnızca bireyin Tanrı ile olan ilişkisini değil, aynı zamanda başkalarıyla olan kişisel ilişkisini de içermektedir.³⁵⁷

Hıristiyanlıkta tövbe erken dönemlerden itibaren söz konusu olmuştur. İsa Mesih'in ilk tebliğinin konusunu tövbe oluşturmuştur.³⁵⁸ Bu bağlamda Yeni Ahit'in birçok yerinde tövbe üzerinde önemle durulduğu görülmektedir. Bu çağruların çoğunda günahları terk etmenin yanında İsa Mesih'in getirdiği bu yeni dine iman etme de vurgulanmaktadır.³⁵⁹ Bununla birlikte yalnızca günahı tövbeye işaret eden ifadeler de bulunmaktadır.³⁶⁰ Bu ifadelerde tövbeyle beraber buna layık davranmanın gerekliliği de açıklanmaktadır.³⁶¹

³⁵³ Dallen, “Penance, Sacrament Of”, 11/68.

³⁵⁴ E. F. Latko, “Confession, Auricular”, *New Catholic Encyclopedia*, ed. Berard L. Marthaler vd. (Farmington Hills: Gale Research Inc., 2003), 4/75.

³⁵⁵ Latko, “Confession, Auricular”, 4/75-76.

³⁵⁶ Dallen, “Penance, Sacrament Of”, 11/66-68.

³⁵⁷ K. Untener, “Reconciliation, Ministry Of”, *New Catholic Encyclopedia*, ed. Berard L. Marthaler vd. (Farmington Hills: Gale Research Inc., 2003), 11/955.

³⁵⁸ Mat.4:17; Mar.1:15.

³⁵⁹ Mat.11:20-21; Mar.1:15; Luk.10:13; Elç.2:38; Elç.20:21; *Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur, İncil*, İbr.6:1-6.

³⁶⁰ Luk.15:7; *Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur, İncil*, Elç.8:22; 2Ko.7:9; 1Yu.1:9; Va.2:5; Va.3:3.

³⁶¹ Mat.3:8; Luk.3:8; Elç.26:20; Katar, *Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe*, 77.

Hıristiyanlıkta her ne kadar itirafın gerekliliği net olsa da ne tür bir itirafın gerektiği her zaman kesin değildir.³⁶² Erken Kilise döneminde alenen bilinen günahlar genellikle kilisede herkese açık bir şekilde itiraf edilirdi. Bununla birlikte gizli işlenen günahlar için yalnızca rahibe itirafta bulunmak da mümkündü. İlk dönemlerdeki bu günah itirafı anlayışı zamanla değişmiş ve en nihayetinde günümüzdeki şeklini almıştır.³⁶³

2.3. TÖVBENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Hıristiyanlıkta tövbenin gelişimini doğru bir şekilde anlayabilmek için İsa Mesih'ten başlayarak sonraki yüzyıllarda ne şekilde anlaşıldığını ve uygulandığını incelememiz gerekmektedir. Bu nedenle ilk olarak İsa Mesih'in tövbe anlayışından başlayarak havariler döneminde tövbe, kilise babaları döneminde tövbe konusunu bu bölümde ele alacağız. Ardından sonraki süreçte günümüze kadar yaşanan gelişmelere değineceğiz.

2.3.1. İSA MESİH'İN TÖVBE ANLAYIŞI

İsa Mesih'ten kısa bir süre önce gelmiş olan Yahya, kendisinden sonra gelecek olan İsa Mesih'i haber vermiştir.³⁶⁴ O, Tanrı'nın Krallığı'nın yakın olduğunu söyleyerek insanları günahlarından tövbe etmeye ve vaftiz olmaya çağırmıştır.³⁶⁵ Aslında Yahya, Yahudileri tövbeye ve vaftize çağıran bir İsrail nebisidir. Bu uygulamaların Hıristiyanlar tarafından benimsenmesi ise, tövbenin Hıristiyanlığa Yahudilikten geçtiğini göstermektedir. Tanrı'nın hesap gününün yakın olduğu düşünüldüğünden Hıristiyanlıkta Yahudilikten farklı olarak bu tövbenin acil olarak yapılması gerekmektedir.³⁶⁶

Yahya ile benzer şekilde İsa Mesih de Tanrı'nın Krallığı'nın yaklaştığını belirterek insanları tövbe etmeye çağırmıştır.³⁶⁷ İsa Mesih, Tanrı'nın günahkârın tövbesinden dolayı sevinmesini kayıp koyununu bulan adamın sevinmesi örneğiyle ifade etmiştir.³⁶⁸

³⁶² Latko, "Confession, Auricular", 4/76.

³⁶³ Catholic Answers, "What the Early Church Believed: Confession" (Erişim 24 Ekim 2023).

³⁶⁴ Mat.3:11.

³⁶⁵ Mat.3:1-12.

³⁶⁶ Katar, *Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe*, 86.

³⁶⁷ Mat.4:17; Mar.1:14-15.

³⁶⁸ Mat.18:12-13; Luk.15:3-7.

Günahkârın tövbesinden dolayı sevinmek, kaybettiği parasını arayıp bulan kadının sevincine de benzetilmiştir.³⁶⁹

İsa Mesih'in görevi, şeytanın eline düşenleri kurtarıp dünyaya imanı hâkim kılmaktır.³⁷⁰ İsa Mesih'in bu kurtarıcılık görevindeki esas hedefi ise günahkârlardı. Nitekim o, sağlamların değil hastaların hekime ihtiyacı var diyerek çağrısının günahkârlara yönelik olduğunu ifade etmiştir.³⁷¹ Üstelik bu çağrıyla yetinmeyen İsa Mesih, bu uğurda kendini feda etmiştir.³⁷²

Tövbe sakramentinin kökenine dair ileri sürülen en önemli ifadeler Yuhanna İncili'nde geçen ve İsa Mesih'e atfedilen "Kutsal Ruh'u alın! Kimin günahlarını bağışlarsanız, bağışlanmış olur; kimin günahlarını bağışlamazsanız, bağışlanmamış kalır." ifadeleridir.³⁷³ Bu metin tek başına bugünkü bildiğimiz şekilde tövbe sakramentinin İsa Mesih tarafından başlatıldığını ve bu görevin önce havarilerine sonra da onların haleflerine İsa Mesih tarafından verildiğini kanıtlamaz. Bununla birlikte bu ifadeler İsa Mesih'in günah konusundaki endişesiyle ve günahların bağışlanması için gösterdiği çabayla uyumludur. Yuhanna İncili'nde geçen ifadeler günahları bağışlama yetkisinin toplumda kim tarafından ve ne şekilde uygulandığını göstermese de böyle bir yetkinin mevcut olduğuna işaret etmektedir.³⁷⁴

2.3.2. HAVARİLER DÖNEMİNDE TÖVBE ANLAYIŞI

İsa Mesih'in göğe yükselmesinden kısa bir süre sonra Pentekost olarak adlandırılan günde Kutsal Ruh havariler üzerine inmiştir.³⁷⁵ Havarilerin lideri Petrus, oradaki Yahudileri İsa Mesih'e iman etmeye ve tövbe edip vaftiz olmaya çağırmıştır. Tanrı'nın inayetini elde etmek için bunun gerekli olduğunu söyleyen Petrus,³⁷⁶ bunu yapmayanların helak olacağını ifade etmiştir.³⁷⁷ Başlangıçta bir Yahudi mezhebi görünümünde olan bu hareket, gittikçe daha fazla kitleye ulaşarak evrensel bir mahiyet kazanmıştır.³⁷⁸ Bu ilk

³⁶⁹ Luk.15:8-10.

³⁷⁰ Mat.13:36-43; Katar, *Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe*, 87.

³⁷¹ Mat.9:12-13; Mar.2:16-17; Luk.5:30-32.

³⁷² Mat.17:22-23; Mat.20:28; Mar.8:31.

³⁷³ Yu.20:22-23.

³⁷⁴ McBrien, *Catholicism*, 836-837.

³⁷⁵ Elç.2:1-4; Mehmet Katar, "Hıristiyan Bayramları Üzerine Bir Araştırma", *Dini Araştırmalar Dergisi* 3/9 (Haziran 2001), 22.

³⁷⁶ Elç.2:38.

³⁷⁷ Elç.3:22-23.

³⁷⁸ Katar, *Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe*, 88-89.

Hıristiyan cemaati, Yahya ve İsa Mesih tarafından ısrarla vurgulanan Tanrı'nın Krallığı'nın yakın olduğuna dair düşünceyi inançlarının merkezine almışlardır.³⁷⁹ Vaktinin her an gelebileceği inancıyla Tanrı'nın Krallığı'na hazır olunması gerektiğini düşünerek bu cemaat züht hayatını esas almış ve günahattan uzak kalmaya çalışmıştır.³⁸⁰

İlk bölümde ifade ettiğimiz üzere günahlar, insanın Tanrı'yla ilişkisinin bozulmasına neden olmakta ve çeşitli sıkıntılara sebebiyet vermektedir. Günaha bakışı bu şekilde olan ilk Hıristiyan toplumu, İsa Mesih'in yeniden gelişine kadar olan süreyi tövbe zamanı olarak değerlendirmişlerdir.³⁸¹ Dünyaya tamah edip tutkuların peşinden koşmak Tanrı sevgisine karşı görülmüş hatta Tanrı'ya düşmanlık olarak addedilmiştir.³⁸² İsa Mesih'in tövbe çağrısına uyanlar, tövbenin sembolü olarak vaftiz olmuşlardır. Dolayısıyla o dönemde tövbe, vaftiz şeklinde tezahür etmiştir.³⁸³ Onlar, vaftiz olanların vaftiz nurunu İsa Mesih'in dönüşüne kadar korumaları gerektiğine inanmışlardır.³⁸⁴ Zira Hıristiyanlıkta vaftiz olan kişi, İsa Mesih'in bedenini temsil eden Kilise'nin de bir mensubu haline geldiğinden mensuplardan birinin işlediği günah tüm cemaati etkilemektedir. Bundan dolayı ilk dönem Hıristiyanlığı, İsa Mesih'e inandıktan sonra günah işlendiği takdirde tövbeyi mümkün görmemiştir.³⁸⁵

Başlangıçta İsa Mesih ve taraftarlarının düşmanı olup yaşadığı vizyonla İsa Mesih'in takipçisi haline gelen Pavlus, öncelikle Yahudilere sonra da diğer milletlere tövbe çağrısında bulunmuştur.³⁸⁶ O, Yahudi şeriatına uyma zorunluluğunu ortadan kaldırarak Yahudi mezhebi görünümündeki bu hareketin farklı bir dine dönüşmesinin yolunu açmıştır. İsa Mesih'e imanın merkeze alındığı bu yeni dinde tövbe, Pavlus tarafından katı bir şekilde ele alınmıştır. O, vaftizden sonra günah işlenmesine kesinlikle karşı çıkmış ve bu şekilde günah işleyenlerin cehennem azabına uğrayacağını

³⁷⁹ 1Se.5:1-3; Yak.5:7-8; Va.3:3; Va.14:7; C. Ryder Smith, *Bible Doctrine of Salvation A Study of the Atonement* (London: The Epworth Press, 1941), 159-160.

³⁸⁰ Katar, *Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe*, 90.

³⁸¹ 2Pe.3:3-12.

³⁸² Yak.4:4; 1Yu.2:15-17.

³⁸³ Katar, "Tövbe", 41/287.

³⁸⁴ 1Ti.6:14.

³⁸⁵ Mar.9:42-48; W. Telfer, *The Forgiveness of Sins An Essay in the History of Christian Doctrine and Practice* (Philadelphia: Muhlenberg Press, 1960), 20; Hans Joachim Schoeps, *An Intelligent Person's Guide to the Religions of Mankind*, çev. Clara Winston - Richard Winston (London: Victor Gollancz, 1967), 265; Katar, *Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe*, 84, 91.

³⁸⁶ Elç.13:26; Elç.13:46-48; Mehmet Aydın, "Batı ve Doğu Hıristiyanlığına Tarihi Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27/1-4 (Ağustos 1985), 124.

söylemiştir.³⁸⁷ Kutsal Ruh'un yaşadığı Tanrı'nın tapınağı olarak insan,³⁸⁸ aynı zamanda İsa Mesih'in üyesi olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle kişinin fahiş işlerden uzak durması gerekmektedir.³⁸⁹ Bu anlayış doğrultusunda Pavlus, günaha düşenleri kurtarmayı değil onlarla arkadaşlığı kesmeyi³⁹⁰ veya onları alenen azarlamayı emretmektedir.³⁹¹ Bunun yanında Pavlus'un günah işleyenleri bir kardeş olarak uyardığı tavsiye ettiği görülmektedir.³⁹² Başta Pavlus olmak üzere havariler, tövbeyi çoğunlukla İsa Mesih'in öğretilerine davet etmek amacıyla kullanmış,³⁹³ önceleri günahsız bir Hıristiyan toplumu düşüncesiyle tövbe etmeye imkân tanımayan bir yaklaşım sergilemişlerdir. Ancak zamanla bu katı yaklaşım terk edilerek İsa Mesih'e inananların da günah işleyebilecekleri kabul edilmiştir.³⁹⁴

Geç dönemde yazılan Yeni Ahit bölümlerine bakıldığında günah konusundaki tavrın daha yumuşadığı görülmektedir.³⁹⁵ Hıristiyanların günahsız yaşamaları hedeflenmekle birlikte onların günah işleyebilecekleri de kabul edilmiştir.³⁹⁶ Bununla birlikte tövbeden daha sık bahsedilen bölümler mevcuttur.³⁹⁷

Yeni Ahit'in erken dönemde yazılan bölümleri ile geç dönemde yazılan bölümleri arasında farklılıkların olmasının bazı nedenleri vardır. Bu yazarların hemen tamamı İsa Mesih'in yanında bulunmayan ve kaynaklarını başka bir aracından alan kimseler oldukları için yazdıkları, İsa Mesih'in söyledikleriyle tamamen uyuşmamaktadır. Dolayısıyla yazarların yaşadıkları dönem, yazdıkları kitapları da etkilemiştir. İlk dönemlerde Mesihî beklenti kuvvetli olduğu için günaha imkân tanımayan bir anlayışla karşılaşılırken daha sonraki dönemlerde bu sürecin uzayabileceği anlaşılmış bununla birlikte Hıristiyanların da günah işleyebilecekleri gerçeğiyle karşı karşıya kalınmıştır.³⁹⁸ Ayrıca İsa Mesih'in

³⁸⁷ İbr.10:26-27; Şinasi Gündüz, *Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı* (İstanbul: Milet ve Nihal Yayınları, 2021), 257-258.

³⁸⁸ 1Ko.3:16.

³⁸⁹ 1Ko.6:15; Katar, *Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe*, 93.

³⁹⁰ 1Ko.5:1-9; 2Se.3:14; Tit.3:10.

³⁹¹ 1Ti.5:20-21.

³⁹² 2Se.3:14-15.

³⁹³ Elç.2:38; Elç.3:19.

³⁹⁴ Thomas Michel, *Hıristiyan Tanrı Bilimine Giriş* (İstanbul: Sak Ofset, 2012), 97-98; Schoeps, *An Intelligent Person's Guide to the Religions of Mankind*, 265-266; Katar, *Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe*, 94.

³⁹⁵ Telfer, *The Forgiveness of Sins An Essay in the History of Christian Doctrine and Practice*, 26, 30.

³⁹⁶ 1Yu.1:8-10.

³⁹⁷ Va.2:5; Va.2:16; Va.3:3; Va.3:19; Va.9:20-21; Va.16:11.

³⁹⁸ Alice Parmelee, *A Guidebook to the Bible* (London: English Universities Press, 1954), 93; Katar, *Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe*, 94-96.

günahkârlara olan yaklaşımı, onları geri getirmek için gösterdiği çaba üzerine düşünülmüş ve onun bu çabasının günahkârları Kilise'den uzaklaştırmakla örtüşmediği kabul edilmiştir. Böylece söz konusu anlayış yavaş yavaş değişmeye başlamıştır.³⁹⁹

2.3.3. KİLİSE BABALARI DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZE TÖVBE

Havarilerden sonraki dönemin en eski yazarı Romalı Clement'in (ö. 101) MS 96 yılı civarında yazdığı düşünülen Korintoslulara mektubunda tövbe konusundaki tavır değişikliğini görmek mümkündür. Bu mektupta günahın kalpleri katılaştırdığı ifade edilmektedir. Bu nedenle işlenen günahların itirafı ve bunlardan tövbe edilmesi istenmektedir.⁴⁰⁰ Bunun için günah işleyen Hıristiyanların Tanrı'nın iradesine boyun eğmeleri ve günahlarının affı için kefaretlere yerine getirmeleri gerekmektedir.⁴⁰¹ I. yüzyılın sonlarından itibaren günah gerçeği kabul edilmekle birlikte Kiliselerin üzerinde ortak kanaate vardığı bir tövbe anlayışı henüz söz konusu değildir.⁴⁰²

II. yüzyılın ortalarına doğru kaleme alınan Hermas'ın Çobanı adlı eserde vaftizin ardından tövbe edilebileceği dile getirilmiştir.⁴⁰³ Tıpkı vaftiz gibi o da bir defayla sınırlı olmakla birlikte ölümcül günah işleyenlere de açıktır. Tövbeden sonra ise kefaret uygulamalarının yerine getirilmesi gerekli görülmüştür. Kefaret uygulamaları, oruç başta olmak üzere sadaka vermek, dua etmek ve hayır işleri gibi çeşitli şekillerde gerçekleştirilmiştir.⁴⁰⁴

Başlangıçta vaftizden sonra tövbe etmeye imkân tanımayan katı bir doktrine sahip Akdeniz bölgesindeki Kiliseler, zamanla Roma Kilisesi'nin ikinci bir tövbeye imkân tanıyan tavrını benimsemeye başlamıştır. Söz konusu bölgeye bu anlayış İskenderiyeli Clement (ö. 215) ve Tertullian tarafından yayılmıştır.⁴⁰⁵ İskenderiyeli Clement, vaftizden sonra günah işlenmemesi gerektiğini ifade etmekle birlikte insanların buna uyamadıklarını belirtmektedir. Bu nedenle o, bir defaya mahsus olmak şartıyla tövbe

³⁹⁹ John Anthony McGuckin, *The Orthodox Church An Introduction to its History, Doctrine and Spiritual Culture* (Malden, MA-Oxford: Blackwell Publishing, 2008), 301.

⁴⁰⁰ Marc Madrigal, *Kilise Babaları* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2015), 9; W. K. Lowther Clarke (ed.), *The First Epistle of Clement to the Corinthians* (London: Macmillan Company, 1937), 77-78.

⁴⁰¹ Clarke, *The First Epistle of Clement to the Corinthians*, 80-81; E. Basil Redlich, *The Forgiveness of Sins* (Edinburgh: T&T Clark, 1937), 222-223; Fulbert Cayre, *Kilise Babaları'nın Tarihi ve Doktrinleri*, çev. Mehmet Aydın (Konya: Literatürk Academia, 2021), 1/63-64.

⁴⁰² Katar, *Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe*, 96-97.

⁴⁰³ Katar, "Tövbe", 41/287; Redlich, *The Forgiveness of Sins*, 227; McBrien, *Catholicism*, 837.

⁴⁰⁴ Dallen, "Penance, Sacrament Of", 11/68; Redlich, *The Forgiveness of Sins*, 230-233.

⁴⁰⁵ Telfer, *The Forgiveness of Sins An Essay in the History of Christian Doctrine and Practice*, 42, 45.

etmenin mümkün olduğunu kabul etmektedir. Bununla birlikte o, vaftizde olduğu gibi tam bir arınmanın gerçekleşeceğinden de emin değildir.⁴⁰⁶

Bu dönemde aleni itiraf ve kefarete uygulamaları bulunmaktadır. Aleni kefarete, özellikle irtidat, cinayet, sapkınlık ve zina gibi büyük günahlar söz konusu olduğunda gerçekleştirilmiştir. Böyle durumlarda günahkârın evharistiyaya katılımı engellenmiştir. Bazen ömür boyu sürebilecek kadar uzun ve ağır kefaretlerin verilmesi insanların ölüme yaklaşıncaya kadar tövbe etmeyi geciktirmelerine yol açmıştır. Daha hafif günahlar içinse oruç tutmak, sadaka vermek ve dua gibi kefaretlere verilmiştir.⁴⁰⁷

Aleni itiraf ve kefarete uygulamalarının bulunduğu bu dönemde Kilise, günahları affetme yetkisinin kendisinde bulunduğunu henüz dile getirmemiştir. Bu nedenle belli bir kefarete sistemi söz konusu değildir. Bu kefarete sistemini belirleyen ise Tertullian olmuştur.⁴⁰⁸ Tertullian, vaftizden sonra günah işlememeyi esas kabul etmekle birlikte ikinci bir tövbe imkânının var olduğunu savunmuştur. Bu doğrultuda o, tövbenin birtakım eylemlerle gösterilmesini beklemiştir. Bu nedenle Tertullian'a göre bir tövbe kârından beklenen çul ve küller içinde yatmak, kirli paçavralarla örtünmek, perhiz yapmak, gözyaşları içinde af dilemek gibi eylemlerde bulunmasıdır. Bunun yanı sıra tövbe kârı, din adamlarının ve din kardeşlerinin önünde diz çöküp onların şefaatinde istemlidir.⁴⁰⁹ Bu kefarete sistemini belirledikten bir süre sonra Montanizm⁴¹⁰ akımını benimseyen Tertullian, daha katı bir tövbe anlayışını savunmaya başlamıştır.⁴¹¹ Novatyalılarla⁴¹²

⁴⁰⁶ Redlich, *The Forgiveness of Sins*, 236-238; Telfer, *The Forgiveness of Sins An Essay in the History of Christian Doctrine and Practice*, 54-55; Katar, *Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe*, 98-99.

⁴⁰⁷ McBrien, *Catholicism*, 838; *Catechism of the Catholic Church*, 363.

⁴⁰⁸ Redlich, *The Forgiveness of Sins*, 236.

⁴⁰⁹ Tertullian, *Treatises on Penance: on Penitence and on Purity*, çev. William P. Le Saint (London: Longmans, Green and Co., 1959), 29-33; Redlich, *The Forgiveness of Sins*, 239-240; Telfer, *The Forgiveness of Sins An Essay in the History of Christian Doctrine and Practice*, 50.

⁴¹⁰ Montanizm, miladi ikinci yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'da Frigya bölgesinde ortaya çıkmış; Katolik Kilise'den farklı olarak piskoposların otoritesine değil de peygamberi söylemlere sahip kıyamet ideolojisi geliştiren esrik bir Hıristiyan tarikatıdır. bk. Turhan Kaçar, "Montanizm: Erken Kilise'de Çatışan Gelenekler", *Tarih İncelemeleri Dergisi* 17/1 (Haziran 2002), 40.

⁴¹¹ Tertullian, *Treatises on Penance: on Penitence and on Purity*, 41; Redlich, *The Forgiveness of Sins*, 240; Katar, *Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe*, 99-100.

⁴¹² Novatianizm, mürtetlerin Hıristiyanlığa geri kabul edilmelerini reddeden katı bir görüşe sahip, teolog Novatian'a bağlı olan ve Kilise tarafından sapkın kabul edilen erken bir Hıristiyan mezhebidir. bk. Hasan Darcan, "Üçüncü Yüzyıl Hıristiyanlığında Dinden Dönme Hadiseleri ve Novatianizm", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41 (Haziran 2015), 273.

birlikte Montanistler, Kilise'nin ve psikoposların büyük günahları affetme hakkının onların yetki alanı dışında olduğunu ilk reddedenler olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴¹³

Vaftizden sonra tövbe ile ilgili görüş belirten bir diğer kişi Origen'dir (ö. 253). Origen, vaftizden sonra günaha düşmenin mümkün olduğunu ve günahkâr kişinin tövbe edip gerekli kefaretlere yerine getirmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ölümcül günahlar için tek bir tövbe imkânının olduğunu söyleyen Origen, buna karşılık hafif günahlar için birden fazla tövbe imkânının olduğunu belirten ilk kişi olmuştur. Origen'in bu anlayışı önce Grek Kilisesi'ni ardından Latin Kilisesi'ni etkilemiştir.⁴¹⁴

Origen, bağlama ve çözüme yetkisinin İsa tarafından havarilere verildiğini onlardan da din adamlarına bu yetkinin geçtiğini kabul etmektedir. Buna karşın Kilise'nin günahları affetme yetkisini reddeden Origen, çoğu piskoposun bulunduğu makama uygun hareket etmediğini ve ölümcül günahları affetmeye kalkıştığını belirterek din adamlarının kimseyi affetmeye yetkili olmadıklarını da ifade etmektedir. Origen'e göre onlar, yalnızca itirafları dinleyip günahkâr kişilere nasihatte bulunabilirler. Ancak havariler gibi olan kişilerin günahları affetme yetkisi vardır. Böyle kişiler Tanrı'nın bağışladığı günahları bağışlar, bağışlamadıklarını ise bırakır.⁴¹⁵

Süreç Origen'in görüşleri doğrultusunda ilerlememiş ve Kilise, tövbe konusundaki otoritesini gittikçe artırmıştır. Yaşanan zulüm dönemlerinde irtidat edenler konusunda yetkinin nasıl kullanılacağı hakkında ise fikir birliğine varılamamıştır. Kartaca piskoposu Cyprian (ö. 258), yargılama yetkisinin din adamlarına ait olduğunu ve Kilise'ye dönmek isteyen mürtetlerin din adamlarının otoritesine itaat etmesi gerektiğini söylemiştir. Günahların kefaretlere tam olarak tespit edilebilmesi amacıyla Cyprian, işlenen günahların tüm detaylarıyla anlatılması gerektiğini belirtmiş ve günahların affedilmesini ağır kefaret uygulamalarına bağlamıştır. Kefaretleri yerine getiren kişileri affetmek ise piskoposların yetkisi altındadır. Kutsal Ruh'un tövbekâra yeniden verilmesinin bir işareti

⁴¹³ McBrien, *Catholicism*, 837; Darcan, "Üçüncü Yüzyıl Hıristiyanlığında Dinden Dönme Hadiseleri ve Novatianizm", 284.

⁴¹⁴ Telfer, *The Forgiveness of Sins An Essay in the History of Christian Doctrine and Practice*, 59-60; Redlich, *The Forgiveness of Sins*, 243.

⁴¹⁵ Origen, *Prayer: Exhortation to Martyrdom*, çev. John O'Meara (London: Longmans, Green and Co., 1954), 111-113; Redlich, *The Forgiveness of Sins*, 243-245; Telfer, *The Forgiveness of Sins An Essay in the History of Christian Doctrine and Practice*, 65-66.

olarak piskopos, elini tövbekârın başına koyarak onu affetmiş olur.⁴¹⁶ Bu uygulamalardan sonra tövbekârın evharistiyaya katılmasına izin verilir. Tüm bu gelişmeler III. yüzyılda tövbenin tamamen din adamlarının kontrolüne girdiğini göstermektedir. Bununla birlikte işlenen günaha uygun bir özür dilemeyi ifade eden kefareter de Kilise tarafından belirlenen bir ceza uygulamasına dönüştürülmüştür.⁴¹⁷

Tövbeyi sakrament seviyesine çıkartan Augustine, büyük günahların Kilise aracılığıyla bağışlanması gerektiğini söylemiştir. Ancak V. yüzyılın başlarında aleni itiraf uygulamasına ilk ciddi itiraz yine Augustine'den gelmiştir. Buna karşı çıkmasının nedeni ise aleni itiraf uygulamasının ortaya dökülen günahları basitleştirmesi ve tövbe etmek isteyenlerin itibarlarını kaybetme korkusuyla buna yanaşmamasıdır.⁴¹⁸ Nitekim sistemin halka açık ve son derece katı olmasından dolayı çoğu Hıristiyan aile vaftizi hayatlarının son dönemlerine kadar ertelemeye başlamıştır.⁴¹⁹

Augustine'in itirazına rağmen Kilise, aleni itiraf uygulamasına bir süre daha devam etmiştir. Hatta V-VII. yüzyıllar arasında işlenen günahlara göre standart kefareter belirlenmiştir. Tövbe konusunun bu şekilde dünyevi hukuk sistemine dönüştürülmesi halkta, kefareter yerine getirildiği takdirde günahlarının Tanrı tarafından affedileceği şeklinde bir kanaat oluşturmuştur. Kilise bu kanaati değiştirmek için insanlara günahlarının affedildiğini düşündürecek kadar zor ve uzun olan kefareter süresini azaltmıştır.⁴²⁰ VII. yüzyıla gelindiğinde aleni tövbe, Lent dönemindeki bir ayın haline gelmiş ve kırk günlük bir uygulamaya dönüştürülmüştür.⁴²¹

Aleni itiraf ile ilgili bu gelişmeler devam ederken bir taraftan V. yüzyılda Keltlerin başlattığı gizli itiraf uygulaması söz konusudur. Bu uygulamada günahkâr kişi öncelikle piskopos ya da papaza giderek özel olarak itirafta bulunur. Daha sonra her ikisi de kiliseye gidip dua ederler. Günahkâr kişi oruç tutarak tövbesini tamamlar. Halka açık olarak ceza çekmeyi gerektirmeyen ve yıllarca sürmeyen bu yeni uygulama, Avrupa'ya VII.

⁴¹⁶ Telfer, *The Forgiveness of Sins An Essay in the History of Christian Doctrine and Practice*, 66-70; Schoeps, *An Intelligent Person's Guide to the Religions of Mankind*, 265; Redlich, *The Forgiveness of Sins*, 250.

⁴¹⁷ Erbaş, *Hıristiyanlıkta İbadet*, 189; Katar, *Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe*, 103.

⁴¹⁸ Redlich, *The Forgiveness of Sins*, 258; Telfer, *The Forgiveness of Sins An Essay in the History of Christian Doctrine and Practice*, 81, 90; Katar, *Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe*, 103-104.

⁴¹⁹ McGuckin, *The Orthodox Church An Introduction to its History, Doctrine and Spiritual Culture*, 302.

⁴²⁰ Telfer, *The Forgiveness of Sins An Essay in the History of Christian Doctrine and Practice*, 82.

⁴²¹ Redlich, *The Forgiveness of Sins*, 259; Katar, *Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe*, 104.

yüzyıldan sonra misyoner olarak giden Kelt keşişleri aracılığıyla girmiştir.⁴²² Böylelikle söz konusu uygulama yavaş yavaş Batı Kiliselerine de yayılmış ve XII. yüzyıldan sonra asıl tövbe uygulaması haline gelmiştir.⁴²³ Bir diğer değişim ise vaftizden sonra bir defaya mahsus tövbe imkânı tanınmasında gerçekleşmiştir. IV. ve VII. yüzyıllar arasında Kilise'nin tavrının gittikçe yumuşamasıyla birlikte birden fazla tövbeye fırsat tanınmıştır.⁴²⁴ Birden fazla tövbenin benimsenmesinden sonra 1215 yılında IV. Lateran Konsili'nde her Hıristiyanın yılda en az bir kere Paskalya döneminde tövbe etmesi kararı alınmıştır.⁴²⁵

Yaşanan bir diğer gelişme ise, aleni kefarete (public penance) olarak bilinen tövbe uygulamasının VI. yüzyılın sonunda, günah itirafı (confession) olarak anılmaya başlanmasıdır. Vaftizden sonra yalnızca bir defa tövbe edilmesi şeklindeki aleni kefarete uygulaması Batı'da IV. Lateran Konsili'nde alınan kararlarla resmen sona ermiştir.⁴²⁶

XI. ve XIV. yüzyıllar arasında tövbe uygulamasında birtakım değişiklikler olmuştur. Bunlardan ilki, tövbenin artık pişmanlık, itiraf, kefarete ve bağışlanma aşamalarından oluşmasıdır. İkincisi, günah itirafı başlangıçta yeterli kefaretin uygulanmasını sağlamaya yöneliktir. Ancak zamanla itirafın tövbe uygulamasında bizzat tesiri olduğu düşünölmeye başlandı. Bu nedenle söz konusu döneme baktığımızda günahları bir rahibe itiraf etmenin gerekliliğine dair argümanlar geliştirildiğini görmekteyiz. Bir diğer gelişme ise, Abelard (ö. 1142) ve Peter Lombard'ın (ö. 1160) yazılarında kalbî dönüşüme yani pişmanlığa doğru bir değişimin söz konusu olmasıdır. Buna göre günahkâr gerçekten pişman olduğu takdirde itiraftan önce de günahı bağışlanacaktı. Pişmanlık konusundaki bu yeni vurgu

⁴²² *Catechism of the Catholic Church*, 363; Telfer, *The Forgiveness of Sins An Essay in the History of Christian Doctrine and Practice*, 96-97; McBrien, *Catholicism*, 838-839.

⁴²³ Albert Houtin, "Hıristiyanlığın Kısa Tarihi", çev. Abdurrahman Küçük, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25/3-4 (Aralık 1981), 448; Telfer, *The Forgiveness of Sins An Essay in the History of Christian Doctrine and Practice*, 98, 106.

⁴²⁴ Schoeps, *An Intelligent Person's Guide to the Religions of Mankind*, 265.

⁴²⁵ Karl Rahner - Herbert Vorgrimler, *Dictionary of Theology* (New York: Crossroad Publishing Company, 1985), "Penance, Sacrament of", 374; Francis Dvornik, *The Ecumenical Councils* (New York: Hawthorne Books, 1961), 54-55; Katar, *Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe*, 105; Erbaş, *Hıristiyanlıkta İbadet*, 190.

⁴²⁶ McBrien, *Catholicism*, 838.

oldukça belirgindir. Öyle ki Albigensianlar⁴²⁷ ve Waldensianlar⁴²⁸ rahibe itirafta bulunmanın herhangi bir etkisi olduğunu reddettiler ki bu görüş 1215'te gerçekleştirilen IV. Lateran Konsili'nde kınanmıştır.⁴²⁹

Dördüncü ve son değişim ise bir rahip tarafından affedilme konusunda gerçekleşmiştir. İlk dönemde bağışlanma, Kilise'nin tövbe uygulamalarının bir parçası olmadığından Orta Çağ yazarları arasında onun sakramentteki yeri tartışılmıştır. Ancak Thomas Aquinas zamanında pişmanlık ve itirafla birlikte o da sakramentin temel unsurlarından biri haline gelip gerekli olarak kabul edilmeye başlanmıştır.⁴³⁰

1439'da Ermenilerle birlikteliği sağlamak için düzenlenen Floransa Konsili'nde Thomas Aquinas'ın teolojisi kabul edilmiştir. Buna göre tövbe, pişmanlık, itiraf, kefaret ve bağışlanmadan oluşan bir sakrament olarak kabul edilmiştir. Bu sakramentin etkisi ise günahların bağışlanmasıdır. Reformcular ve bilhassa Luther bu öğretiyi reddetmiştir. Luther, tövbenin kutsallığını kabul etmesine rağmen tövbekârın işlerinin Tanrı'nın merhametine inanmaktan daha önemli görülmesinin tehlikeli olduğuna işaret etmiştir.⁴³¹

Trent Konsili (1545-1563), reformculara cevap olarak tövbenin vaftizden ayrı İsa Mesih tarafından kurulan bir sakrament olduğunu sunmuştur. Ayrıca vaftizin günahı ortadan kaldırdığı ancak insandaki günah temayülünün devam ettiği kabul edilmiştir. Bununla birlikte konsilde tövbenin pişmanlık, itiraf ve kefareten oluşan üç eylemi barındırdığı ve bağışlanmanın rahipler tarafından gerçekleştirileceği açıklanmıştır.⁴³² Ayrıca Tanrı'nın lütfunu elde etmek için bir şey yapmadıkları, O'nun lütfunun karşılıksız olduğu ve pişmanlık, günah itirafı gibi eylemlerin bu açıdan değerlendirilmesi gerektiği

⁴²⁷ Albigensianizm olarak da bilinen Katharizm, 12. ve 13. yüzyıllarda Kuzey İtalya ve Güney Fransa'da etkili olmuş ve Orta Çağ Avrupası'nı önemli ölçüde etkilemiş heretik bir Hıristiyan mezhebidir. bk. Merve Arslanbay, *Hıristiyan Albililere (Katharlara) Yönelik Haçlı Seferi: Sebepler, İbtidâ ve Akisler* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 10; Sean Martin, *The Cathars: The Most Successful Heresy of the Middle Ages* (New York: Thunder's Mouth Press, 2005).

⁴²⁸ Waldensianlar, Lyon'lu Valdo'nun tüm mal varlığından vazgeçerek vaizliğe başlamasıyla 12. yüzyılda kurulan, "bir lokma, bir hırka" anlayışıyla hareket eden ve heretik olarak kabul edilen bir Hıristiyan mezhebidir. bk. Feyza Uzunoğlu, *Orta Çağ Avrupası'nda Bir Düalist Heretik Hareket Olarak "Katarlar"* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 17-19; Y. Dossat, "Waldenses", *New Catholic Encyclopedia*, ed. Berard L. Marthaler vd. (Farmington Hills: Gale Research Inc., 2003), 14/607.

⁴²⁹ McBrien, *Catholicism*, 839-840.

⁴³⁰ McBrien, *Catholicism*, 840.

⁴³¹ McBrien, *Catholicism*, 840.

⁴³² Eternal Word Television Network (EWTN), *Fourteenth Session of the Council of Trent* (Erişim 19 Nisan 2024); Katar, *Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe*, 83.

açıklanmıştır.⁴³³ II. Vatikan Konsili'nde ise sakramentin amacı, Tanrı'nın merhametinden af dilemek ve günahlarıyla yaraladıkları Kilise'yle uzlaşmak olduğu ilan edilmiştir.⁴³⁴

2.4. MEZHEPLERİN TÖVBE ANLAYIŞI

2.4.1. KATOLİKLERE GÖRE TÖVBE

Katolik Kilisesi'nin en karakteristik özelliklerinden biri sakramentlere verdiği önemdir. Sakramentler arasında da tövbe sakramentinin önemli bir yeri vardır. Bu sakramentin İsa Mesih tarafından başlatıldığına inanılmaktadır.⁴³⁵ İsa Mesih, Tanrı'nın Egemenliği'nin yaklaştığını söyleyerek insanlara davette bulunmuştur.⁴³⁶ Onun ilk daveti bu dine inanmayanlara yönelik olmuştur. Böylece dine yeni giren bu insanların vaftiz aracılığıyla günahları bağışlanmış ve onlar yeni bir yaşama başlamışlardır. Ancak bu da tek başına yeterli değildir. Zira vaftiz asli günahı ve önceki tüm günahları temizlese de insan doğasındaki zayıflıkları, acizlikleri ve günaha olan temayülü yok etmez. Bu nedenle Aziz Ambrosius (ö. 397) biri vaftiz suyu diğeri de tövbe gözyaşlarıyla olmak üzere iki tövbe hareketinin var olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla Hıristiyanlara yönelik "Tövbe edin."⁴³⁷ şeklinde ikinci bir davet söz konusudur.⁴³⁸

Günah kişinin yalnızca Tanrı'yla değil Kilise'yle ilişkisinin de bozulmasına neden olduğundan günahların bağışlanması ve bu ilişkilerin yeniden tesis edilmesi için uygulanan tövbe sakramenti, Katolik Kilisesi'nde oldukça önemli bir yere sahiptir. İşlediği ciddi bir günahla Tanrı'yı rahatsız eden günahkâr, bir yandan da Kilise'nin kutsallığının lekelenmesine neden olur. Bu nedenle günahkârın yalnızca Tanrı'yla değil Kilise'yle de barışması gerekmektedir. Bu açıdan, Tanrı'yla ilişkisini yeniden kuran tövbeğin yine de bu sakrament vasıtasıyla Kilise ile yeniden uzlaşması gereklidir.⁴³⁹

⁴³³ Eternal Word Television Network (EWTN), *Decree Concerning Justification & Decree Concerning Reform* (Erişim 19 Nisan 2024).

⁴³⁴ The Holy See THS, *Reconciliation and Penance: Post-Synodal Apostolic Exhortation of John Paul II to the Bishops* (Erişim 02 Haziran 2024); McBrien, *Catholicism*, 840-841.

⁴³⁵ McBrien, *Catholicism*, 784.

⁴³⁶ Mar.1:15.

⁴³⁷ Mar.1:15.

⁴³⁸ McBrien, *Catholicism*, 835; *Catechism of the Catholic Church*, 358-359.

⁴³⁹ McBrien, *Catholicism*, 789.

Yalnızca Tanrı'ya yapılan dualarla günahlar bağışlanmaz. Bu nedenle günahların bağışlanması için bir rahibe itirafta bulunmak gerekmektedir.⁴⁴⁰

Katolik Kilisesi, tüm Hıristiyanların tövbe etmek konusundaki Yeni Ahit'te çeşitli yerlerde geçen ifadeleri tövbe sakramentine delil olarak göstermektedir.⁴⁴¹ Bunun yanında söz konusu sakramentin bizzat İsa Mesih tarafından kurulduğuna ve günahları bağışlama yetkisini havarilerine devrettiğine delil olarak sunulan bazı pasajlar da vardır. İncil'de geçen "Göklerin Egemenliği'nin anahtarlarını sana vereceğim. Yeryüzünde bağlayacağın her şey göklerde de bağlanmış olacak; yeryüzünde çözeceğin her şey göklerde de çözülmüş olacak."⁴⁴² ifadeleri bunlardan ilkidir. Burada günahları bağışlama yetkisi İsa Mesih tarafından Petrus'a verilmiştir.⁴⁴³ Havarilerden sonra bu görevi devralan Papa, piskopos ve papazlara da bu yetkiyi vermektedir.⁴⁴⁴

Matta İncili'nin başka bir yerinde "Size doğrusunu söyleyeyim, yeryüzünde bağlayacağınız her şey gökte de bağlanmış olacak. Yeryüzünde çözeceğiniz her şey gökte de çözülmüş olacak."⁴⁴⁵ ifadeleri geçmektedir.⁴⁴⁶ Katolikler (ve Ortodokslar) bu pasajı İsa Mesih'in havarilerine günahları bağışlama yetkisi verdiği, havarilerin halifeleri olarak papazların da buna yetkilerinin olduğuna delil olarak göstermektedirler. Yuhanna İncili'nde ise "Bunu söyledikten sonra onların üzerine üfleyerek, 'Kutsal Ruh'u alın!' dedi. Kimin günahlarını bağışlarsanız, bağışlanmış olur; kimin günahlarını bağışlamazsanız, bağışlanmamış kalır."⁴⁴⁷ ifadelerinin İsa Mesih tarafından havarilerine hitaben söylendiği rivayet edilmiştir.⁴⁴⁸

Yukarıdaki pasajlarda yer alan bağlama ve çözme kavramları yorumlanırken, Matta 16'da Petrus'a verilmiş olan anahtarın gücü ve Matta 18'de diğer havarilere verildiğinden bahsedilen gücün içerisine "günahları affetme gücü" anlamına gelen bir husus da dahil edilmektedir.⁴⁴⁹ Bu iki kavram, topluluktan atılacak kişileri Tanrı'nın da reddedeceği,

⁴⁴⁰ Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 203.

⁴⁴¹ Mat.3:1; Mat.4:17; Mat.3:8; Luk.3:3; Luk.5:32; Luk.13:5; Elç.8:22; Elç.17:30.

⁴⁴² Mat.16:19.

⁴⁴³ Erbaş, *Hıristiyanlıkta İbadet*, 187-188; J. M. Jacobs, "Disputation on Indulgences", çev. J. M. Jacobs, *Works of Martin Luther with Introductions and Notes* (Philadelphia: A. J. Holman Company, 1915), 1/20.

⁴⁴⁴ *Catechism of the Catholic Church*, 368.

⁴⁴⁵ Mat.18:18.

⁴⁴⁶ Erbaş, *Hıristiyanlıkta İbadet*, 188-189.

⁴⁴⁷ Yu.20:23.

⁴⁴⁸ Erbaş, *Hıristiyanlıkta İbadet*, 188-191.

⁴⁴⁹ Erbaş, *Hıristiyanlıkta İbadet*, 188.

topluluğa alınacak kişilerin Tanrı tarafından kendi birliğine kabul edileceği anlamına gelmektedir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, tövbe sakramenti yalnızca Tanrı'yla değil Kilise'yle de barışmayı sağlar. Dolayısıyla ikisinin birbirinden ayrılması söz konusu değildir.⁴⁵⁰

Günahkâr kişi tarafından gerçekleştirilmesi gereken üç aşamalı bir tövbe süreci vardır. Bunlardan ilki olan pişmanlık, kişinin işlediği günahtan ötürü içinde hissettiği rahatsızlıkla bir daha günah işlememeye karar vermesidir. Eğer pişmanlık Tanrı sevgisinden kaynaklanıyorsa mükemmel pişmanlık adını alır ve bu tür pişmanlık küçük günahların bağışlanmasını sağlar. Kişi, mümkün olan en kısa zamanda günah çıkartmaya gitmeye karar vermişse ölümcül günahları da bağışlanır. İşlenen günahın çirkinliğinden ya da cehennemlik olma korkusu gibi korkular nedeniyle duyulan pişmanlığa ise kusurlu pişmanlık denir. Bu tür pişmanlık kendiliğinden ağır günahların bağışlanmasını sağlamasa da tövbe sakramentiyle bu gerçekleştirilebilir.⁴⁵¹

Günahkâr tarafından gerçekleştirilmesi gereken bir diğer adım günah itirafıdır ki bu tövbe sakramentinin temel bir bölümüdür. Günah itirafı eksiksiz ve açık bir şekilde samimi olarak yapılmalıdır. Kişi, günahlarını itiraf ettiğinde bunların sorumluluğunu üstlenir ve yeni bir hayata başlar.⁴⁵² Kilise, her insanın yılda en az bir defa farkında olduğu büyük günahları itiraf etmesi gerektiğini söylemektedir.⁴⁵³ Kişiler büyük günah işledikleri takdirde komünyon alamazlar. Çocukların da ilk komünyonlarını almadan önce günah itirafında bulunmaları gerekmektedir. Zorunlu olarak görülmesi de hafif günahların da günah çıkartma esnasında söylenmesi Kilise tarafından şiddetle tavsiye edilmiştir. Böyle yapıldığında insanın kötü eğilimleriyle mücadele etmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir. İşlenen günahlar günah itirafıyla tam olarak affedilmeyebilir. Günah itirafının yanında başka dualar ve hayır işleri de yapılmalıdır. Bununla birlikte kişi endüljans almaya çalışmalıdır.⁴⁵⁴

⁴⁵⁰ *Catechism of the Catholic Church*, 363.

⁴⁵¹ Fatma Demirörs, "Dinlerde Arınma ve Kefaret", *Din ve Bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 5/1 (Haziran 2022), 36; *Catechism of the Catholic Church*, 364-365.

⁴⁵² Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 204.

⁴⁵³ Ömer Faruk Harman, "Katoliklik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/58; *Catechism of the Catholic Church*, 365.

⁴⁵⁴ Thomas J. O'Brien, *An Advanced Catechism of Catholic Faith and Practice* (Chicago: D. H. McBride & Company, 1901), 114; Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 204; *Catechism of the Catholic Church*, 366.

Günah itirafı, günahların silinmesini sağlasa da günahın sebep olduğu tüm sorunlara çözüm olmaz. Bu nedenle günahkârın ruhsal sağlığına kavuşabilmesi adına günahlarının kefareti ödemesi gerekmektedir. Ceza olarak da adlandırılan bu kefaret papaz tarafından günahkârın durumu dikkate alınarak, işlenen günahın cinsine ve önemine bakılarak karar verilmektedir. Dua, bağış, hayır işi ve bir şeylerden yoksun kalma gibi cezalar verilebilir.⁴⁵⁵

Tövbe sakramentiyle bağlantılı olan bir diğer husus endüljans meselesidir. Bir kişinin tövbe etse bile işlediği günahın dünyada ya da arafta bir cezası olması gerektiği inancı Katolik Kilisesine has bir terim olan endüljans kavramıyla ifade edilmektedir.⁴⁵⁶ Sözlük anlamı “bağışlama” olan endüljans kelimesi, Latince “ingulgentia”dan gelmektedir. Endüljans, Tanrı tarafından bağışlanan günahların dünyevi cezalarının kısmen ya da tamamen bağışlanması anlamındadır.⁴⁵⁷ İsa Mesih’in, azizlerin ve din adamlarının fazilet ve şefaatleri aracılığıyla insanları günahlarının sonuçlarından kurtarmaya dayalı bu anlayış zamanla Kilise tarihinde önemli hale gelmiştir.⁴⁵⁸

Katoliklere göre, günahların itiraf edilmesinden sonra ebedî olan cezalar Tanrı tarafından affedilir. Ancak bir de geçici cezalar vardır ki bunlar günahın dünyadaki veya araftaki cezasını ifade eder. Geçici cezaların affi her zaman söz konusu olmaz. Nitekim Davud, Rabb’e karşı günah işlediğini söylediğinde peygamber Natan ona Rabb’in onun günahlarını bağışladığını ancak doğan çocuğunun öleceğini söylemiştir.⁴⁵⁹ Görüldüğü üzere Davud’un pişmanlığı nedeniyle Tanrı onu bağışlamıştır. Ancak suçun neticesinde ortaya çıkan ceza için ödemesi gereken bir bedel mevcuttur. Geçici cezaların kaldırılması için dua, oruç ve çeşitli yardım faaliyetleri gibi maddi ve manevi merhamet davranışlarında bulunmak gerekmektedir. Manevi merhamet davranışları yedi adettir ve günahkârları uyarmak, cahilleri eğitmek, kararsızlara yardımcı olmak, üzgünleri teselli etmek, sabırlı davranmak, kendine yapılan tüm haksızlıkları affetmek, ölümler ve yaşayanlar için dua etmekten oluşur. Maddi merhamet davranışları da yedi adettir ve açları doyurmayı, susuzlara su vermeyi, elbisesi olmayanları giydirmeyi, esirlerin

⁴⁵⁵ *Catechism of the Catholic Church*, 366-367.

⁴⁵⁶ Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 115.

⁴⁵⁷ Harman, “Endüljans”, 11/209.

⁴⁵⁸ Ali Erbaş, *Hristiyanlıkta Reform ve Protestanlık Tarihi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2022), 21.

⁴⁵⁹ 2Sa.12:13-14.

fidyesini ödemeyi, evsizlere barınak sağlamayı, hastaları ziyaret etmeyi ve ölüleri gömmeyi içerir.⁴⁶⁰

Endüljans, Matta İncili'ndeki "Göklerin Egemenliği'nin anahtarlarını sana vereceğim. Yeryüzünde bağlayacağın her şey göklerde de bağlanmış olacak; yeryüzünde çözeceğin her şey göklerde de çözülmüş olacak."⁴⁶¹ ifadelerine dayandırılmaktadır.⁴⁶² Kefaretin cezasını hafifleten ya da kaldıran endüljans, kişinin liyakatına değil bağışlanmak için gerçekleştirdiği eylemlere ve Tanrı'nın inayetine bağlıdır.⁴⁶³ Bununla birlikte yaşayan insanların yanında ölümlere de endüljans verilebilmesi anlayışı kabul edilmektedir.⁴⁶⁴

Endüljans, tövbe sakramentinin tarihi süreçteki gelişiminden doğmuştur. VI. ve VII. yüzyıllara kadar olan umumi tövbe döneminde günahların bağışlanması konusunda zahmetli ve ağır işleyen bir süreç söz konusuydu. Günahın Tanrı katında oluşturduğu suç ile dünyevi cezası birbirinden tam olarak ayrılmamıştı. Tövbe sakramenti günahın tamamen affedilmesini hedefliyordu. Suç ve cezanın birbirinden iyice ayrılması, VII. yüzyıldan XI. yüzyıla kadarki süreçte ferdi tövbenin yaygınlaşmasıyla gerçekleşmiştir.⁴⁶⁵

XI. ve XII. yüzyıllarda uygulanmaya başlanan endüljansın meşruiyeti XIII. yüzyılda teologlar tarafından kabul edilmiştir. Bu tarihten itibaren endüljanslar tövbe uygulamasından ayrılıp papalara devredilmiştir.⁴⁶⁶ Bununla birlikte piskoposlar da kısmî endüljans verebilmektedir.⁴⁶⁷ Önceleri günahların bağışlanmasına yönelik dinsel bir ritüel olarak algılanan endüljans, sonraki dönemlerde kilise ve rahiplere maddi kazanç sağlayan bir uygulamaya dönüşmüştür. Papalık sarayında görkemli ve savurgan bir yaşam sürülmesi, papanın politik alanda etkin olmak için paraya ihtiyaç duyması ve papanın şahsi sorunları için gerekli olan bütçe için en uygun araç olarak endüljans görülmüştür. Bu doğrultuda günah bağışlama uygulaması üzerinde birtakım değişikliklere gidilmiştir. Önceki günah bağışlama prosedürüne göre günahın dünyevi

⁴⁶⁰ Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 205; O'Brien, *An Advanced Catechism of Catholic Faith and Practice*, 110; Philip Schaff, *History of the Christian Church* (Grand Rapids: Christian Classics Ethereal Library, 2002), 7/85.

⁴⁶¹ Mat.16:19.

⁴⁶² Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 206.

⁴⁶³ Erbaş, *Hıristiyanlıkta İbadet*, 192.

⁴⁶⁴ Jacobs, "Disputation on Indulgences", 1/20; *Catechism of the Catholic Church*, 370.

⁴⁶⁵ Harman, "Endüljans", 11/210.

⁴⁶⁶ Erbaş, *Hıristiyanlıkta Reform ve Protestanlık Tarihi*, 21.

⁴⁶⁷ Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 207.

kefareti olarak uygulanan tesbih çekme, perhiz, sadaka gibi ibadet ve bedellerin yerine artık kiliseye para verme uygulaması başlatılmıştır. Böylelikle tövbeyle alakalı yapılan eylemlerin yerine Kilise'nin aracılığı ve endüljans zorunluluğu getirilmiştir. Rahmet ve bağışlanma için gerekli olan ibadet ve dualara ise pek gerek duyulmamıştır.⁴⁶⁸

İki tür endüljans bulunmaktadır. Bunlardan tam endüljans bütün küçük günahlara kefaret olurken kısmi endüljans ise sadece bir kısmına kefaret olmaktadır. Kısmi endüljans için günah itirafının yanında okunması gereken bazı dualar bulunmaktadır. Tam endüljansta ise komünyon ayinine katılmak, papalığa ait bir dileği yerine getirmek gibi durumlardan birinin kişi tarafından yerine getirilmesi gerekmektedir. Kısmi endüljanslar kırk günlük, üç yüz günlük ya da bir yıllık olabilmektedir.⁴⁶⁹

Tanrı huzurunda günahların maddi cezası olarak uygulanan endüljans, Orta Çağ boyunca papalar ve piskoposlar için büyük gelir kaynağı olmuştur. Bilhassa Luther gibi reformcuların karşı çıkmasına rağmen endüljans uygulanmaya devam etmiştir. Hıristiyanlıkta günahları bağışlama uygulamasında Tanrı ile günahkâr arasında aracılık eden rahiplerin varlığı bu uygulamanın sömürüye açık hale gelmesine neden olmuştur.⁴⁷⁰

2.4.2. ORTODOKSLARA GÖRE TÖVBE

Ortodokslar da Katolikler gibi tövbe sakramentini kabul ederler. Ortodokslara göre tövbe, vaftiz sakramentine katılmak kadar gereklidir. Çünkü vaftiz kişiyi vaftizden önce işlediği günahlardan kurtarıırken tövbe ise vaftizden sonra işlenen günahlardan arındırır.⁴⁷¹ Vaftizden sonra işlenen günahları temizlemesi nedeniyle tövbe sakramenti ikinci vaftiz olarak adlandırılmaktadır.⁴⁷² Katolikler gibi Ortodoksluğa bağlı Hıristiyanlar

⁴⁶⁸ Hakan Olgun, "Katolik Kilisesi'nin Endüljans Uygulaması ve Protestan Reformuna Etkisi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/18-19 (Ocak 2005), 332-333; Erbaş, *Hıristiyanlıkta Reform ve Protestanlık Tarihi*, 20; Jacobs, "Disputation on Indulgences", 1/17-18.

⁴⁶⁹ Hayriye Buşgüt, *Katoliklikten Protestanlığa Luteran Reform ve Heretikler* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 86; Erbaş, *Hıristiyanlıkta İbadet*, 193; Olgun, "Katolik Kilisesi'nin Endüljans Uygulaması ve Protestan Reformuna Etkisi", 330-331; Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 207.

⁴⁷⁰ Erbaş, *Hıristiyanlıkta İbadet*, 192-193; Olgun, "Katolik Kilisesi'nin Endüljans Uygulaması ve Protestan Reformuna Etkisi", 328-329.

⁴⁷¹ Ortodokslar Topluluğu OT, *Günah İtirafına Hazırlananlar İçin Bir Kılavuz* (Erişim 03 Haziran 2024).

⁴⁷² Demirci, *Bir Hıristiyan Mezhebi Olarak Ortodoksluğun Teolojisi*, 55.

da işledikleri günahıtan ötürü duydukları pişmanlıklarını dile getirmekte ve bir daha aynı günaha düşmemeye gayret göstermektedirler.⁴⁷³

Ortodokslar Katolikler gibi yılda en azından bir kez günah çıkarmayı tavsiye ederler.⁴⁷⁴ Çocuk iyi ile kötüyü ayırt etmeye, günahın ne olduğunu anlamaya başladığı andan yani muhtemelen altı yedi yaşından itibaren tövbe uygulanmaya başlanır.⁴⁷⁵ Rahibin kendisine itiraf edilenleri başkalarına anlatması kesinlikle yasaktır. Rahip, günahları affetmesinin yanında birtakım manevi nasihatler de verir. Bu durum tövbe sakramentinin ruhun iyileşmesi için bir tedavi işlevi görmesini sağlar.⁴⁷⁶

Ortodokslukta itirafta bulunma sıklığı ülkeden ülkeye cemaatten cemaate değişen bir durumdur. Genel olarak çoğu Ortodoks, hastalık ya da herhangi bir sıkıntı durumunda günah itirafında bulunmaya ihtiyaç duyardı. Bütün cemaatler en azından Büyük Perhiz döneminin sonunda Paskalya zamanına yakın bir vakitte itirafta bulunmayı şiddetle teşvik ederler. Slav ayin geleneğinin birçok yerinde geçerli olmasına rağmen, her evharistiyadan önce itiraftan gerçekleştirilmesi söz konusu değildir. Kişi, en doğru zamanı bulmak için rahiple ve manevi anne ya da babasıyla bu konuyu görüşür. En nihayetinde tövbe ve evharistiya sakramentleri, kurtuluşa ulaşmanın farklı yönleri olarak birbirine bağlı uygulamalardır.⁴⁷⁷

Ortodokslukta kökenini eski manastır geleneğinden alan ve bugün hala devam eden şöyle bir uygulama da mevcuttur. İnananlar kalplerinin sınırlarını günah itirafındakine benzer şekilde kadın ya da erkek bir manevi baba ya da anneye anlatabilirler. Söz konusu manevi anne/baba eğer atanmış biri değilse yine de kendisiyle görüşen kişiyi görüşmeden sonra bir rahibe gidip günah çıkartması ve ardından evharistiyayı alması için yönlendirir. Bu kişilerin manastıra bağlı olması gerekmez. Onlar, Hıristiyanlığa derinden bağlı,

⁴⁷³ Kürşat Haldun Akalın, “Hıristiyanlığa Aktarılmış Ritüeller Olarak İsis Kültündeki Vaftiz ve Günah Çıkartma Ayinleri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (Aralık 2014), 49.

⁴⁷⁴ Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 205.

⁴⁷⁵ Demirci, *Bir Hıristiyan Mezhebi Olarak Ortodoksluğun Teolojisi*, 55.

⁴⁷⁶ Timothy Ware, *Ortodoks Kilisesi Doğu Hıristiyanlığına Giriş*, çev. Mehmet Katar - Arif Gören (Ankara: Eskiye Yayınları, 2019), 322-323.

⁴⁷⁷ McGuckin, *The Orthodox Church An Introduction to its History, Doctrine and Spiritual Culture*, 305-306.

manevi yaşamın ileri yollarına vakıf, bilge kişilerdir. Bu hizmete de Tanrı tarafından birtakım işaretler aracılığıyla çağrılmışlardır.⁴⁷⁸

2.4.3. PROTESTANLARA GÖRE TÖVBE

16. yüzyıldaki reform hareketiyle Roma Katolik Kilisesi'nden ayrılan Protestanlık, Katolik Kilisesi'nin başındaki papa ve ruhban sınıfının yetkilerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaları ve halkın üzerinde bir hegemonya kurmaları temelinden hareket etmiştir. Bu doğrultuda Katolik Kilisesi'nin istismar ettiği konulardan biri günah bağışlama süreciyle alakalıdır.⁴⁷⁹

Wittenberg Kilisesi'nin kapısına astığı doksan beş maddelik tezinin ilkinde Martin Luther, önemli bir noktayı vurgulamaktadır: “Rabbimiz ve Efendimiz ‘tövbe edin’ derken inananların bütün hayatlarının bir tövbe olmasını arzu etmektedir.” Bu ifadeyle hem samimi bir üzüntüyle günahattan uzak kalmak hem de yürekte imanla Tanrı'ya dönmek kastedilmektedir. Dolayısıyla Luther, gerçek tövbeyi tövbe sakramentinden ayırır ve onu dışsal eylemlerden ziyade içsel bir durum olarak kabul eder. Yine de Luther, bunun tamamen içsel bir pişmanlık durumu olmadığını, birtakım bedensel çilelerin de söz konusu olması gerektiğini söylemiştir.⁴⁸⁰

Protestanlara göre bir Hıristiyan, günahlarının farkında olup bundan pişmanlık duyarsa, Tanrı'dan bağışlanma dilediği takdirde günahlarını Tanrı adına bağışlamaya hiç kimse yetkili olamaz. Onlar Baba'nın yanında tek aracı olanın İsa Mesih olduğuna inanırlar.⁴⁸¹ Yaratan ve yaratılan arasında kalbî bir bağlantı olduğu gerekçesiyle duanın ana dilde yapılması gerektiğini kabul ederler.⁴⁸²

Oruç tutmak, iyi davranışlarda bulunmak gibi eylemlerin de suçu affettireceği düşüncesi yanlış kabul edilmektedir. Luther'e göre iyi davranışlar yapılmadan önce günahlar affedilmelidir. Yani kişi, suçunun bağışlanması için yaptığı eylemlere güvenmek yerine Tanrı'nın merhametine güvenmelidir. İyi davranışların suçu

⁴⁷⁸ McGuckin, *The Orthodox Church An Introduction to its History, Doctrine and Spiritual Culture*, 303; Ware, *Ortodoks Kilisesi Doğu Hıristiyanlığına Giriş*, 324.

⁴⁷⁹ Hakan Olgun, “Protestanlık”, *Yaşayan Dünya Dinleri*, ed. Şinasi Gündüz (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016), 121.

⁴⁸⁰ Eliade - Couliano, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, 149; Schaff, *History of the Christian Church*, 7/91.

⁴⁸¹ Erbaş, *Hıristiyanlıkta İbadet*, 191.

⁴⁸² Orhan Seyfi Yüceltürk, “Katolik, Ortodoks ve Protestan Mezhepleri Arasındaki Farklar”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1983), 421.

affettireceğine inanmak yerine suçun affedilmesinin iyi davranışlarda bulunmaya imkân tanıyacağı kabul edilmelidir.⁴⁸³

Martin Luther, günah itirafında ilahi vaat ve iman olmak üzere iki unsurun varlığını gerekli görür. Günahkâr kişi, günahlarının gerçekten bağışlandığına inandığı takdirde bu sakrament işe yarar. Bu açıdan sakramentin işe yaraması imanın varlığına bağlıdır. Günahın bağışlanmasını sağlayan da sakrament değil imandır.⁴⁸⁴ Matta İncili'nde geçen İsa Mesih'in "Yeryüzünde bağlayacağın her şey göklerde de bağlanmış olacak; yeryüzünde çözeceğin her şey göklerde de çözülmüş olacak." ifadesi imanın işlevine ve ilahi vaadin gerçekleşeceğine işaret etmektedir. Günahkâr kişinin yeryüzünde affedilmesi gökte de affedilmiş olacağı anlamına gelmektedir. Bu nedenle İsa Mesih'in bu sözü ruhban sınıfına yetki verdiği anlamına gelmemekte, bu ibadetin ilahi vaat söylenerek icra edilmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Katolikler ise ilahi vaat ve imanı bir kenara atıp bunların yerine pişmanlık, günah itirafı ve kefareti koymuşlardır. Fakat Luther'e göre bunları da kendi işlerine geldiği şekilde kullanmışlardır.⁴⁸⁵

Luther, Katoliklerin öğretisinde ilahi vaat ve imanı önemsemeyip pişmanlığı ön plana çıkarmalarını eleştirmiştir. O, samimi bir pişmanlığın bu sakramentte oldukça önemli olduğunu ancak bu pişmanlıktan önce Tanrı'nın ceza ve mükâfat vadedine kesin olarak iman edilmesi gerektiğini söylemiştir. İman, kişinin yaptıklarının karşılığını görüp pişman olmasını, tövbe ettiğindeyse günahlarının bağışlanacağına inandığı için teselli bulmasını sağlar. Günahların bağışlanmasına neden olan unsur olarak iman, pişmanlık ve teselliden önce gelmelidir.⁴⁸⁶

Luther, günah itirafının gerekli olduğuna ve onu Tanrı'nın buyurduğuna inanmaktadır. Nitekim Kutsal Kitap'ta günah itirafının gerekliliğine dair pasajlar yer almaktadır.⁴⁸⁷ Rahibe yapılan gizli itiraf, Kutsal Kitap'a dayandırılabilir bir uygulama olmasa da Luther, bunu faydalı bulmaktadır. Ancak onu rahatsız eden şey Katolik din adamlarının bunu baskı ve para aracı olarak kullanmasıdır. Luther'e göre bütün Hıristiyanlar aynı zamanda birer rahip olduğu için o, günahların sadece rahiplere itiraf

⁴⁸³ Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 209.

⁴⁸⁴ Hakan Olgun, *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık* (İstanbul: Milet ve Nihal Yayınları, 2019), 194; Olgun, "Katolik Kilisesi'nin Endüljans Uygulaması ve Protestan Reformuna Etkisi", 340.

⁴⁸⁵ Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 209-210.

⁴⁸⁶ Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 210-211.

⁴⁸⁷ Mat.3:5-6; 1Yu.1:9-10.

edilmesine karşı çıkıp bu uygulamanın istenilen herhangi bir dindara itiraf edilerek gerçekleştirilebileceğine inanmaktadır. İlk dönem kilise uygulaması da Luther’i destekler mahiyettedir:

“Eğer kardeşin sana karşı günah işlerse, ona git, suçunu kendisine göster. Her şey yalnız ikinizin arasında kalsın. Kardeşin seni dinlerse, onu kazanmış olursun. Ama dinlemezse, yanına bir ya da iki kişi daha al ki, söylenen her şey iki ya da üç tanığın sözüyle doğrulansın. Onları da dinlemezse, durumu inanlılar topluluğuna bildir. Topluluğu da dinlemezse, onu putperest ya da vergi görevlisi say. Size doğrusunu söyleyeyim, yeryüzünde bağlayacağınız her şey gökte de bağlanmış olacak. Yeryüzünde çözeceğiniz her şey gökte de çözülmüş olacak.”⁴⁸⁸

Kişi günahlarını itiraf ettikten sonra rahip kendisine “Tanrı günahlarını affetsin.” der. Bundan sonra kişi günahlarının affedildiğine iman ederse günah itirafı gerçekleşmiş olur.⁴⁸⁹

Martin Luther’in tövbe sakramentiyle ilgili diğer eleştirisi kefaret konusundadır. O, Katoliklerin kefarete çok önem vermelerini, imana yer bırakmamalarını ve verilen kefaret cezalarını eleştirmiştir. Luther kefareti yeni bir yaşama kavuşmak olarak değerlendirmiştir. Bununla ilgili olarak ilk dönemde yeni bir yaşama kavuştuktan yani kefarettten sonra günahların bağışlandığına işaret etmiştir.⁴⁹⁰

Dinsel sömürü aracı olarak kullanılan endüljanslar, Protestan reformunun en önemli nedenleri arasında yer almaktadır.⁴⁹¹ Luther, endüljans aracılığıyla cezanın bağışlanmasının sağlanamayacağını, tam aksine Tanrı’ya değil de insanlara güvenerek hareket ettiklerinden dolayı insanları daha günahkâr hale getireceğini söylemiştir. Luther bu uygulamadan ötürü papayı ve onun yolundan gidenleri, hem heretik ve hırsızlar grubu olarak nitelemiş hem de bu şekilde birçok insanı saptırdıklarını ifade etmiştir.⁴⁹² Üstelik Luther’e göre endüljanslar yalnızca kefareti ortadan kaldırır. Kefaret, iyi eylemlerde

⁴⁸⁸ Mat.18:15-18.

⁴⁸⁹ Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 212-214.

⁴⁹⁰ Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 214-215.

⁴⁹¹ Olgun, “Katolik Kilisesi’nin Endüljans Uygulaması ve Protestan Reformuna Etkisi”, 328.

⁴⁹² Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 208-209; Olgun, “Katolik Kilisesi’nin Endüljans Uygulaması ve Protestan Reformuna Etkisi”, 339; Jacobs, “Disputation on Indulgences”, 1/22.

bulunmaya dayanır. Bir Hristiyan ise bunlardan muafiyet satın almaktansa söz konusu eylemleri yerine getirmeyi tercih eder.⁴⁹³

Tüm bunların yanında, Kilise'nin günah bağışlama anlayışına yönelttiği eleştirilere ve günah itirafına sadece sakramental bir değer vermesine rağmen bazı kaynaklarda Luther'in tövbe sakramentini kabul etmeye yakın olduğu görülmektedir. Luther'in şekilsel olarak bile Kilise'nin uygulamasından farklı olmayan bir günah itirafı öngördüğü kaynaklarda geçmektedir. Luther'in bu sakramenti onaylamasının sebebinin imanın fonksiyonuna dair yaptığı yoruma dayandığı düşünülmektedir. Çünkü ona göre, günah itirafının iki unsurundan biri olan Tanrı'nın vaadi, Matta 16:19'da geçen bağlama ve çözme hakkındaki ifadelerdir. Bu nedenle Luther'e göre günah itirafının hem bu vaade iman hem de günahkâr vicdanlara bir teselli olması bakımından bir manası söz konusu olabilir. Luther'in bu ikilemi karşısında günümüzde Lutheran teologlar bu konuda sessiz kalmakta ve günah itirafı bu kiliselerde nadiren uygulanmaktadır. Protestanlıkta ise tövbe bir sakrament olarak kabul edilmemektedir.⁴⁹⁴

John Calvin ise, sözlü itirafı kalbî nedametın işareti olarak görüp günah çıkarmayı bir sakrament haline dönüştürdükleri için Katolikleri eleştirmektedir. Tövbenin sakrament özelliklerine sahip olmadığını söyleyerek Calvin, görüşünü desteklemek için Augustine'den şu alıntıyı yapmıştır: “Görünür sakramentler, dünyevi insanlar için tespit edilmiştir; böylece bu insanlar sakramentleri izleyerek görünür şeylerden anlaşılır olanlara yükselirler.” Augustine sakramentte bir şeyin görüldüğünü ancak anlaşılın şeyin başka olduğunu ifade etmiştir. Görülen şey maddi form iken anlaşılın şey manevi sonuçtur. Oysa Calvin, tövbe sakramentinde maddi formun bulunmadığı görüşündedir.⁴⁹⁵

İlk dönemlerde yapılan genel tövbe uygulamasının Kilise için yararlı ve kutsal olduğunu söyleyen Calvin, bu uygulamanın canlandırılması gerektiğini söylemiştir. Sonraki özel tövbe uygulamasını ise daha az gerekli görmektedir. Bununla birlikte Calvin, Katoliklerin uyguladığı el koyma merasiminin Tanrı buyruğu değil, insan kaynaklı

⁴⁹³ Henry Charles Lea, *A History of Auricular Confession and Indulgences in the Latin Church* (Philadelphia: Lea Brothers & Co., 1896), 3/395.

⁴⁹⁴ Hakan Olgun, *Luther ve Reformu: Katolisizmi Protesto* (Ankara: Fecri Yayınları, 2001), 182-184; Williston Walker, *A History of the Christian Church* (New York: Charles Scribner's Sons, 1921), 345.

⁴⁹⁵ Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 215-216.

olduğu görüşündedir. Bu nedenle Tanrı'nın buyruğu olan diğer ritüellere göre tövbe sakramentinin konumu daha aşağıdır.⁴⁹⁶

Bu öncüllerden sonra Calvin tövbeyi bir sakrament olarak kabul etmemektedir. Bunun ilk nedeni olarak Calvin, Luther gibi ilahi vadin yokluğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte insanlar tarafından ortaya konan bir uygulama olduğu için sakrament olması mümkün değildir. Katoliklerin tövbe sakramentini ikinci vaftiz olarak nitelendirmesine karşı çıkararak Calvin, vaftizin günahla yok edilebileceği anlayışını reddeder. O, vaftizin hem dine giriş hem de tövbe sakramenti olduğunu ifade etmektedir.⁴⁹⁷

Romalılara Mektup'ta yer alan "Aklanma imanla olur, imanla aklanan yaşayacaktır." ifadesi ise kurtuluşun nasıl gerçekleşeceğine dair Protestan teolojinin temelini oluşturmuştur.⁴⁹⁸ Bu anlayışa göre iyi davranışlara gerek kalmadan yalnızca iman ile kurtuluş gerçekleşebilmektedir. İnsan doğasının düşünüş ile bozulmasından ötürü insanların irade ve erdemlerinin kurtuluş için yeterli olmadığı düşünülmektedir. Bu nedenle insanlar, kendi gayretleriyle değil ancak Tanrı'nın takdiriyle kurtuluşa ulaşabilmektedir.⁴⁹⁹ Bu anlayışla birlikte ruhban sınıfı aracılığıyla gerçekleştirilen ibadetlerin kurtuluşa ulaştırmayacağı sonucu doğmuştur.⁵⁰⁰

Protestan reformuyla birlikte şiddetli bir eleştiriye maruz kalan Katolik Kilisesi, başta endüljans olmak üzere din dışı uygulama ve sömürüleri gözden geçirmiş ve teolojik anlamı korunmakla birlikte endüljans uygulaması konusunda bazı hatalar yapıldığını kabul etmiştir. Maddi bir bedel karşılığında insanların hem kendileri hem de araftaki ruhlar için kurtuluşun papalık tarafından sağlanması anlayışı yerine birtakım dini ödev ve uygulamalar konulmuş, böylece eski klasik doktrin geri getirilmiştir.⁵⁰¹

2.5. TÖVBENİN UYGULANIŞI

Katolik ve Ortodoks Kiliseleri arasında birtakım farklılıklar dışında genel olarak tövbe sakramenti benzer şekilde uygulanmaktadır. Ancak örnek olması açısından biz

⁴⁹⁶ Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 216-217.

⁴⁹⁷ Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 217.

⁴⁹⁸ Rom.1:17.

⁴⁹⁹ Olgun, "Protestanlık", 122-124; Olgun, *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık*, 151-153.

⁵⁰⁰ Olgun, "Protestanlık", 130.

⁵⁰¹ Olgun, "Katolik Kilisesi'nin Endüljans Uygulaması ve Protestan Reformuna Etkisi", 340-341.

burada her iki Kilise'nin tövbe uygulamasını da ele aldık. Katolik Kilisesinde kişi, günah çıkarma hücrelerine girer ve dizlerinin üzerine çöküp istavroz çıkarır. Ardından şunları söyler: “Beni kutsa, peder! Yüce Tanrı'ya ve sana günah işlemiş olduğumu itiraf ediyorum.” Rahip ise “Günahlarımı doğru bir şekilde itiraf edebilmen için, Tanrı kalbinde ve dudaklarında olsun.” der. Tövbe etmek isteyen kişiyi selamlayıp takdis eden rahip, Kutsal Kitap'tan tövbe ile alakalı bölümler okuyarak kişiyi tövbe etmeye çağırır. Kişi en son ne zaman günah itirafında bulunduğunu ve kutsal komünyona katıldığını söyler. Ardından önce büyük günahlarını sonra da küçük günahlarını itiraf eder. İtiraf bittikten sonra kişi, rahibin tavsiyelerini dinler. Kişiye uygun bir ceza belirleyen rahip kişiyi affederken şöyle der:

“Yüce Tanrı sana merhamet etsin. O, Oğlunun ölümü ve dirilişi ile insanlara ilahi barışı sağladı, günahların affını gerçekleştirmek için Kutsal Ruh'u gönderdi. Yüce Tanrı, Kilise aracılığıyla, sana af ve huzur bağışlasın. Şimdi ben; Peder, Oğul ve Kutsal Ruh adına bütün günahlarımı affediyorum.”

Ardından kişinin günahlarını bağışlar. Şükran duası yapılarak tövbekarın takdis edilmesiyle günah itirafı tamamlanır.⁵⁰²

Ortodokslukta ise tövbekar, üzerinde haç, İsa ikonası ya da İncillerin olduğu bir masaya doğru yüzünü döner. Rahip ise masanın bir kenarında durur. Bu düzenleme yargılayanın rahip değil Tanrı olduğunu, rahibin ise Tanrı'ya vekillik eden bir şahit olduğunu ifade etmek içindir. Rahip, tövbekar adına çeşitli dualar okur:

“Ey peygamberin Natan aracılığıyla tövbekar Davut'un günahlarının bağışlanmasını sağlayan ve Menaşe'nin tövbe duasını kabul eden Kurtarıcımız Tanrı; şimdi de her zamanki nezaketinizle, işlediği tüm günahlardan tövbe eden ve yaptığı her şeyi gözden geçiren kulunuzu [Adı] kabul edin. Kusurları bağışlayan ve günahlara göz yuman sen. Çünkü sen Ya Rab dedin ki: Ben bir günahkarın ölmesini değil, kötülükten dönüp yaşamasını isterim ve yine dedin ki yetmiş yedi kere de olsa günahlar bağışlanmalıdır. Çünkü senin azametini kıyaslanamaz olduğu gibi, merhametinin de ölçülemez. Ama eğer bizim günahımızı damgalarsanız kim katlanabilir ki? Ama sen tövbe edenlerin Tanrısısın ve sana Baba'ya,

⁵⁰² O'Brien, *An Advanced Catechism of Catholic Faith and Practice*, 111-113; Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 204-205.

Oğul'a ve Kutsal Ruh'a şimdi, sonsuza dek ve çağlar boyunca yücelik atfediyoruz. Amin.”⁵⁰³

Sonra rahip, utanmaması, yaptığı her şeyi tereddüt etmeden anlatması için kişiyi teşvik eder ve günahlarını itiraf etmeye davet eder. Bunun üzerine tövbekâr, kalbini rahatsız eden tüm günahlarını itiraf eder. Anlayışlı bir şekilde dinleyen rahip, tövbekâra tavsiyelerde bulunur ve birtakım manevi uygulamalar önerir. Ortodoks Kilisesinde rahip, gerekli gördüğü takdirde dua etmek ya da oruç tutmak gibi bir kefarete uygulatabilir ancak bu şart değildir ve çoğu zaman da uygulanmaz. Bu kefarete, işlenen günahın cezası olarak değil, kişiyi bu günah hastalığından kurtarıcı bir şifa unsuru olarak görülmüştür. Bu nedenle Ortodokslukta itiraf, tövbekârın Tanrı sevgisi hakkında daha iyi bir anlayışa yönelmesine odaklanmıştır. Daha sonra rahip, bu itiraf uygulamasının tamamlandığını ifade etmek için genellikle tövbe eden kişiye, ilahi ayinlerin bir sonraki kutlamasında Kutsal Evharistiya'yı alması için bir onay verir. Tövbekâr dizlerinin üzerine çöker ve rahip *epitrachelion* adı verilen atkısını tövbekârın başına koyar ve tövbekâr kişi için bağışlama duasını okur. Uzlaşma lütfunu bahşeden bu duayı okurken rahip, elini tövbekârın başına koyar ve “Rabbimiz ve Tanrımız İsa Mesih, insanlığa olan sevgisinin lütfu ve şefkatiyle, tüm suçlarını bağışlasın çocuğum [İsim]. Ve değersiz bir rahip olan ben, onun bana verdiği güçle, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına tüm günahlarını affediyor ve seni bağışlıyorum” der. Slav usulünde “seni bağışlıyorum” şeklinde birinci şahıs olarak kullanılan bağışlama ifadesi Grek usulünde “Tanrı bağışlasın” şeklinde üçüncü şahıs olarak söylenmektedir.⁵⁰⁴

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere Ortodokslar ve Katolikler arasında günah itirafı konusunda bazı farklar bulunmaktadır. Örneğin Katolikler günah itirafını özel bir odada gerçekleştirirken Ortodokslarda genellikle kilisedeki ikonaların önünde bu sakrament gerçekleştirilmektedir. Bir diğer fark ise Katoliklerde günah itirafını dinleyen rahip oturur, günah çıkarana ise diz çöker. Buna karşılık Ortodokslarda rahip ve günah çıkarana kişi ayakta olur bazen de her ikisi de oturur.⁵⁰⁵

⁵⁰³ McGuckin, *The Orthodox Church An Introduction to its History, Doctrine and Spiritual Culture*, 302, 304; Ware, *Ortodoks Kilisesi Doğu Hıristiyanlığına Giriş*, 323.

⁵⁰⁴ McGuckin, *The Orthodox Church An Introduction to its History, Doctrine and Spiritual Culture*, 304-305; Ware, *Ortodoks Kilisesi Doğu Hıristiyanlığına Giriş*, 324.

⁵⁰⁵ Yüçetürk, “Katolik, Ortodoks ve Protestan Mezhepleri Arasındaki Farklar”, 417; Demirci, *Bir Hıristiyan Mezhebi Olarak Ortodoksluğun Teolojisi*, 55; Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 205.

Hıristiyanlıkta tövbenin kabulü konusunda Tanrı'yla birlikte Kilise de etkilidir. Gerçekleştirilen bu sakramentin neticesinde kişi kefaretlere uygun bir şekilde yerine getirdiğinde Kilise tarafından affedilmektedir. Kilise aracılığıyla elde edilen bu af vasıtasıyla Tanrı'nın da affi kazanılmaktadır.⁵⁰⁶ Hıristiyan inancına göre ölümcül günah tövbeyi imkânsız hale getirecek derecede kalbi karartsa da günahkârlara tövbe kapısı her daim açıktır.⁵⁰⁷ Tövbe samimi bir şekilde gerçekleştirildikten sonra Tanrı Kutsal Ruh'a küfredilmesi dışında en büyük günahları bile affeder. Çünkü İsa Mesih ona edilen küfrün affedilmeyeceğini ifade etmiştir.⁵⁰⁸ Eğer tövbe edilmezse ölümcül günah işleyen kişi ebedî azaba müstahak olur. Küçük günahın ise, dua ve hayır işleri sayesinde affi mümkündür.⁵⁰⁹

⁵⁰⁶ Tertullian, *Treatises on Penance: on Penitence and on Purity*, 11.

⁵⁰⁷ Tertullian, *Treatises on Penance: on Penitence and on Purity*, 28-29; Erbaş, *Hıristiyanlıkta İbadet*, 191.

⁵⁰⁸ Mat.12:31-32; Mar.3:28-29; Luk.12:10; Telfer, *The Forgiveness of Sins An Essay in the History of Christian Doctrine and Practice*, 10-12; Cayre, *Kilise Babaları'nın Tarihi ve Doktrinleri*, 1/56; Katar, *Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe*, 121-122.

⁵⁰⁹ Erbaş, *Hıristiyanlıkta İbadet*, 191.

SONUÇ

İlahi dinlerde günah ve tövbe konusu önemli bir yere sahiptir. Bu dinlerden biri olan Hıristiyanlığın günah algısına baktığımızda ise diğer iki ilahi dinden daha farklı bir anlayışla karşılaşmaktayız. Öncelikle Hıristiyanlıkta merkezi bir öneme sahip olan asli günah, bu dinin günaha bakışını ve buna bağlı olarak dini pratiklerini önemli bir şekilde etkilemiştir. İsa Mesih'in insanların günahına kefarete olarak çarmıhta kendini feda etmesi, yalnızca dini öğretilerden biri olarak değil, tüm Hıristiyanlığın etrafında şekillendiği bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda İsa Mesih'le birlik olmak ve vaftizle bu birliğe katılmak önemli pratikler olarak Hıristiyanlıktaki yerini almıştır.

Çalışmada incelenen asıl günah kategorisi ise fiili günahdır ki bu günah türü, kişilerin bizzat işledikleri günahları ifade eder. Fiili günah da kendi içinde ölümcül ve hafif günah olarak ikiye ayrılmaktadır. Hıristiyanlıkta yedi ölümcül günah adı verilen kibir, açgözlülük, şehvet, haset, oburluk, öfke ve tembellikten oluşan hususi bir günah kategorisi de mevcuttur. Diğer günahlara sebebiyet verdikleri için bu günahlara karşı çok dikkatli olunması gerektiği ifade edilmektedir. İsteyerek ve pişmanlık duymadan işlenen hafif günahlar insanı yavaş yavaş ölümcül günaha götüreceğinden hafif ya da ölümcül olduğuna bakılmaksızın tüm günahlardan uzak durulması gerektiğine dikkat çekilmektedir.

İsa Mesih'in günah konusundaki endişeleri çok önemli bir yer tutmaktadır. O, insanları günaha karşı sürekli olarak uyarılmış ve onun daveti insanları tövbeye çağırmak şeklinde gerçekleşmiştir. İsa Mesih'in tek bir günahkârı kurtarmanın bile çok büyük bir sevinç kaynağı olduğunu ifade etmesi, günah meselesinin Hıristiyanlıkta ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Hıristiyanlıkta günah meselesiyle bağlantılı olarak gündeme gelen bir diğer konu tövbedir. Günahı temizlemek ve tövbe etmek için gerçekleştirilen pek çok ritüel ve uygulama söz konusudur. Bunların bazıları Hıristiyanlıkta sakramentler olarak karşımıza çıkmaktadır. Vaftizin asli günahı temizleme, evharistyanın kişisel günahları temizleme, hastaları yağlama sakramentinin de günahları bağışlama özelliği bulunmaktadır. Bununla birlikte Hıristiyanlıkta günahlardan tövbe etmek denildiğinde akla gelen ilk uygulamanın tövbe sakramenti olduğunu söyleyebiliriz. Hıristiyanların işledikleri günahlar için Tanrı'yla ve Kilise'yle barıştıkları kutsal bir ayin olan tövbe sakramentinin kökeni İsa

Mesih dönemine kadar götürülmektedir. Bu sakrament, asırlarca süren çeşitli tartışmaların neticesinde bugünkü şeklini almıştır.

Hıristiyanlığın ilk yıllarına gidildiğinde tövbe, İsa Mesih'e iman etme şeklinde algılanmış, bu nedenle başta Pavlus olmak üzere havariler, İsa Mesih'in dönüşünün yakın olduğu düşüncesiyle tövbeye imkân tanımayan katı bir yaklaşım sergilemişlerdir. Tövbeyi geçerli görmeyen böyle bir ortamda tövbenin ne şekilde uygulanacağı da söz konusu değildir. Ancak İsa Mesih'in gelişi gecikmiş, bununla birlikte Hıristiyanların da günah işleyebilecekleri gerçeğiyle karşılaşmıştır. Üstelik İsa Mesih'in günahkârlar konusunda gösterdiği çabayla onları Kilise'den uzaklaştırmalarının bağdaşmadığı düşünülerek bu konudaki tutum yumuşatılmıştır.

Sonraki süreçte Hıristiyanlar vaftizden sonra günah işlenebileceği gerçeğiyle karşılaşınca günahkârlara bir defaya mahsus tövbe imkânı tanınmıştır. Ancak bunun ne şekilde gerçekleştirileceği ve din adamlarının bu konudaki yetkilerinin neler olduğu hemen netleşmemiştir. III. yüzyıldan itibaren ise tövbenin din adamlarının kontrolüne girdiği görülmektedir. Günümüze kadar süren çeşitli tartışmaların neticesinde yılda en azından bir defa olmak üzere Lent döneminde tövbe etme şartı getirilmiştir.

Görüldüğü üzere İsa Mesih'in döneceği düşüncesiyle tövbeye bile imkân tanımayan böylesi katı bir ortamdan Kilise aracılığıyla rahibe itiraf etmek suretiyle günahların bağışlandığı bir anlayışa doğru ciddi bir dönüşümle karşılaşmaktadır. İsa Mesih'in günah ve günahın bağışlanması konusundaki endişeleri açık olsa da günümüzdeki şekilde bir uygulamanın varlığını gösteren bir kanıt yoktur. Bu durumda tövbe sakramentinin en azından günümüzdeki şekliyle İsa Mesih'e dayandırılmayacağı sonucuna ulaşılmaktadır.

Vaftiz aracılığıyla insan, asli gûnahtan temizlense de vaftizden sonra insanın günah işleme potansiyeli var olmaya devam ettiği için tövbe gerekli görülmüştür. Sakramentlere büyük önem veren Katolik Kilisesi, günahkârın hem Tanrı'yla hem de Kilise'yle barışması gerektiğinden tövbe sakramentinin önemine vurgu yapmıştır. Bağışlama yetkisini havarilerden aldıklarını iddia eden ruhban sınıfı aracılığıyla Kilise, halk üzerindeki otorite ve baskısını artırmıştır. Bununla birlikte dünyadaki ve araftaki geçici cezaların affedilmesi amacıyla ortaya konulan endüljans uygulaması Kilise'nin para kaynağı haline gelmiştir. Önceleri dua ve sadaka gibi çeşitli uygulamalarla affedilen günahlar, zamanla para karşılığında affedilmeye başlanmıştır. Gerek tövbenin ruhban

sınıfının kontrolünde olması gerekse endüljansın bir kazanç kapısı olarak görülmesi, tövbe sakramentinin suistimale açık bir uygulama haline gelmesine neden olmuştur. Tüm bunlara tepki gösteren Protestanlık ise, reform hareketiyle birlikte tövbe ve endüljans uygulamalarının karşısında duran bir mezhep olarak ortaya çıkmıştır. Neticede Protestanlar yalnızca iki sakramenti kabul ederek tövbeyi sakramentler arasına dahil etmezken, Ortodokslar ve Katolikler ise yılda en azından bir defa günah çıkartmayı gerekli görmüşlerdir.

Tövbe sakramenti birtakım farklılıklar dışında Katolik ve Ortodoks Kilisesi'nde benzer şekilde uygulanmaktadır. Günahlarından tövbe etmeyen bir Hıristiyanın ebedî azaba müstahak olacağı ancak günahkâr kişinin gerçekleştireceği samimi bir tövbenin günahı ne kadar büyük olursa olsun Tanrı tarafından affedilmesine vesile olacağı anlaşılmaktadır. Bu konudaki istisnanın ise Kutsal Ruh'a küfretmek olduğu açıkça görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akalın, Kürşat Haldun. “Hıristiyanlığa Aktarılmış Ritüeller Olarak İsis Kültündeki Vaftiz ve Günah Çıkartma Ayinleri”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (Aralık 2014), 41-76.
- Akalın, Kürşat Haldun. “Yunan-Roma Uygarlığında İnsan-Tanrılara Tapınma Töreni Olarak: Kilise Ekmek-Şarap Ayini”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41 (Haziran 2014), 129-160.
- Akalın, Şükrü Haluk vd. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 11. Basım, 2011.
- Akdemir, Salih. *Hıristiyan Kaynakları ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. İsa*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1992.
- Albayrak, Kadir. “Dinlerde Günah Kavramı ve Kurtuluş Yolları”. *Dini Araştırmalar Dergisi* 4/12 (Haziran 2002), 87-107.
- Alija, Nazan. *Hıristiyanlıkta Evlilik Sakramenti*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Altındal, Aytunç. *Üç İsa*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2004.
- Aristotle. *Nicomachean Ethics*. çev. Terence Irwin. Indianapolis: Hackett Publishing Company, 2. Basım, 1999.
- Arslanbay, Merve. *Hıristiyan Albililere (Katharlara) Yönelik Haçlı Seferi: Sebepler, İbtidâ ve Akisler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Avcı, Azime. “Süryani Kadimde Evlilik Sakramenti”. *Fikriyat* 1/2 (Aralık 2021), 126-144.
- Aydın, Fuat. *Pavlus ve Din Anlayışının Yansımaları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000.
- Aydın, Mahmut. “Hıristiyanlık”. *Yaşayan Dünya Dinleri*. ed. Şinasi Gündüz. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016.
- Aydın, Mahmut. *Hıristiyanlık: Tarih, İnanç ve Uygulama*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021.
- Aydın, Mehmet. “Batı ve Doğu Hıristiyanlığına Tarihi Bir Bakış”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27/1-4 (Ağustos 1985), 123-148.
- Berberoğlu, Ziya - Hocoğlu, Çiçek. “Küresel Sağlık Sorunu ‘Obezite’: Güncel Bir Gözden Geçirme”. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 8/3 (Eylül 2021), 543-552.
- Buşgut, Hayriye. *Katoliklikten Protestanlığa Luteran Reform ve Heretikler*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Bülbül, Emine. *Sakramentler ve Pavlus'un Evharistiya Anlayışı*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Casey, John. “Sloth”. *Wiley* 81/948 (Şubat 2000), 77-89.
- Catholic Answers. “What the Early Church Believed: Confession”. Erişim 24 Ekim 2023. <https://www.catholic.com/tract/confession>
- Cayre, Fulbert. *Kilise Babaları'nın Tarihi ve Doktrinleri*. çev. Mehmet Aydın. 4 Cilt. Konya: Literatürk Academia, 2021.
- Challoner, Richard. *The Catholic Christian Instructed in the Sacraments, Sacrifice, Ceremonies and Observances of the Church*. Baltimore: John Murphy & Co., 1878.
- Clarke, W. K. Lowther (ed.). *The First Epistle of Clement to the Corinthians*. London: Macmillan Company, 1937.

- Dallen, J. "Penance, Sacrament Of". *New Catholic Encyclopedia*. ed. Berard L. Marthaler vd. 11/66-72. Farmington Hills: Gale Research Inc., 2003.
- Darcan, Hasan. "Üçüncü Yüzyıl Hıristiyanlığında Dinden Dönme Hadiseleri ve Novatianizm". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41 (Haziran 2015), 271-297. <https://doi.org/10.21054/deuifd.282037>
- Delany, Joseph F. "Anger". *The Catholic Encyclopedia*. ed. Charles G. Herbermann vd. 1/489. New York: Robert Appleton Company, 1907.
- Delany, Joseph F. "Jealousy". *The Catholic Encyclopedia*. ed. Charles G. Herbermann vd. 8/326. New York: Robert Appleton Company, 1910.
- Delany, Joseph F. "Lust". *The Catholic Encyclopedia*. ed. Charles G. Herbermann vd. 9/438. New York: Robert Appleton Company, 1910.
- Delany, Joseph F. "Sloth". *The Catholic Encyclopedia*. ed. Charles G. Herbermann vd. 14/57-58. New York: Robert Appleton Company, 1912.
- Demirci, Kürşat. *Bir Hıristiyan Mezhebi Olarak Ortodoksluğun Teolojisi*. İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2018.
- Demirörs, Fatma. "Dinlerde Arınma ve Kefaret". *Din ve Bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 5/1 (Haziran 2022), 21-40.
- Dossat, Y. "Waldenses". *New Catholic Encyclopedia*. ed. Berard L. Marthaler vd. 14/607-608. Farmington Hills: Gale Research Inc., 2003.
- Dvornik, Francis. *The Ecumenical Councils*. New York: Hawthorne Books, 1961.
- Eck, H. V. S. *Sin*. London: Longmans, Green and Co., 1907.
- Eirini Flouri, Heather Joshi. "Anger". *Seven Deadly Sins A new look at society through an old lens*. Swindon: Economic and Social Research Council, 2005.
- Eliade, Mircea - Couliano, Ioan P. *Dinler Tarihi Sözlüğü*. çev. Ali Erbaş. İstanbul: İnsan Yayınları, 2021.
- Erbaş, Ali. *Hıristiyanlıkta İbadet*. İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2003.
- Erbaş, Ali. *Hıristiyanlıkta Reform ve Protestanlık Tarihi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2022.
- Erdem, Mustafa. "Hıristiyanlıktaki Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34/1-4 (Haziran 1993), 133-154.
- Erdem, Mustafa. "İlahi Dinlerin Kutsal Kitaplarında Helal ve Haram Anlayışı Üzerine Bir Araştırma". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37/3-4 (Aralık 1997), 151-174.
- Eroğlu, Ahmet Hikmet. "Ekmek-Şarap Ayini (Evharistiya) Konusunda Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Anlayış Farklılıkları". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39/1 (Haziran 1999), 439-454.
- Eroğlu, Ahmet Hikmet. "Hıristiyanlık". *Dinler Tarihi El Kitabı*. ed. Baki Adam. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.
- EWTN, Eternal Word Television Network. *Fourteenth Session of the Council of Trent*. Erişim 19 Nisan 2024. <https://www.ewtn.com/catholicism/library/fourteenth-session-of-the-council-of-trent-1480>
- EWTN, Eternal Word Television Network. *Decree Concerning Justification & Decree Concerning Reform*. Erişim 19 Nisan 2024. <https://www.ewtn.com/catholicism/library/decree-concerning-justification--decree-concerning-reform-1496>
- Feyzül' Furkân Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali. çev. Hasan Tahsin Feyizli. İstanbul: Server İletişim, 2010.

- Feyizli, Hasan Tahsin. “Kur’an Perspektifinden Put Edinme ve Putlaş(tır)ma Psikolojisi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21 (Haziran 2015), 277-302.
- Fleming, Don. *Bridgeway Bible Dictionary*. Brisbane: Bridgeway Publications, 2004.
- Frank, Lisa. “The Evolution of the Seven Deadly Sins: From God to the Simpsons”. *The Journal of Popular Culture* 35/1 (Mart 2004), 95-105.
- Green, E. M. B. *The Meaning of Salvation*. Philadelphia: The Westminster Press, 1965.
- Gündüz, Şinasi. *Din ve İnanç Sözlüğü*. Ankara: Vadi Yayınları, 1998.
- Gündüz, Şinasi. *Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı*. İstanbul: Milel ve Nihal Yayınları, 2021.
- Gündüz, Şinasi. “Pavlus Teolojisinde Gnostik Unsurlar”. *Dini Araştırmalar Dergisi* 2/6 (Haziran 2000), 51-76.
- Güngör, Muhammed. “Hıristiyanlıkta Yedi Ölümcül Günah”. *Dini Araştırmalar Dergisi* 17/45 (Aralık 2014), 36-59.
- Gürkan, Salime Leyla. “Vaftiz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/424-426. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Harman, Ömer Faruk. “Endüljans”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/209-211. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Harman, Ömer Faruk. “Günah”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/278-282. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Harman, Ömer Faruk. “Katoliklik”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/55-58. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Hook, Walter Farquhar. *Church Dictionary*. London: John Murray, 1880.
- Houtin, Albert. “Hıristiyanlığın Kısa Tarihi”. çev. Abdurrahman Küçük. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25/3-4 (Aralık 1981), 437-456.
- Irwin, K. W. “Sacramental Theology”. *New Catholic Encyclopedia*. ed. Berard L. Marthaler vd. C. 12. Farmington Hills: Gale Research Inc., 2003.
- Işık, Harun. “Kitab-ı Mukaddes ve Kur’an’a Göre Şeytan”. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/13 (Haziran 2018), 35-74.
- Jacobs, J. M. “Disputation on Indulgences”. çev. J. M. Jacobs. *Works of Martin Luther with Introductions and Notes*. Philadelphia: A. J. Holman Company, 1915.
- Kaçar, Turhan. “Montanizm: Erken Kilise’de Çatışan Gelenekler”. *Tarih İncelemeleri Dergisi* 17/1 (Haziran 2002), 39-59.
- Kahraman, Ferruh. *İtikadi Açından Hıristiyanlık ve İslamiyet’te Günah*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.
- Karakurt, Serhat. *Dinlerde Su ile Arınma ve Hıristiyanlıkta Vaftiz Anlayışı*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Katar, Mehmet. “Dinlerde Keffaret Anlayışı”. *Dini Araştırmalar Dergisi* 1/1 (Haziran 1998), 44-58.
- Katar, Mehmet. “Hıristiyan Bayramları Üzerine Bir Araştırma”. *Dini Araştırmalar Dergisi* 3/9 (Haziran 2001).
- Katar, Mehmet. “Tövbe (Diğer Dinlerde)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/285-288. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Katar, Mehmet. *Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam’da Tövbe*. Ankara: Eskiyeeni Yayınları, 3. Basım, 2017.
- Knudsen, Ralph E. *Christian Beliefs*. Philadelphia: Judson Press, 5. Basım, 1955.
- Latko, E. F. “Confession, Auricular”. *New Catholic Encyclopedia*. ed. Berard L. Marthaler vd. 4/75-77. Farmington Hills: Gale Research Inc., 2003.

- Lea, Henry Charles. *A History of Auricular Confession and Indulgences in the Latin Church*. Philadelphia: Lea Brothers & Co., 1896.
- Lohse, Bernhard. *A Short History of Christian Doctrine*. çev. F. Ernest Stoeffler. Philadelphia: Fortress Press, 1978.
<http://ktp2.isam.org.tr/detayzt.php?navdil=tr&idno=2498&tarama=a+history+of+christian+doctrine>
- Mackintosh, H. R. "Sin (Christian)". *Encyclopedia of Religions and Ethics*. ed. James Hastings vd. Edinburgh New York: T&T Clark Charles Scribner's Sons, 1981.
- Madrigal, Marc. *Kilise Babaları*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2015.
- Martin, Sean. *The Cathars: The Most Successful Heresy of the Middle Ages*. New York: Thunder's Mouth Press, 2005.
- McBrien, Richard P. *Catholicism*. New York: HarperCollins Publishers, 1994.
- McClain, J. P. - Donohue, J. M. "Anointing of the Sick, 1: Theology of". *New Catholic Encyclopedia*. ed. Berard L. Marthaler vd. 1/480-484. Farmington Hills: Gale Research Inc., 2003.
- McGuckin, John Anthony. *The Orthodox Church An Introduction to its History, Doctrine and Spiritual Culture*. Malden, MA-Oxford: Blackwell Publishing, 2008.
- Mcguiness, I. "Sin". *New Catholic Encyclopedia*. ed. Berard L. Marthaler vd. 13/149-156. Farmington Hills: Gale Research Inc., 2003.
- McKay, Stephen. "Envy". *Seven Deadly Sins A new look at society through an old lens*. Swindon: Economic and Social Research Council, 2005.
- McLane, William W. "A Christian Conception of Sin". *The Biblical World* 25/1 (Ocak 1905), 46-51.
- Meral, Yasin. "Yahudi-Hıristiyan-Müslüman Reddiye Geleneği". *Dinler Arası İlişkiler El Kitabı*. ed. Ali İsmail Güngör. 161-176. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.
- Michel, Thomas. *Hıristiyan Tanrı Bilimine Giriş*. İstanbul: Sak Ofset, 2012.
- Mosher, Lucinda - David Marshall (ed.). *Sin, Forgiveness and Reconciliation: Christian and Muslim Perspectives*. Washington D.C.: Georgetown University Press, 2016.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn. *el-Câmiu's-Sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâru İhyâu'l-Kütübü'l-Arabî, 1955.
- O'Brien, Thomas J. *An Advanced Catechism of Catholic Faith and Practice*. Chicago: D. H. McBride & Company, 1901.
- O.Carm, Christopher O'Donnell. "Baptism". *Ecclesia (A Theological Encyclopedia of the Church)*. Collegeville Minnesota: The Liturgical Press, 1996.
- O.Carm, Christopher O'Donnell. "Eucharist and the Church". *Ecclesia (A Theological Encyclopedia of the Church)*. Collegeville Minnesota: The Liturgical Press, 1996.
- O.Carm, Christopher O'Donnell. "Sacrament, Church As". *Ecclesia (A Theological Encyclopedia of the Church)*. Collegeville Minnesota: The Liturgical Press, 1996.
- Olgun, Hakan. "Katolik Kilisesi'nin Endüljans Uygulaması ve Protestan Reformuna Etkisi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/18-19 (Ocak 2005), 327-346.
- Olgun, Hakan. *Luther ve Reformu: Katolisizmi Protesto*. Ankara: Fecr Yayınları, 2001.
- Olgun, Hakan. "Protestanlık". *Yaşayan Dünya Dinleri*. ed. Şinasi Gündüz. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016.
- Olgun, Hakan. *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık*. İstanbul: Milet ve Nihal Yayınları, 2019.
- Origen. *Prayer: Exhortation to Martyrdom*. çev. John O'Meara. London: Longmans, Green and Co., 1954.

- OT, Ortodokslar Topluluğu. *Günah İtirafına Hazırlananlar İçin Bir Kılavuz*. Erişim 03 Haziran 2024. <https://www.ortodokslartoplulugu.com/manevi-yasam/gunah-itarafina-hazirlananlar-icin-bir-kilavuz/>
- Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*. çev. Dominik Pamir. İstanbul: Yaylacık Matbaası, 2000.
<http://ktp2.isam.org.tr/detayzt.php?navdil=tr&idno=86903&tarama=katolik+kilisesi+din+ve+ahlak+ilkeleri>
- Parmelee, Alice. *A Guidebook to the Bible*. London: English Universities Press, 1954.
- Rahner, Karl - Vorgrimler, Herbert. *Dictionary of Theology*. New York: Crossroad Publishing Company, 1985.
- Redlich, E. Basil. *The Forgiveness of Sins*. Edinburgh: T&T Clark, 1937.
- Rhymer, Joseph. "Jewish and Christian Understandings of Sin". *New Blackfriars* 70/832 (Kasım 1989), 467-475.
- Ridderbos, Herman. *Paul: An Outline of His Theology*. London: SPCK, 1977.
- Rogers, Frederick. *The Seven Deadly Sins*. London: A. H. Bullen, 1907.
- Schaff, Philip. *History of the Christian Church*. 8 Cilt. Grand Rapids: Christian Classics Ethereal Library, 2. Basım, 2002.
- Schoeps, Hans Joachim. *An Intelligent Person's Guide to the Religions of Mankind*. çev. Clara Winston - Richard Winston. London: Victor Gollancz, 1967.
- Seyfeli, Canan. "Evharistiyada İsa Mesih: Sembol ve/veya Gerçek". *Dicle İlahiyat Dergisi* 24/1 (Haziran 2022), 47-69.
- Sheveland, John N. "Sin". *The Encyclopedia of Protestantism*. ed. Hans J. Hillerbrand. 4/548. New York: Routledge, 2004.
- Sheveland, John N. "Sin". *The Encyclopedia of Protestantism*. ed. Hans J. Hillerbrand. New York: Routledge, 2004.
- Shipley, Orby. *A Theory About Sin*. London: Macmillan and Co., 1875.
- Slater, Thomas. *A Manual of Moral Theology*. London: Burns, Oates and Washbourne, 1925.
- Smith, C. Ryder. *Bible Doctrine of Salvation A Study of the Atonement*. London: The Epworth Press, 1941.
- Soykan, Çiğdem. "Öfke ve Öfke Yönetimi". *Kriz Dergisi* 11/2 (Haziran 2003), 19-27.
- Stalker, James. *The Seven Deadly Sins*. London: Hodder and Stoughton, 1901.
- Sümer, Necati. "Initiation Ceremony in Primitive Tribes and Some Religions". *Dini Araştırmalar Dergisi* 21/54 (Aralık 2018), 61-80.
- Sümer, Necati. "Katolik Mezhebinde Yedi Ölümcül Günah Problemi". *Journal of Turkish Studies* 11/5 (Ocak 2016), 481-498.
- Şahin, Nadide. *Hristiyanlıkta Ruhbanlık Anlayışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Şengül, Fatma Seda - Tarakçı, Muhammet. "Yahudilikte Aslî Günah Eleştirisi: Hasday Crescas Örneği". *İslami İlimler Dergisi* 11/2 (Aralık 2016), 159-172.
- Tarakçı, Muhammet. *Protestanlıkta Sakramentler*. Bursa: Emin Yayınları, 2012.
- Telfer, W. *The Forgiveness of Sins An Essay in the History of Christian Doctrine and Practice*. Philadelphia: Muhlenberg Press, 1960.
- Temiztürk, Halil. "Hristiyanlıkta Bebek Vaftizinin Meşruiyeti Üzerine Tartışmalar". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 24/1 (Haziran 2020), 27-46.
- Tertullian. *Treatises on Penance: on Penitence and on Purity*. çev. William P. Le Saint. London: Longmans, Green and Co., 1959.

- Thomas, H. J. *One Hundred Short Sermons*. çev. G. A. Hamilton. Louisville, KY: Webb & Levering, 1859.
- THS, The Holy See. *Reconciliation and Penance: Post-Synodal Apostolic Exhortation of John Paul II to the Bishops*. Erişim 02 Haziran 2024. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_02121984_reconciliatio-et-paenitentia.html
- Tugwell, Simon. "The Sin of Pride". *Wiley* 66/775 (Ocak 1985), 4-8.
- Turner, P. "Confirmation". *New Catholic Encyclopedia*. ed. Berard L. Marthaler vd. 4/84-92. Farmington Hills: Gale Research Inc., 2003.
- Tümer, Günay. "Aslı Günah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/496-497. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Uncu, Yeşim - Çelikcan, Gaye. "Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyon Hastalıklarında Tarama Yöntemleri ve Korunma". *Klinik Tıp Aile Hekimliği Dergisi* 9/2 (Mart 2017), 28-31.
- Untener, K. "Reconciliation, Ministry Of". *New Catholic Encyclopedia*. ed. Berard L. Marthaler vd. 11/955-956. Farmington Hills: Gale Research Inc., 2003.
- Uzunoğlu, Feyza. *Orta Çağ Avrupası'nda Bir Düalist Heretik Hareket Olarak "Katarlar"*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Ünal, Asife. "Hıristiyanlıkta Evlilik Anlayışı ve Evlenme Törenleri". *Dinlerde Nikah*. 279-307. İstanbul: İslami İlimler Araştırmalar Vakfı (İSAV), 2012.
- Walker, Williston. *A History of the Christian Church*. New York: Charles Scribner's Sons, 1921.
- Ware, Timothy. *Ortodoks Kilisesi Doğu Hıristiyanlığına Giriş*. çev. Mehmet Katar - Arif Gören. Ankara: Eskiye Yayınları, 2019.
- Whiteley, D. E. H. *The Theology of St. Paul*. Philadelphia: Fortress Press, 1966.
- Yetkin, Huriye. *Yahudi Geleneğine Göre Ölüm Cezasını Gerektiren Eylemler*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Yılmaz, Muhammet. "Kur'an'da Büyük Günah Kavramı". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/2 (Aralık 2011), 255-276.
- Yılmaz, Ömer. "Hıristiyan Mistik ve İslam Tasavvuf Geleneğinde Kadın İmgesi ve Evlilik Konusuna Kısa Bir Bakış". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13/2 (Haziran 2012), 49-65.
- Yüçetürk, Orhan Seyfi. "Katolik, Ortodoks ve Protestan Mezhepleri Arasındaki Farklar". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1983), 411-422.
- Ziesler, John. *Pauline Christianity*. Oxford New York: Oxford University Press, 1990.
- Catechism of the Catholic Church*. Vatican City Washington, DC: Vatican Publishing House United States Catholic Conference, 2. Basım, 2000.
- Holy Bible with the Apocryphal/Deuterocanonical Books*. China: HarperCollins Publishers, 1. Basım, 2007.
- Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur, İncil*. Güney Kore: Kitabı Mukaddes Şirketi - Yeni Yaşam Yayınları, 2018.
- Cambridge Dictionary*. Erişim 23 Ekim 2023. <https://dictionary.cambridge.org/>
- Cambridge Dictionary*. Erişim 23 Ekim 2023. <https://dictionary.cambridge.org/>
- Sefaria*. Erişim 25 Temmuz 2024. <https://www.sefaria.org/texts>
- Cambridge Dictionary*. Erişim 14 Ekim 2023. <https://dictionary.cambridge.org>